

CENTRALNA BIBLIOTEKA J

Inv. br. 28268

Sign. C-47

ВОЈНО ДЕЛО

3

+ 4 mesece

1 9 4 9

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 3

МАЈ—ЈУНИ 1949

ГОДИНА I

2287

Бр. св.

САДРЖАЈ

	Стр.
Генерал-лајтнант Мате Јерковић:	
О појави и развоју оперативне вјештине — — — — —	3
Генералмајор Радивоје Јовановић:	
Поводом чланка „Стварање потребне густине артиљерије у пробоју“ —	12
Генерал-лајтнант Зденко Улепић:	
Употреба авијације великих држава у Другом светском рату — — —	20
Генерал-лајтнант Душан Кведер:	
Нека питања организационог процеса у припремном периоду операције и боја — — — — —	33
Пуковник Милутин Ђуричић:	
Организација веза у нападу стрељачке дивизије на планинском земљишту	70
Мајор Тоне Пожег:	
Примена радиолокације у савременом боју и операцији — — — —	87

ИЗ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА

Пуковник Петар Томац:	
Тршћанска операција — — — — —	107

ИЗ СТРАНЕ ШТАМПЕ

Командна и генералштабна школа сувоземних снага САД — — — — —	130
Детектори радиоактивног зрачења — — — — —	131

Генерал-лајтнант МАТЕ ЈЕРКОВИЋ

О ПОЈАВИ И РАЗВОЈУ ОПЕРАТИВНЕ ВЈЕШТИНЕ

Оперативна вјештина, као посебна област ратне вјештине, далеко је млађа од тактике и стратегије. Ово је сасвим разумљиво ако се има у виду да се операција као предмет оперативне вјештине у ратној пракси појавила далеко касније него бој — као предмет тактике и рат у цјелини — као предмет стратегије.

Каснија појава операције у борбеној пракси објашњава се, у првом реду, развојем производних снага и ратне технике, а још каснија појава оперативне вјештине, као теорије која се бави проучавањем операције, може се објаснити, углавном, неспособношћу буржоаских војних теоретичара, који су били позвани да у своје вријеме теоретски расвјетљавају појаву те нове борбене праксе. Као што је познато, први елементи појма операције појавили су се већ у доба Наполеона и послије се, даљим развојем индустрије, све више и брже оформљавали у нови облик оружане борбе, који се по својим битним особинама — слсјегу, садржају и форми — разликовао и од боја и од рата у цјелини. У другој половини XIX, а особито почетком XX стољећа — за вријеме Првог свјетског рата — операција је попримила готово потпуно контуре нове форме борбене праксе. Војна теорија, међутим, заостајала је далеко за праксом.

Раскорак између праксе и теорије по питању операције и оперативне вјештине до нашег периода изгледа кроз новију историју у грубим цртама овако:

Први замци операције појавили су се у ратној пракси за вријеме Наполеона, нарочито за вријеме његовог похода на царску Русију (1812 године). Наполеонова замисао да се обрачуна са руским оружаним снагама у једном генералном сукобу, тј. на његов до тада уобичајени начин, пропала је; његов поход претворило се у читав низ крупнијих и ситнијих оружаных сукоба одвојених по простору и времену.

Војна теорија, већ у то вријеме, познаје термин операције. Тај термин налазимо у војностручним дјелима Наполеонових савременака. У својој књизи „Преглед ратне вјештине“*) француски војни теоретичар генерал

*) Барон де Жомини: „Преглед ратне вјештине“, изд. Геца Кон а. д., Београд, 1939 године.

Жомини посвећује цијеле главе појму операције. На први поглед, дакле, чини се да је теорија ишла упоредо са праксом. Но, уствари, није било тако. Појам „операције“ остаје код Жоминија потпуно нерашчишћен. Он га узима сад у једном, сад у другом, али никако у његовом правом смислу. За њега је операција „маневровање армије на бојишту и разни начини вођења трупа у нападу“. На другом мјесту он назива операцијом „ситне разне детаље: спроводи транспорта, фуражовање, борбе претходница и заштитница, напади на стражарска одељења“, итд. Укратко, тај термин још ни издалека не саржри оно што ми данас разумијемо под операцијом.

Што се тиче појма оперативне вјештине, тај термин уопће не постоји код Жоминија, иако је он већ наслућивао да се појавило у пракси нешто ново, што се не да стрпати ни под појам стратегије, ни под појам тактике. Он покушава да ту појаву обиљежи називом „велике тактике“, дијелећи тактику на „велику тактику“ и тактику „ситнијих разних детаља“. Но међу њима он није правио неке јасне и одређене разлике.

Његов савременик, познати њемачки војни историчар и филозоф-теоретичар Карл фон Клаузевиц (1780—1831), дијели ратну вјештину на тактику и стратегију, при чему је „тактика учење о употреби оружаних снага у боју, а стратегија учење о употреби бојева за добитак рата“. *) У ширем смислу, ратна вјештина, по Клаузевицу, обухвата још и припрему оружаних снага до борбе и свестрано материјално обезбјеђење војске за вријеме борбе и послје ње.

Термин „операција“ код Клаузевица претставља све, само не борбу. По њему, операција — то су разни покрети војске, снабдијевање, развој за борбу, евакуација, итд., дакле, најразличнија дејства војске која се проводе до и послје борбе, односно ван борбе.

Термин и појам „оперативна вјештина“ или ма какав други назив и раздио теорије ратне вјештине, који би обрађивао начела о припреми и провођењу овог „нечег новог“ што се већ тада било у пракси појавило и што је по неким признацима било шире од боја, а уже од рата у цјелини, уопће се код Клаузевица нигде не спомиње.

Према томе, по Клаузевицевој теорији, рат се добијао непосредно бојевима, увезаним једним јединственим стратеским циљем. У стварности, у пракси, ово већ није одговарало истини, јер се рат почео већ тада добити низом, додуше, још не сасвим искристалисаних операција, увезаних јединственим стратеским циљем, а операција се већ почела појављивати као низ бојева, увезаних јединственим оперативним циљем.

У вријеме Клаузевица и Жоминија тај раскорак између теорије и праксе био је још заиста незнатан, јер се операција тек појавила и није имала своје јасно обиљежје. Зато је донекле и разумљиво, да војна теорија тог времена није могла да даде јасну диференцијацију између боја, операције и рата и да створи за обраду тих појмова одговарајуће раздјеле теорије ратне вјештине.

*) Карл фон Клаузевиц: „О рату“, први том, стр. 129—136 изд. Геца Кон, Београд, 1939 године.

Међутим, већ у првој половини, а особито у другој половини XIX стољећа ситуација се битно мијењала. Нагли развитак производних снага и технике ствара низ нових фактора који корјенито мијењају услове за развитак ратне вјештине. Општа војна обавеза довела је до масовних армија. Жељезнички саобраћај омогућавао је брзу концентрацију снага. Једним сукобом, као за време Наполеона, није се више могао решавати рат; рат се сада решава низом сукоба, који су све више и више добијали нове, карактеристичне црте својствене савременим операцијама.

И доиста, већ Молтке, на примјер, у пруско-француском рату 1870/71 године, руководи трима армијама које дејствују на врло широком фронту, или боље рећи на одвојеним правцима опћег фронта, при чему између тих армија не постоји дотада уобичајено тактичко садејство по времену и простору. Дејства тих армија обједињавала су се стратeгиским циљем — добити рат, побједити Французе. Значи нови појам ратне праксе био је већ сасвим очигледан.

Па ипак, упркос оваквом чињеничком стању, тај исти Молтке, који је био не само практичар, него и теоретичар, у својим теориским дјелима, чланцима и инструкцијама није у том погледу исправљао и допуњавао војне теоретичаре и хисторичаре Блумea, Шлихтинга, Шерфа и Верноа, који су развијали њемачку војну мисао под његовим руководством. Ово, наравно, не значи да су теоретски напори Молткеа и осталих споменutih њемачких војних писаца остали без резултата. Они су, узевши у цјелини, унапредили њемачку војну науку. Тако је, на примјер, Молтке придавао велики значај ратној техници. Он је особито пажњу посветио телеграфу, жељезничким и сувопутним комуникацијама, што се чак одразило и на реорганизацији њемачког генералштаба. Он је схватио да побољшање тактичко-техничких особина оруђа и оружја доводи до темељитог преображаја физиономије рата, итд.*) Али за све те стварне промјене које су настале у ратној пракси, дата су само одвојена теоретска запажања. Њемачки војни теоретичари били су немоћни да схвате у пуној мјери ону новост у вођењу рата, која се практично већ сасвим испољила и да јој у теорији нађу одговарајуће мјесто. Раскорак између теорије и праксе нагло се повећао. Теорија је видно заостајала за праксом. До чега је ово размимоилажење довело на концу и њемачку праксу, видјећемо из каснијег излагања.

Гроф Шлифен, кога Њемци називају „учитељем савременог рата“ и који је развио теорију „борбе на два фронта“, теорију „о вођењу операција по унутрашњим оперативским правцима“, теорију „о стратeгиској Кани“, теорију „тући непријатеља по дјеловима, раздвојеног простором и временом“, теорију „о повећању брзине у наступању“, о избору правца главног удара, о потреби масовности артиљерије у нападу“,*) итд., дакле, читав низ појмова из подручја оперативне вјештине, ипак, није могао да се отресе прак-

*) Фридрих фон Кохенхаузен: „Од Шарнхорста до Шлифена“, изд. Геца Кон, Београд — 1936 године.

*) Фридрих фон Бетихер: „Учитељ савременог рата“, изд. Геца Кон, Београд — 1936 године.

тично застарјелих теоретских схватања о подјели ратне вјештине. Он, на примјер, говори: „Кад би сада неки нови Наполеон желео да врши пробој, он не би могао да нађе вјетрењачу са које би био у стању да прегледа цијело бојиште, да би пронашао слабо мјесто непријатеља“, што значи да је видио да су се армије омасовиле, да су се фронтови продужили, итд. — но Шлифен препоручује „обилазак крила“, „муњевити удар и уништење непријатеља у једном генералном обрачуњу“.

Шлифен, као и његови претходници, „присиљава“ праксу да се покори застарелој теорији. Он појмове, који очигледно више нијесу били тактичког реда, гура насилу у област тактике, појаве које су се очигледно одвојиле из области стратегије, „присиљава“ да се сврстају у онај дио ратне вјештине који се дотада и тада звао стратегијом.

Крутост и шаблонизам — то је карактеристика не само њемачких практичара, него и теоретичара. Њемци су у вртоглавици успеха, од 1866 године па даље, сматрали своје успјехе као потврду исправности своје теорије.

Дакле, као што се види, нова питања која су никла у измијењеним условима и која су у већој или мањој мјери теоретски обрађена од појединих војних мислилаца, иако су, по свом карактеру, очигледно, спадала у подручје једне нове области теорије, остала су ипак неиздвојена од стратегије и тактике и тиме практично „оптерећивала“ или стратегију или тактику. Ова неиздвојеност ометала је даљи самостални развој и обраду тих питања. Теорија није ишла са и пред праксом, него је „касала“ за њом на све већем отстојању.

Уопће, идеалистичко гледање на ствари и појаве основни је недостатак буржоаских војних теоретичара, а то је баш оно што је ометало, и данас још омета, замах војне мисли, не само њемачких, него и свих војних теоретичара осталих капиталистичких земаља.

Докле су такви теоретски дефекти довели њемачку врховну команду у ратној пракси, видјело се најбоље по томе, што су Њемци у Првом свјетском рату, копирајући шаблонски Наполеона, били увјерени да ће завршити рат почесним тучењем француске и руске армије, не водећи рачуна о битно измијењеним условима за ратовање уопће. А измјене су биле велике.

Непрекидни фронтови — као последица мобилизације милионске армије, и већа дубина оперативног поретка — резултат развика борбене технике, нових родова војске и нових формација, — прозуровали су да се битка рашчлањавала на низ одвојених бојева, повезаних опћом идејом. Операција, која је обједињавала те поједине бојеве, подређена опћој идеји — добити рат, у Првом свјетском рату добила је свој пуни садржај.

Тако, дакле, измијењени услови Првог свјетског рата, гдје су биле ангажоване милионске армије са обе зараћене стране, гдје су се фронтови протезали на стотине километара, а распоред трупа по дубини јако повећао. морали су, наравно, довести до краха њемачку теорију „муњевитог рата“. (Ова теорија по својој суштини и није претстављала нешто ново што би се разликовало од Наполеонове стратегиске концепције „једног генералног сукоба“, којим је он обично добијао битке).

И даље, хитлеровским теоретичарима (и практичарима) нијесу биле довољне ни лекције из Првог свјетског рата, да би видјели у чему је разлог пораза. Они ни последије тога не мијењају своју теорију „муњевитог рата“. А међутим, та теорија, по својој суштини, сама по себи искључује појам операција, јер концепција „муњевитог рата“ не дозвољава да се „савремени рат не завршава једним генералним сукобом свих оружаних снага“ (као у доба Наполеона). Савремени рат је, уствари, низ — по времену, простору⁴ и ангажовању снага, sukcesивно проведених операција. Дакле, законита појава операција противурјечи концепцији „муњевитог рата“.

Јасно је, да оваква конзервативна, укрупњена стратeгиска концепција није дозвољавала да се развија теорија оперативне вјештине која, природно, услед негације операције, постаје и сама беспредметна и сувишна. И доиста, довољно је погледати само у неке војно-стручне радове фашистичких теоретичара непосредно прије Другог свјетског рата, па да се одмах у то увјеримо.

Тако, на примјер, један од познатих теоретичара фашистичке војне мисли, генералштабни пуковник Херман Ферч, у својој књизи „Ратна вјештина данас и сјутра“^{*}), која је писана непосредно уочи Другог свјетског рата, уопће не познаје ни термин ни појам оперативне вјештине. По њему с ратна вјештина још увијек дијели онако, како ју је Клаузевец дијелио прије 150 година, тј. на тактику и стратегију. Појам операције за њега је још увијек нешто мутно, неодређено. У раздјелу „Стратегија и тактика“ он каже: „Често се под појмом стратегије употребљавају појмови као „операција“, „оперативна одлука“, итд. Операцијама се називају, тачно узевши, покрети борбених снага који доводе до битке, али су, најчешће, и саме борбе укључене у овај појам. Језик не познаје, у том погледу, никакво потпуно разграничење“. Сасвим је, дакле, разумљиво да при оваквом схватању операције не може бити ни говора о разумијевању и даљем развоју оперативне вјештине, као теоретског уопштавања операције, као новог вида борбене праксе.

Ни енглеска војна теорија није учинила ништа више у том погледу. Енглеска ратна служба такође познаје само стратегију и тактику, а ни код савремених енглеских војних писаца нема ни спомена о кристализацији оперативне вјештине. Тако, на примјер, у књизи „Модерни рат“^{**}) Лидел Харта, једног од познатих савремених енглеских теоретичара, кога су до рата много преводили Французи, а и Њемци, говори се само о стратегији и тактици. Он познаје појам операције, одређује чак и неке прописе из области теорије оперативне вјештине (циљ операције, правац главних удара, гибкост борбеног поретка, мјесто пробоја), но све му је то врло оскудно, почетничко, и дјелимично и нелогично, неправилно и некатегорисано. (Поглавље „Шта треба, а шта не треба радити“, стр. 368—370).

*) Херман Ферч, генералштабни пуковник: „Ратна вјештина данас и сјутра“, изд. „Просвјета“ — Београд, 1939 године.

**) Лидел Харт: „Модерни рат“, изд. Геца Кон, Београд — 1937 године.

Руски дореволуционарни војни теоретичари нијесу такође ништа особито дали у области оперативне вјештине. Послије Жоминија*), најистакнутији руски царски хисторичари и теоретичари били су у другој половини XIX и почетком XX стољећа: Лер, Михњевић, Орлов, Баскаков и Мишлаевски, савременици и истомишљеници Фоша, централне фигуре француске војне мисли почетком XX стољећа. Но, они су, као и Фош, остали с малим измјенама досљедни ученици Жоминија — догматичари и шаблонисти, тј. сљедбеници и обожаваатељи „наполеоновске“ школе „методизма“. У новим, измјењеним материјалним условима, наравно, то више и није била наполеонска школа. Њихов шаблон, на примјер, за провођење нападне операције у условима нове позиционе одбране, какву Наполеоново доба није познавало, састојао се у следећем: нападну операцију треба проводити постепено и методично, како по времену, тако и по простору. Почетку нападне операције треба да претходи силна и дуготрајна артиљериска припрема, која има да обезбиједи, на релативно уском фронту (5—7 км), заузимање прве позиције дубине 3—5 километара. Послије тога борбени поредак нападача треба да се привремено заустави, артиљерија треба да туче слиједећу линију одбране, да би је пјешадија нападача заузела и учврстила за собом, итд. По том теоретском шаблону и проведена је огромна већина нападаних операција од стране руске, француске и енглеске армије у Првом свјетском рату, но, разумије се, с неуспјехом.

Новост у такву „оперативну вјештину“ унио је први пут Брусилев у својој познатој офанзиви јуна—јула 1916 године. Он је артиљериску припрему по времену скратио, а по фронту проширио. Наступао је главним снагама не на уобичајених 5—7 км фронта, него једновремено на четири отсјека са укупном ширином до 60 км, а помоћним снагама на седам отсјека, с укупном ширином до 35 км. На тај начин Брусилев је, прво, постигао оперативну изненађење, друго, онемогућио браниоцу (Аустријанцима) маневар по фронту, и, треће, створио услове за широки маневар с циљем обухвата бочова браниоца и окружења дјелова разбијеног непријатеља. Успјех је био огроман, но ипак не потпун. Брусилев је извршио тактички и оперативни пробој (на неким правцима његови корпуси избили су на дубину до 150 км), дезорганизовао одбрану непријатеља, нанио му огромне губитке, но није имао чиме да заврши операцију: недостајале су му покретне оперативне резерве из дубине, које би завршиле окружење и уништење основних снага непријатеља у оперативној дубини. Он је својих пет коњичких корпуса поделио по читавом фронту, умјесто да је од њих оформио једну или двије покретне групе, које би му у завршној етапи операције сигурно обезбиједиле пун успјех. Па ипак, без обзира на непотпуни успјех Брусилова, то је за оно вријеме био велики корак напријед у области оперативне вјештине.

Овај случај Брусилова остао је, међутим, усамљен у борбеној пракси зарађених страна у Првом свјетском рату, а такође ни теоретски тада још није био обрађен и уопћен.

*) Жомини је био до 1811 године у служби Наполеонове армије, а затим је прешао у службу Руске царске армије.

Ето, тако отприлике, у најгрубљим цртама, изгледају прилози арсеналу оперативне вјештине од стране буржоаских војних теоретичара и практичара од Наполеона до Октобарске револуције.

Совјетска војна мисао тек је тридесетих година дошла на идеју „дубоке операције“, тј. савремене операције, док је питање оперативне вјештине, као засебне гране, међу стратегијом и тактиком дуго било спорно. Иако се појам „оперативна вјештина“ среће већ раније, оперативној вјештини званично је признато право самосталне гране ратне вјештине тек после Другог свјетског рата (у говору Булгањина поводом 30-годишњице Совјетске армије).

Савремени буржоаски војни теоретичари не признају ни данас оперативној вјештини посебно мјесто. Ипак после Другог свјетског рата више се обрађује питање операције, а у разради идеја „мале стратегије“ или „велике тактике“ постала је актуелнија.

Према томе, од свих великих држава само совјетска војна наука даје посебно мјесто оперативној вјештини. Совјетски војни теоретичари одвајају бој од операције и операцију од рата у цјелини. По совјетским схватањима бој је тактичка категорија, операција оперативна категорија и води се снагама од армије до фронта (па и групе фронта — стратегиска операција), а рат, као стратегиска категорија, проводи се ангажовањем свих оружаних снага једне државе.

Обзиром на нашу тему ми ћемо се, наравно, ограничити у даљем излагању само на оно, што је совјетска ратна пракса и теорија дала ново у области оперативне вјештине, дотичући се при том совјетских тактичких и стратегиских схватања само утолико, уколико се поједина питања оперативне вјештине не могу без тога правилно и потпуно разумјети.

Према совјетским схватањима операција је цјелокупност борбених дејстава оперативних или оперативно-стратегиских формација оружаних снага, чија су дејства повезана заједничким опћим циљем и јединственом оперативном замишљу.

Шта видимо из ове дефиниције операције?

Видимо, прије свега, да савремена операција претставља припрему и извођење борбеног акта одређених оружаних снага, за разлику од схватања по којима је операција значила све, само не борбена дејства. Друго, из дефиниције произлази, да је операција састављена од низа нижих борбених аката, тј. бојева. Овај моменат одмах указује и на карактер савремене операције, тј. да се она не исцрпљује у једном судару одређених оружаних снага, него да се по времену сукцесивно извршава низом бојева. Треће, дефиниција указује на оружану формацију, која је способна да самостално изврши операцију. То су оперативне и стратегиске формације. Конкретно говорећи, то је армија (фронт) или два или неколико фронта, при чему је армија оперативна, фронт оперативно-стратегиска, а остале су стратегиске групације. Напокон, четврто, из дефиниције се види, да не може било какав скуп бојева да се сматра операцијом. Да би се неки скуп бојева сматрао операцијом, он мора бити повезан једним јединственим оперативним циљем, а сва борбена дејства, која се проводе да би се постигао тај јединствени циљ,

треба да буду обухваћена једном јединственом оперативном замишљу. Значи, циљ и замисао треба да буду опћи, јединствени.

Оперативна вјештина је, по совјетским погледима, учење о припреми, организацији и вођењу операције.

Какво место, по совјетским погледима, заузима оперативна вјештина у војној науци, односно у учењу о ратној вјештини?

„Ратна вјештина је саставни дио војне науке и укључује у себе тактику, оперативну вјештину и стратегију, тј. бави се изучавањем питања и метода вођења ратних дејстава и рата у цјелини. Војна пак наука, осим питања ратне вјештине, обухвата питања економских и моралних могућности државе“.*)

Као што се види из горње дефиниције, теорија ратне вјештине је једна од самосталних грана војне науке, а оперативна вјештина је самостални дио ратне вјештине. У односу на остале дјелове ратне вјештине, оперативна вјештина, по свом унутарњем карактеру, по тематици коју обрађује, заузима средину између стратегије и тактике.

Овдје ваља нагласити још само то, да би било неправилно и недијалектички схватити, због овакве подјеле војне науке уопће и ратне вјештине посебно, да се оперативна вјештина потпуно одијелила од тактике, с једне, и од стратегије с друге стране, а све три заједно од осталих грана војне науке. Оне су у пракси у најтешњој вези, произлазе једна из друге и једна другу условљавају. То се, напокон, најбоље види из дефиниција рата, операције и боја. Ако је, наиме, савремена операција низ бојева повезаних јединственим циљем и замишљу, како се може говорити о успјешно изведеној операцији, ако ти бојеви, сваки за себе, не успију? Исто то важи и за однос између операција и рата. Ова подјела има значај утолико, уколико омогућава категорисање појмова, њихову теоретску разраду и одређивање принципа о њиховој практичној примјени.

Закључак

Оперативна вјештина као учење о операцији претставља данас посебан дио ратне вјештине.

Први елементи за изградњу теорије оперативне вјештине узети су из праксе Наполеонове армије. Од тог времена, па до наше епохе, операција као нови вид оружаних обрачуна на бојишту, све се више оформљавала, издвајала од боја као тактичке и од рата у цјелини као стратемске категорије.

Буржоаски војни мислиоци и теоретичари нису били у стању да потпуно схвате ту новост у ратној пракси и да јој даду одговарајуће теоретско тумачење. Они су у току последњих 150 година успјели да дјелимично освјетле само нека начела и поједине појмове из те области, али они ни данас не дају оперативној вјештини засебно мјесто у ратној вјештини.

Совјетска војна мисао тек је тридесетих година дошла на идеју савремене операције, а оперативној вјештини, као засебној грани ратне вјештине, дато је званично признање тек после Другог свјетског рата.

*) Булгајин: „Тридесет година Совјетских оружаних снага“.

Па ипак, било би немарксистички мислити да је с развојем оперативне вјештине завршено. Наш Народнослободилачки рат дао је у арсенал те области ратне вјештине свој практични прилог, који досад нигдје није био предвиђен, нити обрађен. Наша пракса, теориски обрађена и уопћена, обогатиће теорију оперативне вјештине. Осим тога, развој ратне технике с којом је у најужој вези постанак и развој оперативне вјештине, тече даље. Тај развој технике обогатиће, новим појавама и појмовима, савремену оперативну вјештину. Дужност је теорије да већ данас предвиђа, колико је то више могуће, то ново што се може сјутра појавити.

Генералмајор РАДИВОЈЕ ЈОВАНОВИЋ

ПОВОДОМ ЧЛАНКА „СТВАРАЊЕ ПОТРЕБНЕ ГУСТИНЕ АРТИЉЕРИЈЕ У ПРОБОЈУ“

У првом броју „Војног дела“ изашао је чланак генерал-лајтнанта Кведера „Стварање потребне густине артиљерије у пробоју“ који заслужује озбиљно разматрање. Овде ћемо се укратко осврнути само на нека важнија питања.

У чланку писац поставља себи циљ да размотри питање примене совјетских норми густине артиљерије у пробоју на наше конкретне услове. Он пише:

„Питање примене норми савремене ратне вештине у погледу густине живе силе и технике у пробоју позициске одбране непријатеља на наше конкретне услове, претставља велики научни и практични интерес како за општевојне тако и за руководиоце родова војске и заслужује широко проучавање на страницама нашег часописа. Један од најважнијих елемената тога питања јесте густина артиљерије у пробоју“.

У току даљег излагања писац се није држао овог циља, тј. разматрања „примене“ совјетских норми густине артиљерије на наше конкретне услове, него је разматрао стварање густине артиљерије на сличан начин како се то данас ради у совјетским војним школама, правећи узгред извесне закључке о решавању овога питања код нас. У току тог разматрања писац закључује:

„Наведене норме минимално потребне густине артиљерије (216—252 или 180—220 оруђа на 1 км фронта — Р. Ј.) плод су брижљивог и озбиљног научног истраживања и прорачунавања — и проверене су богатим искуством Другог светског рата, а на првом месту искуствима Совјетске армије. Оне су, према томе, неопходне за пробој савремене непријатељске одбране“.

Из досада изнетог види се како је писац себи поставио циљ, а како га је спроводио у чланку и до каквих је резултата дошао. Наиме, он је дошао до закључка да се без наведених совјетских норми не може организовати пробој савремене одбране. Према томе, од „примене“ тих норми на наше конкретне услове, није остало ништа. Једино место у чланку у коме писац вероватно мисли на наше услове јесте: „**Шта треба урадити, ако, због објективних услова, није могуће обезбедити тражену минимално потребну густину артиљерије?**“. Погрешно је, међутим, у овоме гледати наше конкретне услове. У пракси се са овим проблемом често срећу све армије, па и Совјетска армија.

Кад се поставља као циљ примена извесних погледа совјетске војне науке на наше конкретне услове, онда, пре свега, треба јасно утврдити из каквих су услова произашли ти погледи у Совјетској армији, у конкретном случају, чиме су биле условљене и како су се развијале норме густине артиљерије у операцијама Совјетске армије. У совјетским војним школама нема потребе да се улази у детаљну анализу свих ових услова. Но ми се, проучавајући совјетско ратно искуство, морамо упустити у анализу свих тих услова, да бисмо могли то искуство правилно разумети и правилно применити. У совјетским војним школама износи се уопштено ратно искуство Совјетске армије. Односи снага, улога појединих родова војске итд. одговарају совјетским условима — искуствима, могућностима, перспективама. На бази тих услова одређује се и начин ратовања, карактер операција. Улога артиљерије, њено место у операцијама, задаци, начин употребе, па, према томе, и густине одговарају конкретним совјетским условима. Густине су резултат одлуке која се заснива на свим елементима дате ситуације, па, према томе, и на снази непријатељске одбране. Међутим, због тога што је писац посматрао искључиво једну шему непријатељске одбране, не обухватајући питање у целини, није могао доћи до „равилног закључка. Баш у вези са горњим питањем совјетски артиљериски стручњак генерал Самсонов каже:

„Методи прорачунавања потребне густине артиљерије код пробоја утврђеног одбранбеног појаса зависе првенствено од материјалних могућности. Упоредо са квалитативним порастом артиљерије у Црвеној армији у Отаџинском рату расла је и густина артиљерије у нападним операцијама”. И даље: „Уједно с тим било је неколико пута подвучено да потстрек за пораст густине артиљерије није долазио од броја ватрених средстава у немачкој одбрани”.

Као што се по Самсонову види, совјетске норме нису „плод научног и озбиљног истраживања“ уопште, него таквог истраживања заснованог и на снази совјетске индустрије. Саме норме су се развијале непрекидно кроз рат, што јасно показују и таблице које писац приказује. Значи, да писац није правилно пришао разматрању совјетских услова из којих су резултирале совјетске норме. Тако је претворио норме у оно што нису биле ни за Совјетску армију — у шаблон. Није посебно разматран сваки од тих услова, нити ти услови повезано у оквиру вођења операција и рата у целини. Да би писац дошао до циља који се поставио у чланку, било је неопходно да посебно размотри сваки од тих услова и све те услове повезане у оквиру вођења операција и рата у целини како код Совјета, тако и код нас.

Само постављање питања „примене норми“ је у суштини неправилно. Норма је резултат извесних фактора, она је последица стања и развика тих фактора. Шта онда конкретно значи „применити“ норму на друге услове? То значи подређивати услове нормама. Услед тога писац се нашао у положају да натезе совјетске норме на наше конкретне услове, а у резултату је натегнуо наше услове под совјетске норме, пошто су оне „плод научног истраживања“ и „према томе неопходне“. Писац је прогласио совјетске норме (речју — „неопходне“ и цифрама 216—252 или 180—220) као обавезне за нашу Армију. Према томе, отпао је утицај наших конкретних услова. Они имају да се подреде совјетским нормама, односно морају ишчезнути. На који начин?!

На крају чланка писац каже:

„Одлука за стварање артиљерских густина, као што је већ речено, претставља веома важан и одговоран елемент одлуке команданта армије за пробој. Ова одлука мора бити резултат брижљиве оперативне и тактичке оцене наших и непријатељских снага и услова земљишта и резултат брижљивог прорачуна артиљерских потреба и могућности. Нипошто се не сме дозвољавати да се недостаци у организацији артиљерског наступања надокнађују са прекомерном концентрацијом артиљерске ватре“ (све подвукао Р. Ј.).

Несумњиво је да одлука треба да буде резултат брижљиве оперативне и тактичке оцене наших и непријатељских снага и осталих услова. И у овом случају то је био пут ка правилном решењу. Изгледа, међутим, безразложно постављати питање избегавања „прекомерне концентрације артиљерске ватре“ ради надокнађивања слабости у организацији артиљерског напада, ако се даље каже:

„Међутим, у нашем општевојном старешинском кадру више је узела маха друга, још опаснија тенденција. Она се огледа у прецењивању могућности замене недостатака артиљерских средстава разним оперативним и тактичким подухватима и коришћењем морално-политичких предности наше Армије. Према томе мишљењу наведена потребна густина артиљерије имала би чисто теоретски карактер, док би се на пракси могла смањити на рачун, на пример, изненађења непријатеља, искоришћавања земљишта, вештих маневара на бојишту и херојства наше пешадије. Наводе се чак извесне норме, као што су, на пример, 80—90 оруба на један км фронта пробоја. Природно, да таква мишљења немају озбиљне војнонаучне основе. При томе се, обично, заборавља да су морални елементи (висока морално-политичка свест армија, ратне традиције народа итд.) већ урачунати у савремене норме — пошто су те норме продукт праксе Совјетске армије у току последњег рата — и губи се из вида чињеница, да је савремени пробој, у много већем степену, резултат сурове концентрације технике на главном правцу и тачног математичког прорачуна њене употребе, него ли плод оштроумних комбинација и лукавства.“ (Све подвукао Р. Ј.)

У овим закључцима писац се већ не држи мишљења да густина треба да буде плод „брижљиве оперативне и тактичке оцене наших и непријатељских снага“, већ сматра да се „оперативним и тактичким подухватима и коришћењем морално-политичких предности“ не може утицати на измену потребне густине артиљерије. Према томе, оперативна и тактичка ситуација уствари се подређује нормама, иако је у суштини сама количина артиљерских средстава само један део те ситуације. Према томе мишљењу логично произлази да је и нападна операција немогућа, без обзира на оперативну и тактичку ситуацију, само ако нису задовољене ове густине. Подредивши оперативну и тактичку ситуацију нормама, писац је на тој линији дошао до сопственог логичног закључка „да је савремени пробој у много већем степену резултат сурове концентрације технике на главном правцу и тачног математичког прорачуна њене употребе, него ли плод оштроумних комбинација и лукавстава.“

На тај начин главни елемент рата — да тако кажемо — постале су норме, а оперативна вјештина потиснута је математиком, тачније речено аритметиком. Ово произлази из тога што писац сматра да је све урачунато у норми. Фактори који условљавају норму, из којих се норма развија и ре-

зултира, подређени су нормама и доследно томе испада некако да они треба да зависе од норме, а не норма од њих!

Овде се може поставити приговор да се ово мишљење писца односи само на карактеристику пробоја, а не на операцију у целини. Међутим, баш је пробој тактичке одбране непријатеља — који, у суштини, решава тактика — најтежи део савремене операције, па, према томе, у извршењу пробоја тактика долази до пуног изражаја. То најбоље доказује тежина задатака која је условила употребу огромних снага и средстава за извршење пробоја, као резултат праксе прошлога рата. Ово је произашло из појачане снаге одбране, из броја и тежине задатака које треба решити при пробоју одбране. Међутим погрешно је, и штетно мишљење да се самим масирањем обезбеђује извршење задатка. Потребно је, пре свега, правилно тактички усмерити дејства својих јединица, а у том оквиру извршити детаљну организацију чија важност, баш због употребе великих снага и средстава, огромно нараста. Као типичан пример за ово могу послужити совјетске операције с једне — а англоамеричке и немачке с друге стране. Сви су вршили концентрацију огромних снага и средстава на правцима пробоја. Међутим, резултати нису били исти, иако су Англоамериканци, на пример, у неким операцијама имали далеко веће густине (особито тенковне, авијационе).

Писац овде одваја тактику од технике, супротставља једну другој, што га је и довело да тактику подреди техници. Техника је један од значајнијих елемената на коме базира тактика, али супротставити, односно потчинити тактику техници — нема никаквог смисла и потпуно је неоправдано и погрешно. Да је писац критиковао евентуалну тенденцију да се не води рачуна о снази савремене технике и евентуално веровање да се тактика може стварати без обзира на снагу технике, онда бисмо се и ми са њима сложили, јер би такав начин посматрања био неправилан. Међутим, овде се ради о супротној тенденцији код писца, тј. да се тактика у потпуности потчини техници и да се одвоји од ње. Зато писац, после констатације да је пробој пре свега резултат сурове концентрације технике и математичког прорачуна њене употребе, закључује: „Међутим, то не значи да нећемо, у сваком конкретном примеру, потражити и искористити све оперативне и тактичке предности и морално-политички престиж, што ће у методику прорачуна уносити извесну специфичност, но ни у ком случају је неће моћи оспорити“. Пре свега, није никако јасно зашто би баш **методика** прорачуна била тангирана поменутиим предностима и престижом! Затим, што је још много важније, из ове констатације писца се види да се оперативне и тактичке предности и морално-политички престиж сматрају само као нека врста додатка техници. И то само додатка у конкретним примерима, тј. у одређеним бојевима. Према томе, у тактици треба полазити само од технике, а тек у конкретним примјерима узимати и остале елементе у обзир. Ми смо, напротив, мишљења да тактика треба да базира на анализи односа снага и свих осталих услова, а да се у сваком конкретном примеру узима решење које одговара конкретном стању тих услова.

Врло је значајно отстранити погрешно мишљење да се тактика губи тамо где има много технике, а да се појављује и доминира само тамо где има мало технике. Развој појединих борбених средстава довео је до формирања

нових родова оружја и видова оружане силе. То је са своје стране баш усложнило, а не упростило тактику. Могућности тактичких комбинација данас су много веће него што је то било, на пример, у Првом светском рату, када су операције резултирале углавном из дејства пешадије и артиљерије. Није математика заменила оперативну и тактичку вештину, нити је у математици, како то испада по писцу, савремени начин ратовања добио свој нови квалитет. Математика само служи оперативној и тактичкој вештини.

С друге стране, међутим, начин посматрања тактике од стране писца, погрешан је не само у томе што уствари води неправилном схватању и начину ратовања, него и у томе што спречава да се у развоју наше Армије оријентишемо на оне факторе из којих се најбрже развија снага наше Армије и да их знамо искористити у борби тако, да методи дејства наше Армије одговарају нашим условима.

Разуме се, идући овим путем, писац није разматрао како на форму операције утиче одређени квалитетни однос технике. Он је то питање додирнуо само са жељене стране, тј. какав је проценат и којих оруђа учествовао у нападним операцијама Совјетске армије. Међутим, квалитет технике, однос у појединим видовима технике, има врло значајног утицаја на тактику и на замисао операције. У Првом светском рату, на пример, Французи су имали бољу и јачу лаку, а Немци бољу и јачу тешку артиљерију. Овај однос условио је знатне тактичке разлике у вођењу боја, овај утицај односа технике на тактику није само код артиљерије већ и код сваког другог рода. Форме совјетских операција у прошлом рату такође су резултирале једним делом из одређеног односа технике Совјетске и Немачке армије. Наш начин ратовања и наше операције такође су се једним делом заснивале на односу технике наше Армије и непријатељских армија.

Из начина посматрања који је изнет у чланку могло би се доћи до закључка да се технички слабије армије налазе у безизлазном положају. Чиме се онда може објаснити тај факат да је у историји ратова било скоро исто толико добијених битака са мањим колико и са јачим снагама, и да су управо најблиставије битке у историји ратова добијене са мањим снагама? Баш проучавањем тих историских примера најпре ћемо се приближити суштини ратне вештине. Ту постоји извесна законитост: нове друштвене класе и нове нације редовно су се отпочињале пробијати на историску позорницу са мањим снагама.

Чиме се онда могу објаснити наше победе у Народноослободилачком рату?!

Историја ратова дала је у овом погледу јасан одговор који у потпуности оповргава овако мишљење које произлази из гледишта писца.

Због чега је писац пао у ове грешке? Вероватно због тога што је форме савремене нападне операције, а посебно организације пробоја одбране, схватио као непроменљиве. Писац је напросто узео шему типичне форме операције Совјетске армије из последњег периода рата. Међутим, саме форме совјетских операција су се постепено мењале упоредо с условима који су утицали на развитак ових форми.

По нашем мишљењу ово треба имати у виду у толико пре што се после рата појавило наоружање и такви резултати технике који нису иско-

ришћени у већем опсегу у прошлом рату, као што су: атомско наоружање и моћна далекометна реактивна артиљерија, па и увећана моћност бомбардерске и транспортне авијације (за десантне операције) итд. Наиме, поставља се питање: да ли форма пробоја у прошлом рату, у којој се надмоћност постизала масирањем огромних снага и средстава на органиченом простору, нема баш у томе масирању и своје озбиљне слабости које би се огледале у могућности браниоца да својим моћним ватреним ударом по тако масираним снагама и средствима нанесе нападачу поражавајуће губитке? Нема сумње да пораст моћи савременог наоружања даје данас за то много више могућности. Опомена у овом смислу може да буде битка код Курска, гдје је совјетска артиљерија јаком артиљериском противприпремом нанела огромне губитке концентрисаним немачким јединицама, што је, поред осталог, проузроковало брзи крах ове немачке офанзиве. Може се, дакле, поставити питање: неће ли даљи развитак ових борбених средстава утицати на измену саме форме нападне операције, односно пробоја?

Како треба да одговарају конкретној ситуацији форме ратовања и форме операција најбоље можемо видети на примеру нашег Народноослободилачког рата. Ми нисмо ратовали на исти начин против свих непријатеља. Нисмо ратовали на исти начин 1942 као 1941, нити 1944 као 1943 године, зато што се у току рата развијала наша Армија, што се мењало стање и у непријатељским армијама, те ни непријатељ није ратовао на исти начин. Начин ратовања мора да одговара конкретној способности армије за ратовање дотичног момента (разуме се, водећи рачуна о ближој перспективи њеног развитка) и да се упоредо са њом развија. Према томе, ми смо мишљења да задатак нашег војно-научног рада треба да буде не обрађивање ратовања или операција уопште, него обрађивање начина ратовања који данас одговара потребама наше Армије. Промене које су настале у нашој Армији и у развоју наше земље од свршетка рата па до данас, као и оне промене и перспективе ближег развоја које су у току, треба да се видно одражавају на нашем данашњем гледишту и начину ратовања и форми операција. Према томе, основни услов да се примени искуство свих армија, а посебно Совјетске армије, лежи у томе да се правилно проанализира процес развитка сопствене армије и сопственог ратовања. Без разумевања нашега искуства и његовог дубоког познавања ми не можемо правилно разумети ни искуства других, а још мање се може говорити о томе да се та искуства примене у нашим условима. Наш Народноослободилачки рат је богата ризница мењања форми ратовања у вези са променама у општој ситуацији, што је за ратну вештину од највећег интереса. Искуства великог ратног пута који смо прошли под руководством друга Тита, остаће за нашу Армију најбољи путоказ и за даљи развитак.

Тиме се, разумљиво, ни најмање не умањује значај совјетског ратног искуства и потреба његовог изучавања. То је искуство регуларног рата на који је наша Армија прешла тек у последњој фази рата, те није било времена нити могућности да се она тако развије и са њим овлада, као што је то био случај са Совјетском армијом. Но и то искуство има своје специфичности, а да би се оне разумеле потребно је да се совјетско-немачки рат проучи у оквиру свих услова у којима је вођен.

Поред већ наведених битних разлога овде треба истаћи један значајан разлог због кога данас у обуци не би требало дозволити употребу само високих густина артиљерије. Ми сматрамо да је неправилно мишљење да је, кад се научи баратати са високим густинама, после тога лако радити и са мањим. Ако се људи и сувише навикну на једну форму употребе артиљерије, која носи претежно математички карактер, они је радо примењују као шаблон, без већег напрезања тактичког мишљења — као што се у пракси понекад дешава — иако у суштини, као што је већ речено, за високе густине није потребно веће напрезање тактичког мишљења. Због тога, ради развоја живе тактичке мисли, много је корисније да се ради са различитим квантитетним и квалитетним односима снага и осталих услова, па према томе, и различитим густинама. То би условило дубљу анализу ситуације, специфичну тактику и форму операције у сваком конкретном случају, друкчију тактичку улогу и употребу артиљерије, па разуме се, и њене густине. То би развијало живу тактичку мисао и отклањало шаблонизам у раду. У том случају не би се десило, а што се понекад дешава, да се не размишља о општој тактичкој улози артиљерије, о њеној улози у појединим фазама операције, о задацима које артиљерија треба и може да решава, о односу важности тих задатака, како се тај однос мења у току операције, и шта је основно у извршењу тих задатака. За све то потребна је брижљива оперативна и тактичка, а затим и техничка студија улоге и употребе артиљерије у операцији. Свођењем употребе артиљерије на обичан математички прорачун могу се добити тактички нецелисходна решења или са врло крупним слабостима. На тај начин у стварној борбеној пракси могло би се десити да артиљерија не одигра ону улогу која јој је намењена у тој операцији. Као доказ за ово може да послужи неколико неуспелих артиљериских припрема на источном фронту, које су извођене са довољном количином артиљерије, и чији се неуспех не може приписати слабој тачности гађања. Јасно је да се, правилним тактичким усмеравањем и расподелом артиљериског дејства, правилним избором задатака и њиховим одређивањем по важности и добрим руковођењем у извршењу тих задатака у боју, стварни ефекат непријатељског дејства може у знатној мери смањити, и донекле надокнадити бројна инфериорност. Има много таквих примера из борбене праксе артиљерије као и сваког другог рода. Та вештина претставља на бојном пољу најважнији начин постизања надмоћности и њу треба гајити, а математику само у оквиру ове вештине.

Обзиром да је писац и морално-политичко стање подредио нормама, овде ћемо навести само неке примере где је морално-политички фактор вршио основни утицај на начин вођења боја или на замисао операције. У току нашег Народноослободилачког рата бомбаша су решавали један део задатака које решава артиљерија у другим армијама. Исто тако упућиване су групе у позадину непријатеља пред почетак напада са циљем заробљавања или уништења непријатељске артиљерије. Као што се види, ове групе су на свој начин вршиле „контрабатирање“. Замисао Стаљинградске и Јашко-кишињевске операције заснивала се на пробоју фронта на оним отсецима које су браниле румунске, морално слабије јединице. У току нашег Народноослободилачког рата, офанзивне операције наших јединица биле су упућиване тамо

где су постојали повољни политички услови за даље проширење устанка. Према томе, морално-политички фактори могу да утичу на форму тактике, на начин извођења операције и на њену замисао, а да већ не говоримо о томе шта значи морална снага у борби уопште. Зато, вешто искоришћавање морално-политичког престижа претставља посебно питање тактике и оперативне вештине.

Генерал-лајтнант ЗДЕНКО УЛЕПИЋ

УПОТРЕБА АВИЈАЦИЈЕ ВЕЛИКИХ ДРЖАВА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Други светски рат карактерише се углавном:

- учешћем милионских армија на фронту;
- масовном применом ратне технике сваке врсте, која је обезбедила армијама силну ударну моћ и маневарску способност и у великој мери повећала темпо и замах операција;
- масовном употребом авијације на фронту и у дубокој позадини зараћених страна;
- учешћем целокупне позадине, целокупног становништва и привреде ратујућих земаља у снабдевању армија борбеном техником и осталим материјалним потребама.

Последњи рат јасно је потврдио или побио правилност усвојених ратних доктрина појединих армија, јасно определио улогу појединих родова војске, ваздухопловства и морнарице. Поред тога, нарочито се истакла важност морално-политичког стања армије, као и условљеност успеха армије од чврстине, организованости и залагања целокупне позадине.

У периоду од Првог до Другог светског рата тумачена је улога ваздухопловства на разне начине. Тако је, на пример, према оштепознатој „Дуетовој доктрини“, авијација способна да самосталним дејством на позадину и изворе снабдевања натера противника да капитулира. Због тога треба, по Дуету, макар и на рачун сувоземне војске, чија је улога дефанзивна, развијати снажно ваздухопловство, које ће уствари обезбедити победу, док ће сувоземна војска већ добијену победу само искористити.

Иако се о овој доктрини много дискутовало, иако је много критикована, иако у потпуности није примењена ни у једној армији, ипак је ова, чисто реакционарна доктрина, имала у империјалистичким земљама много присталица. Идеја тоталног рата, коју су пропагирали Дует, Лудендорф и њихови следбеници у империјалистичким земљама, имала је снажан утицај и на одређивање улоге ваздухопловства не само у фашистичкој Италији и Немачкој, већ и ваздухопловства Енглеске и Америке.

Ово свакако није случајно када се има у виду карактер тих армија и чињеница да све империјалистичке армије у својој суштини почивају на истим основним принципима.

Богата искуства Совјетске армије, која је до отварања Другог фронта, и доцније, носила главну тежину рата, доказују да се победа може извојевати само уништењем армије противника и да се овај задатак може решити

једино најцелисходнијим искоришћењем свих борбених средстава саобразно датој ситуацији, тј. садејством свих родова војске и видова оружане силе. У савременом боју и операцији учествују, осим основног рода — пешадије, огромне количине техничких борбених средстава свих врста: артиљерије, тенкова, авијације, инжењерије и др. Ниједно од тих борбених средстава није савршено, свако има своје специфичности, свако је способно да решава извесне, мање или више ограничене задатке. Зато савремени бој и операција захтевају савршено усклађивање свих борбених средстава, искоришћујући предности сваког рода у конкретној ситуацији уз узајамно допуњавање једних другима.

Ако укратко анализирамо особине авијације видимо да се авијација одликује:

— великом маневарском способношћу, која јој омогућава брзу концентрацију на било којем делу фронта, па чак и ратишта;

— способна је да дејствује у тактичком и оперативном садејству са јединицама сувоземне војске и морнарице, а може и самостално да извршава извесне задатке;

— захваљујући великом домету и начину дејства може дејствовати и против оних циљева, који су због удаљености или мртвог угла заштићени од дејства осталих борбених средстава;

— може испољити јако ватрено дејство захваљујући моћном бомбардерском и ватреном наоружању.

Поред ових одлика авијација има и низ недостатака, који ју чине веома осетљивом и зависном од осталих родова војске и служби. Тако на пример:

— постојање авијације условљава солидну материјално-техничку базу, тј. развијену и сировинама обезбеђену индустрију, која је способна да у рату знатно повећа свој потенцијал;

— дневно напрезање јединица авијације је релативно мало. Због великог замора и брзог трошења особља, авијација захтева у једној години рата вишеструко замјњивање летача;

— тешкоће око базирања. Подесно земљиште за базирање авијације не може се увек наћи у потребном рејону, нарочито у планини, јер захтева специјалне уређаје и добре комуникације;

— зависност од метеоролошких прилика. Иако савремени авион мање зависи од временских прилика, ипак се под тешким атмосферским приликама дејство авијације квантитативно и квалитативно знатно смањује, нарочито у планинским пределима, а понекад је то дејство потпуно онемогућено;

— дејство авијације у току прошлог рата, и поред великог усавршавања нишанских справа и примене радиолокатора, било је непрецизније од дејства артиљерије.

Ценећи објективне способности и могућности авијације долазимо до закључка да она претставља снажно борбено средство и да може, ако се правилно развија и употребљава у склопу оружаных снага једне земље, много допринети победи над непријатељем. Према томе, употребу авијације треба заснивати на правилној процени њених могућности, на правилној оцени њене улоге у склопу задатака оружаных снага. Јасно је, да у тој процени, ва-

жан чинилац претставља економски потенцијал, материјално-техничка база дотичне земље.

Циљ овог чланка је да се, у најкраћим цртама, изнесе каква је била улога, место и задатак авијације у оружаним снагама великих сила у току Другог светског рата.

Фашистичка Немачка. Поред моторизованих јединица немачка авијација требало је да одигра најважнију улогу у остварењу замисли „муњевитог рата“, а то значи: не поштујући никакве међународне законе изненада напасти непријатеља снажним бомбардерским нападима, уништити његово ваздухопловство, терористичким нападима на државне центре унети растројство у државни и војни апарат, а једновремено јаким мотомеханизованим јединицама, уз подршку авијације и десантних јединица, разбити и уништити главнину његових сувоземних снага и тако створити услове за капитулацију нападнуте државе. Врло важну улогу при томе треба да одигра унапред припремљени квислиншки апарат у тој земљи.

Према немачким званичним правилима ваздухопловство је требало да освоји превласт у ваздуху, да оперативно садејствује сувоземној армији и морнарици бомбардерским нападима и ваздухопловним десантима, да оствари тактичко садејство, у првом реду са мотомеханизованим јединицама.

У тим званичним правилима не говори се у коју категорију задатака спадају терористички напади на отворене градове, које су хитлеровци примењивали у препадима на све државе држећи се свога начела да „треба примењивати сва средства за уништење непријатеља, ако она помажу брзом постизању победе, без обзира да ли та средства одговарају међународним законима или не“ (из књиге „Тотални рат“ од Лудендорфа).

У склопу нацистичке агресивне армије „Luftwaffe“ је развијена као чисто офанзивни вид оружане силе, рачунајући на слабост противника и брзи завршетак операција, са снажно израженом лакошћу и средњом бомбардерском авијацијом. У почетку Другог светског рата на ловачку авијацију отпадало је само 22% целокупне авијације. Обзиром на слабост авијације земаља које су као прве постале плен немачке агресије — Пољске, Белгије, Холандије, Норвешке, Француске и Југославије — организација и употреба немачке авијације се на изглед оправдала, иако је у овом периоду доживела један крупан неуспех. Наиме, августа 1940 године немачка авијација је отпочела тзв. „битку за Британију“ у чијој су почетној фази Немци сасредили своје дејство на уништење поморских база и конвоја, примењујући велике формације бомбардера у пратњи ловаца (понекад до 500 авиона). Пошто су наишли на снажни отпор енглеске ловачке авијације, пренели су део својих снага на дејство по аеродромима ловачке авијације. Но, пошто отпор енглеске ловачке авијације није опао, Немци су били принуђени да дејствују по индустријским објектима, а касније и по Лондону мањим бомбардерским формацијама са снажном ловачком заштитом. У крајњој фази ове „битке“, у октобру исте године, Немци су били принуђени да потпуно прекину са дневним бомбардерским нападима, да дају дејствују само ловачком авијацијом, а да бомбардере користе само ноћу.

У овој „бици“, која је завршена крајем 1940 године, Немци су изгубили (према енглеским подацима) 2375 авиона, а да при томе стварно нису

постигли никакав циљ, јер је операција „изумрла“ губећи стално свој интензитет, а без везе са операцијама сувоземних снага и морнарице остало је неискоришћено дејство авијације и поред извесних постигнутих резултата.

У нападу на Совјетски Савез Немци су применили свој већ „проведени шаблон“ из ранијих операција. Користећи се преимућством агресора, изненадношћу напада, већ стеченим ратним искуством, надмоћношћу у авијацији и тенковима и недовољном припремљеношћу Црвене армије, Немци су постигли у почетним операцијама, уз огромне жртве, извесне територијалне успехе, али је одмах било јасно да је у овом случају процена противника погрешно извршена. Совјетска армија, вешто користећи маневарску одбрану, задајући нацистичким нападачима све снажније ударце, како на земљи, тако и у ваздуху, успела је да стабилизује своју одбрану и да већ крајем новембра 1941 године пређе у противофанзиву под Москвом и зада озбиљан ударац „непобедивој“ Хитлеровој армади.

За овај период, који обилује примерима крајњег залагања совјетске авијације, хероизма и пожртвовања совјетских пилота у борби са тада надмоћнијом нацистичком авијацијом, веома је карактеристично да је немачка бомбардерска авијација, и поред тога што су предњи делови немачких јединица једно време били на свега неколико десетина километара од Москве, доживела потпуни неуспех у нападима на Москву. У октобру 1941 године, за време првог општег напада, од 2018 немачких полетања успело је да се пробије над Москву свега 72 авиона, тј. 3,5%, а од 15 новембра до 6 децембра од 1953 полетања стигло је до Москве свега 28 авиона, или 1,4%.

Иако се ови напади, у смислу искоришћења авијације, не могу потпуно идентификовати са нападима авијације у „бици за Британију“, јер се у првом случају ради о самосталном, стратешком дејству авијације, док је у нападима на Москву дејство авијације било оперативно повезано са радом сувоземне војске, ипак ова два примера јасно показују да су Немци у оба случаја погрешно оценили сопствене снаге, високо преценили могућности дејства бомбардерске авијације, потцењујући противника. У „бици за Британију“ јасно се показала слабост немачке ловачке авијације — мали процентуални однос према бомбардерској авијацији — што је довело до тога да она није успела да обезбеди надмоћност у ваздуху и слободно дејство бомбардерске авијације.

Неуспех немачке авијације код Москве претставља велики успех противавионске одбране Москве, која је резултирала из правилно организованог садејства авијације, артиљерије и осталих средстава, заснивала се на правилној оцени противника и на дубоком патриотизму и мржњи према непријатељу противавионских заштитника совјетске престонице.

Пораз немачке армије код Стаљинграда уједно је и пораз немачке авијације. Може се рећи да је у завршној фази ове битке немачка авијација привипут заиста изгубила оперативну превласт у ваздуху, док битка на Кубану, у којој су учествовале најелитније јединице немачке авијације, претставља изразити прелом у карактеру дејства немачке авијације, која после тога добија све више одбранбени карактер — смањује се снага бомбардерске за рачун ловачке авијације. Користећи до крајних могућности капацитет своје

јаче развијене индустрије и индустрије окупираних земаља, и до крајњих граница експлоатишући, уз највећи терор, радну снагу поробљених народа, Немачка, додуше, успева да одржи, па чак и повиси, капацитет своје ваздухопловне индустрије, али ни изблиза у сразмери у којој је расла авијација СССР-а и Англоамериканаца. У немогућности да за време рата знатније преоријентише продукцију за израду савремених типова авиона, Немци покушавају при крају рата да своју немоћ надокнаде техничким роботима „V-1“, „V-2“. Но све то није могло да одгоди потпуни слом авантуристичке стратегије фашистичке Немачке, која није била у стању да одоли моћној Совјетској армији наоружаној најнапреднијом идеологијом, са најнапреднијим социјалистичким друштвеним уређењем.

Шта је, дакле, карактеристично за употребу немачке авијације у Другом светском рату?

1 — Немачка авијација, као саставни део немачких оружаних снага, одраз је нацистичке авантуристичке стратегије, која се базирала на сасвим нереалној процени политичке и војне ситуације, потцењивању својих противника, и високом прецењивању способности и могућности сопствених снага.

Када је већ у првој години рата са СССР-ом пропала стратегија „мундштубовог рата“ и када је требало прећи на дуготрајни рат, у коме долази до пуног израза виталност једне државе и њена економска снага, било је јасно да немачке оружане снаге, а у њиховом склопу и авијација, нису биле припремљене за такав рат, ни морално ни материјално; за такав рат недостајале су јој како људске тако и материјалне резерве.

2 — Немачка је била, због све снажнијег дејства совјетске, а доцније и англоамеричке авијације, принуђена да у току рата скоро потпуно преоријентише карактер своје авијације, да њену потпуно офанзивну улогу замени дефанзивном и да при томе што више сужава обим њених оперативних и тактичких задатака. На почетку рата ловачка авијација претстављала је 22% од целокупне авијације, 1944 године 69%, а на крају рата 77% целокупне авијације. Бомбардерска авијација заузимала је на почетку рата 58, а на крају рата свега 12% целокупне авијације. Немачка је покушавала да снажним ојачањем ловачке авијације поврати изгубљену ваздушну превласт, но то није могло изменити ситуацију, јер су главни узроци лежали у самој суштини немачке авантуристичке стратегије.

Енглеска. Енглеска је у периоду између Првог и Другог светског рата држала под оружјем професионалну армију, која јој је била довољна за заштиту њених поседа у колонијама.

Иако је у периоду пред Други светски рат заузимала у капиталистичком свету треће место по развијености индустрије (иза Америке и Немачке), са јако развијеном тешком индустријом (око 50% од укупног индустриског потенцијала), ипак је капацитет њене војне индустрије био сразмерно мали — свега 5—6% од целокупног индустриског потенцијала. За овакво стање има свакако великих заслуга профашистичка спољна политика Чемберлена, подржавана од капиталистичких монополиста. Наоружање енглеске војске и ваздухопловства било је, непосредно пред Други светски рат, врло слабо. Стање се није поправљало ни онда, када је целом свету било јасно да се на-

чистица Немачка отворено припрема за рат, када је 50% целокупне немачке индустрије радило искључиво за војне потребе.

У предратном периоду ваздухопловства Велике Британије одређена је следећа улога: „Обезбедити интегритет британског острва јаком ловачком авијацијом, а рат у ваздуху пренети на територију противника.“

Ловачка авијација формирана је у „Ловачку команду“, која је имала првенствени задатак да заштити британска острва, док је бомбардерска авијација, формирана у „Бомбардерску команду“, углавном имала задатак да пренесе рат у ваздуху на територију противника. Извиђање мора, сарадња са морнарицом, праћење конвоја и сличне задатке примила је „Обалска команда“.

Док је нацистичка ратна машина поробљавала европске земље, Енглеска је, уз највеће напоре, успела да ангажује за војну продукцију свега око 20% своје индустрије од чега је приличан део био искоришћен, у првом реду, за потребе ловачке авијације. Ловачка авијација је заузимала у почетку рата око 28% целокупних енглеских ваздухопловних снага. Себично чувајући највећи део ваздухопловних снага за одбрану Острва, Енглеска је у почетним фазама рата у Европи, нарочито за време операција у Норвешкој и Француској, показала сву беспринципијелност своје политике и нелојалност према тим савезницима. Док су те земље у првим нападима Немаца изгубиле сву авијацију, Енглеска је, базирајући у главном на Острво, сачувала највећи део својих јединица и ангажовала се у пуној мери тек када је требало спасавати енглеске трупе после неуспеха код Денкерка и доцније у „бици за Британију“. Велику услугу и помоћ пружили су енглеској авијацији у том периоду избегли пилоти чешког, пољског, белгиског и француског ваздухопловства које су Енглези због слабости своје авијације врло радо прихватили у своје јединице.

Као што је већ раније изнето, енглеска ловачка авијација, у заједници са ПАО и уз највеће напоре, решила је у своју корист „битку за Британију“ што је несумњиво њен успех. Добро организована радиолокаторска служба (са којом Немци нису рачунали) дала је велики допринос у овој бици.

Даљи развој политичких догађаја у свету — напад Немачке на Југославију, три месеца касније напад Немачке на СССР и ангажовање највећег дела немачких оружаних снага за ове операције ослободио је енглеско ваздухопловство немачког притиска и створио енглеској индустрији могућност за скоро несметани развој продукције, која 1943 године постиже свој максимални потенцијал.

Интегритет енглеског острва, па и осталих енглеских посета, више није био у питању пошто је Црвена армија у потпуности ангажовала све офанзивне снаге немачке авијације.

Како је енглеска авијација решавала други задатак — преношење рата у ваздуху на непријатељску територију? Малобројна бомбардерска авијација са којом је располагала Енглеска на почетку рата била је, по својој бројној јачини, а нарочито по своме квалитету, неспособна да реши било каква озбиљнија задатак. Авиони „Bristol-Blenheim“, „Welignton“ и сл. због слабог наоружања и мале брзине претрпели су у првим дневним акцијама над Немачком и окупираном европском обалом огромне губитке, тако да се енглеска бомбардерска авијација већ у почетку рата преоријентисала на ноћне

рад, на чему је остала углавном у току целог рата, када су уведени у строј нови четворомоторни авиони, боље наоружани и бољих летачких особина.

Користећи ловачку авијацију углавном за одбрану своје територије, а бомбардерску за стратегиска бомбардовања, Енглеска је занемарила авијацију за сарадњу са сувоземном војском, што се у пуној мери одразило у операцијама Енглеске армије после десанта. Недостатак ове авијације надокнађиван је применом ловачких авиона који су, опремљени бомбардерским наоружањем, добили назив ловци-бомбардери, и учешћем бомбардерских авиона у непосредној сарадњи са сувоземним снагама. Но све те импровизације показале су низ слабости које су се огледале нарочито у слабој увежбаности јединица за такве задатке, у слабој сарадњи између штабова сувоземне војске и ваздухопловства, несразмерно великом утрошку снага и слабом резултату дејства. Можемо рећи да је енглеска авијација успешно извршила први задатак — тј. заштиту енглеског острва. Резултате дејства стратегиске авијације видећемо из даљег излагања о америчкој авијацији.

Сједињене Америчке Државе¹⁾. Главна снага ваздухопловства САД у светском рату била је стратегиска авијација, састављена углавном од тешких четворомоторних бомбардера и ловаца даљег дејства. Ова авијација дејствовала је дању у масовним бомбардерским формацијама са снажном ловачком заштитом. По начину дејства њена примена се у основи разликује од примене енглеске авијације. Дневна примена требала је да обезбеди америчкој авијацији масовност и тачност дејства. Улога одређена стратегиској авијацији најбоље се види из директива које је дао „Уједињени Комитет штабова америчког и енглеског ваздухопловства“ у јануару 1943 године, у којој је предвиђено: „да треба разрушити немачку ратну индустрију и привредни систем, поткопати морални дух немачког становништва до тога степена да се ослаби способност Немачке за оружани отпор“. Требало је најпре освојити превласт у ваздуху, после приступити систематском уништавању саобраћаја и веза, и на крају уништити најважнија индустријска постројења која снабдевају оружане снаге Немачке.

Највећи амерички ваздухопловни капацитети, — као на пример генерал Арнолд, командант америчких ваздухопловних снага у Другом светском рату и генерал Спатс, командант стратегиске авијације у Европи, — упорно су доказивали још за време рата, да је стратегиска авијација средство које ће парализовати непријатељску борбену снагу пошто ће, кроз уништење извора, лишити непријатеља потребних борбених средстава и уништити његову моралну снагу за продужење отпора. Провидност ових поставки потпуно је јасна, када се зна да је, у време када почињу масовни напади америчке стратегиске авијације, а то је почетком 1944 године, судбина фашистичке Немачке већ била давно запечаћена победама Црвене армије на источном фронту. Овом перфидном пропагандом требало је уз што мање жртава обезбедити што већи удео у победи, која је тако рећи већ била добијена, умањити улогу Црвене армије у победи, а, с друге стране, створити дојам о огромној снази Англо-американаца.

„Правилност“ поставки америчке ваздухопловне војне стратегије најбоље ће се видети из следећих података који су узети из западне штампе.

¹⁾ Односи се само на дејства америчке авијације на европском ратишту.

У борби за превласт у ваздуху требало је да стратeгиска авијација бомбардерским нападима уништи немачку ваздухопловну индустрију.

Доња таблица даје нам податке по годинама о количини бачених бомби на Немачку и окупиране земље и кретање производње двеју главних грана ваздухопловне индустрије у Немачкој и окупираним земљама.

Година	бачено бомби у тонама	Производња авиобензина у хиљадама тона	Број прозведених авиона
1940	13.500	966	10.826
1941	37.100	910	11.776
1942	50.400	1.472	15.576
1943	206.200	1.917	25.527
1944	201.500	1.105	39.807

Пада у очи да је у периоду најжешћих бомбардовања производња авиона била највећа. Вешта децентрализација немачке ваздухопловне индустрије, разне фортификациске мере и ПАО биле су снажне противмере стратeгиској авијацији у испуњењу њених задатака.

По оцени самих Американаца ваздушна бомбардовања су смањила производњу целокупне немачке војне индустрије:

у другој половини 1943 год. за 5%
у првој половини 1944 год. за 10%
у другој половини 1944 год. за 15%

Под претпоставком да су горњи подаци тачни — што уосталом за утрошена средства није нарочито завидан резултат — треба узети у обзир и остале, вероватно важније факторе, који су утицали на опадање производње, а то је губитак важних извора сировина у Пољској, Румунији и Данској, као и све већа несташица радне снаге због све већих губитака на источном фронту, а у мањој мери и због „стратeгиског бомбардовања отворених градова“. (Од свих бомбардовања погинуло је у Немачкој укупно око 500.000 људи — од тога много жена и деце. На једног убијеног позадинца утрошено је око 2,8 тона бомби).

Да ли се може говорити о попуштању моралне снаге нацистичке Немачке под утицајем бомбардовања стратeгиске авијације? И највећи поборници „пресудне улоге авијације“ у прошлом рату не могу порицати низ чињеница које говоре о противном, као на пример:

— да су наступања Англоамериканаца у Италији, која је потпомагала најснажнија техника, успешно спречавале немачке бројно слабије снаге од оних против којих се у исто време победоносно борила НОВ Југославије;

— да су англоамеричке снаге, после десанта у Француској, проживљавале тешке кризе иако је Немачка на западу држала само незнатне снаге слабијег квалитета, а да је при томе само авијација западних савезника била десет пута јача од противпостављених немачких ваздушних снага;

— да у Немачкој није дошло до унутрашњег слома због попуштања морала становништва, већ је капитулација Немачке наступила тек после потпуног уништења Немачке армије, када је Црвена армија побила своју победоносну заставу на јазбину нацизма, у Берлину.

Каква су била дејства стратeгиске авијације у борби за превласт у ваздуху?

Из ранијег излагања видели смо какви су резултати постигнути дејством стратегиске авијације против индустрије уопште, а понаособ против главних грана ваздухопловне индустрије. Из тих података можемо закључити да стратегиска бомбардовања нису била пресудан чинилац у освајању превласти у ваздуху, већ да је то била ловачка авијација. Ево још неколико података из америчке штампе: од свих уништених немачких авиона у прошлом рату од стране америчке авијације било је 75% оборених у борбама у ваздуху, од свих уништених немачких авиона од енглеске авијације било је 77% оборених у борбама у ваздуху, а совјетска авијација оборила је око 80% од свих уништених авиона на источном бојишту.

Процентуални однос ловачких авиона према свим осталим врстама кретао се овако:

	На почетку рата	На крају рата
код Енглеза	28%	43,5%
код Американаца	25%	40%
код Немаца	22%	77%

Када још упоредимо и податке укупно произведених авиона код Енглеза и Американаца с једне стране и Немаца¹⁾ с друге, јасно се види да су огромна бројна као и техничка надмоћ енглеске и америчке ловачке авијације на западном фронту, а у првом реду поражавајуће дејство совјетске ловачке авијације, — били главни фактори који су условили превласт у ваздуху, а не дејство стратегиских бомбардовања.

Према томе, стратегиско дејство авијације је могло имати само помоћну улогу у освајању превласти у ваздуху. Није нам циљ да оспоравамо потребу постојања стратегиске авијације нити да потцењујемо њене могућности, јер би нас то могло довести до погрешних закључака, али сматрамо да можемо извести закључак да англоамеричка стратегиска авијација није била „пресудан чинилац“ у победи над фашистичком Немачком, него је само допринела — иако уз потрошак огромних средстава — смањењу отпорне снаге нацистичке Немачке.

Совјетски Савез. Совјетска авијација се развијала, од самог почетка, у тесном садејству са осталим родовима војске. Њен развој оснивао се на поставкама совјетске војне доктрине, засноване на марксистичком гледању на свет.

Млада Совјетска република од самог почетка је правилно оценила улогу авијације у склопу оружаних снага и њен однос према осталим родовима. Стварањем сопствене ваздухопловне индустрије обезбеђена је потребна материјална база, а паралелно са тим масовно су обучавани најбољи синови Совјетске републике за борце младог ваздухопловства. Омасовљењем ваздухопловног спорта створене су велике резерве ваздухопловног кадра.

Већ прва совјетска правила предвиђају следећу улогу авијације: — да учествује заједно са сувоземном војском и морнарицом у решавању задатака оперативно-тактичког значаја;

¹⁾ Према америчким подацима у току 1941 године закључно са 1944 годином произведено је у Америци 257.000, у Енглеској 98.000, а у Немачкој 91.000 авиона. Познато је да су се англоамеричке ваздухопловне снаге сукобиле са знатно мањим делом немачке авијације но Црвена армија.

— да извршава самосталне задатке оперативно-стратешког значаја и води борбу за превласт у ваздуху.

На основи конкретно постављених основних задатака, чија се суштина није изменила до краја рата, совјетска авијација имала је правилно усмерен пут који се одражавао како на развијању војне мисли, тако и на правилно усмеравање технике. Може се рећи да је једино совјетска војна доктрина правилно оценила улогу авијације и да се захваљујући томе совјетска авијација развијала и усавршавала плански, без икаквих трзавица и преоријентација, што је омогућавало стално побољшавање како метода њене употребе тако и њене материјалне базе.

Изненадни напад Немачке на СССР затекао је совјетску авијацију у фази преорукања на нови — савремени летачки материјал, који је тек почео да пристиже у јединице. Поред тога, изненадни напад немачке авијације на велики број аеродрома нанео је озбиљне губитке авијацији у пограничној зони. Због брзог напредовања Немаца у првој години рата онај део ваздухопловне индустрије, који се налазио у угроженој зони морао је да обустави рад и да се сели на Исток. Све ове чињенице условиле су да се совјетска авијација у почетној фази рата нашла како бројно тако и по савремености материјала у слабијем положају, али је поред свега тога часно испуњавала своје задатке, заштићавала своју армију и активно садејствовала у борбама на земљи.

Да би испунила свој главни задатак, то јест да успешно учествује са осталим родовима војске у решавању тактичких и оперативних задатака, а поред тога обезбеди слободу дејства сувоземне војске, совјетској авијацији је престојао тежак задатак — да постигне надмоћност у ваздуху.

Пошто је, на почетку рата, укупни однос ваздухопловних снага био на страни немачке авијације, требало је у почетку постићи надмоћност макар на најважнијем делу фронта и у решавајућем периоду операција, тј. постићи тактичку, а потом и оперативну превласт у ваздуху.¹⁾

Совјетска авијација развила се на основи свестране студије специфичних услова под којима је дејствовала. Типови авиона одговарали су циљевима и задаћама које је авијација имала у склопу оружаних снага.

Тако се ловачки авион совјетске авијације — лак, брз и веома покретљив — показао одмах надмоћнији над немачким ловцем. Умешно примењујући предности свог авиона совјетски пилоти створили су нове методе ваздушне борбе увођењем „вертикалног маневра“ и користећи стални пораст совјетске авиоиндустрије, за непуну годину и по дана рата, потпуно преузели иницијативу у ваздуху, коју су задржали до краја рата.

Исто тако потпуно оригинално је решење совјетског јуришног авиона, оклопљеног „Иљушина“ који је за врло кратко време постао најопаснији про-

¹⁾ Тактичка правилност у ваздуху значи онемогућити непријатељској авијацији да организовано и у маси дејствује по нашим трупима на бојишту на главном правцу дејства. Оперативна превласт у ваздуху треба да обезбеди иницијативу авијације фронта тако да може у потпуности извршавати одређене задатке у оквиру једне операције, а да непријатељској авијацији онемогући масовно и организовано дејство по нашим трупима на фронту и у оперативној дубини.

Борбу за оперативну превласт воде сви видови авијације, док борбу за тактичку превласт води, углавном, ловачка авијација.

тивник немачких тенкова и артиљерије, а најбољи ратни друг своје пешадије и тенкова. Непрекидно усавршавајући методе садејства и навођења совјетска јуришна авијација постала је незаменљиво средство подршке својих трупа.

Бомбардерска авијација, оспособљена за дејство из хоризонталног лета и обрушавања, могла се употребљавати због прецизности дејства како у непосредном садејству тако и за оперативне задатке.

Обзиром на улогу и опште задатке, који су постављени авијацији у склопу оружаних снага, авијација за даљно бомбардовање слабије је развијена и употребљавала се углавном ноћу за дејство по циљевима у оперативној дубини, а ређе за самостална, стратемиска бомбардовања.

Напоредо са развојем главних врста борбене авијације развијале су се и остале врсте, као: извиђачка, артиљериска, транспортна и авијација за везу.

Еластична организација командовања омогућавала је брзу концентрацију главних снага авијације на најважнијем фронту или на најважнијим деловима фронта, што је омогућавало совјетском командовању већ у првом периоду рата — када је однос снага био још повољнији за немачку авијацију — да на датом правцу и у дато време створи повољније услове за дејство своје авијације. Битка за Стаљинград и битка за Кубан претстављају крупан успех совјетске команде у употреби авијације.

У свим великим биткама које су вођене 1943 г. па до краја рата совјетска команда успевала је да правилном концентрацијом авијације створи однос своје ловачке авијације према немачкој 3 : 1, касније 5 : 1, а на неким одвојеним фронтовима чак и повољнији, и да приближно тај однос одржи до краја рата, што је обезбеђивало превласт совјетске авијације, стварало повољне услове за употребу осталих врста авијације и гарантовало слободно дејство сувоземних снага.

У завршним операцијама Совјетске армије, као на пример у бици за Кенигсберг, совјетска авијација је концентрисала огромне снаге тако да је на једном км фронта дошло до 150 авиона. Борбено напрезање износило је за два дана 10.000 борбених летова; на непријатеља је бачено 5000 тона бомби.

У Берлинској операцији употребљене ваздухопловне снаге биле су још крупније и потпуно су парализовале немачку ПА одбрану. Великој победи Црвене армије над немачком фашистичком армијом знатно је допринела совјетска авијација и зато је добила заслужено признање.

Према томе за совјетску авијацију у Другом светском рату карактеристично је:

да је она развијена у склопу оружаних снага СССР-а саобразно усвојеној ратној доктрини, која се показала као правилна, јер се базирала на правилној процени свих елемената, а у првом реду противника и сопствених могућности.

Правилно су оцењене све могућности авијације и најцелисходније су искоришћене у конкретној ситуацији.

Правилно одређена улога авијације омогућила је њен плански развој и стално усавршавање метода употребе и дејства уз стално техничко побољшање наоружања.

У датој ситуацији најправилније је одређено тежиште дејства тј. сарадња са сувоземном војском; свако друго решење било би неправилно и не би дало жељених резултата.

Совјетска организација и командовање авијацијом омогућило је брз маневар снага и концентрацију авијације на најважнијем правцу у одлучујућем моменту.

Недостатак јачих снага совјетске тешке бомбардерске авијације не значи да ова авијација није потребна и да њену улогу треба потцењивати.

Снага совјетске авијације непрекидно је расла у току рата захваљујући тесној идејној повезаности фронта и позадине, захваљујући огромним напорима, високој свести и пожртвовању совјетских људи у позадини и њиховој чврстој решености да заједно са својом армијом ослободе своју земљу и униште нацистичког агресора.

Закључак

Нагли развитак технике, који је карактеристичан за нашу епоху, унео је како у организацију армије тако и у стратегију, оперативну вештину и тактику дубоке измене. Те измене се односе на све родове, особито на артиљерију, мотомеханизоване јединице и авијацију. Несумњиво, да је авијација у склопу оружаних снага заузела важно место и да је њено учешће у савременом боју и операцији неопходно. Последњи рат је несумњиво потврдио да је успешно вођење операција условљено снажним учешћем авијације, која мора обезбедити надмоћност у ваздуху од почетка и одржати је до краја операције, и непосредно садејствовати сувоземним снагама како у тактичкој тако и у оперативној дубини. Зато организација и унутрашњи однос врста авијације треба да одговара карактеру претстојећег рата и вероватног противника. Грешке у том правцу могу бити катастрофалне; за то најбоље служи пример немачке авијације. Потребно је користити правилно усклађивање врста авијације, њихово правилно узајамно допуњавање да би се постигла непрекидност дејства како по простору — дом ну (дејства по тактичкој и оперативној дубини и дејства стратегиског значаја), тако и по времену — дању и ноћу. Шаблонизам или круто примењивање истих метода, несаображених специфичним условима, доводи неминовно до неуспеха или бар не доноси пуни успех.

Велико преимућство има она страна, која ступи у рат са снажнијом авијацијом, савремено наоружаном и која обезбеди резерве у материјалу и довољан индустријски потенцијал који ће не само попуњавати губитке, већ стално повишавати производњу.

Благовремено предузетим мерама заштите, дислокација, децентрализација и сл. може се и у сукобу са јачим противником обезбедити рад своје индустрије. Питање обезбеђења транспорта и комуникација игра у случају децентрализације индустрије свакако врло важну улогу.

Улога позадине, њена морална снага и решеност да издржи и под највећим искушењима свакако је један од одлучујућих чинилаца, не само за одржавање авијације, већ и целе армије.

Други светски рат је још једном доказао да је тврдња империјалистичких стратега о свемоћи авијације потпуно без основе. Чињеница је: да

авијација није из основе променила карактер рата; да стратегиска дејства авијације нису била у стању да реше рат, нити да постану одлучујући фактор у решењу рата; да су резултати постигани уз огроман утрошак материјала и финансиских средстава, а да се ефекат тих резултата веома споро испољавао на борбену способност армије на фронту.

У оцени вредности авијације код империјалистичких земаља огледа се догматско преувеличавање значаја технике на рачун човека. Но пресудна улога ипак не припада техници, јер се иза технике увек налази жив човек без кога је техника мртва.

Генерал-лајтнант ДУШАН КВЕДЕР

НЕКА ПИТАЊА ОРГАНИЗАЦИОНОГ ПРОЦЕСА У ПРИПРЕМНОМ ПЕРИОДУ ОПЕРАЦИЈЕ И БОЈА¹⁾

Циљ је овога чланка да читаоцима да потстрек за изучавање и дискусију на страницама нашег часописа о сложеним питањима организације савремене операције и боја. Сувишно би било доказивати колико су та питања значајна за целокупну борбену припрему старешина и штабова наше Армије, тим пре, што се са њима свакодневно сусрећемо у састављању и решавању задатака, провођењу ратних игара и маневара, у теоретској обуци у трупи нашим школама и Војној академији, и што ће, у ратним условима, знатан део делатности сваког старешине и штаба бити посвећен припреми операција и бојева.

Организација операције и боја, у свим инстанцијама од армије до батаљона, обухвата широк круг питања као што су: рад команданата²⁾ и штабова на припреми и доношењу одлука и планирања операције (боја), организација борбене и морално-политичке припреме штабова и трупа, организација извиђања, организација регруписавања, смене и поседање положаја, материјално обезбеђење и друго.

Проучавање свих тих многобројних питања превазишло би дозвољени обим овог чланка; због тога смо се ограничили само на питање рада команданата и штабова у припреми и доношењу одлука и планирању операције (боја). Нећемо улазити у оперативну и тактичку садржину организације операције (боја) и организације садејства, нити у конкретну садржину појединих радњи и докумената, сматрајући да је то задаћа даљег детаљисања набачених проблема. Наша је намера само да испитамо, у времену и простору, целокупни, веома сложени, организациони процес припреме и доношења одлуке и планирања операције (боја), у свим инстанцијама од армије до батаљона, од општевојног команданта и његовог штаба до команданата и штабова родова војске³⁾, посматрајући га кроз призму координације и садејства њихових радњи у свим тим инстанцијама.

Појединим питањима посветићемо више или мање простора не руководећи се при томе њиховим значајем и местом у организационом про-

1) Редакција сматра да је проблем који се расматра у чланку актуелан за нашу Армију. Због тога позива читаоце, да доставе своја мишљења, како би се проблем организационог процеса у припремном периоду продубио и разрадио.

2) У свим основним радњама заједно са командантом учествује и политички комесар јединице. Због једноставности у даљем излагању нећемо сваки пут то понављати. Питање специфичности сарадње команданата и комесара у припремном периоду ствар је посебне анализе, у коју у овом чланку нећемо улазити.

3) Питање организационог рада команде позадине није посебно обрађивано. За њу, углавном, важе принципи изнешени за родове војске.

цесу, већ тиме колико ми сматрамо да су та питања већ довољно обрађена у литератури или им је потребна детаљна анализа.

Да би избегли излишне апстракције проучаваћемо овај процес на примеру наступне операције армије на непријатељску позициону одбрану на средње испресецаном земљишту, организовану из непосредног додира, сматрајући да је тај оквир и вид операције најтипичнији и најпоучнији.

Пошто припремни период армиске наступне операције, у савременим условима, може да траје од 5—10 дана, узели смо средњу варијанту од 9 дана, зато да на једном конкретном примеру проучимо питања која нас интересују. Та је варијанта, по нашем мишљењу, једна од најтипичнијих. У пракси, као што знамо, рад команданата и штабова на припреми операције (боја) зависи од многобројних фактора као што су: стратемиско-оперативна ситуација на фронтима, карактер непријатељске одбране, оспособљеност командног састава, итд.

Не може се добити права, потпуна слика поменутог организационог процеса у оквиру једне командне инстанције ако се тај процес посматра и анализира одвојено од тог истог процеса у претпостављеној и у потчињеној инстанцији. Другим речима, командант одређене јединице обавезан је да при прорачуну свога времена узме у обзир рокове који су утврђени у претпостављеној инстанцији и да потчињеној команди додели потребно време за нормално одвијање њеног организационог процеса. Поред тога, командант одређује општевојне инстанције обавезан је да подеси свој процес организације тако, да својим командантима родова војске и њиховим штабовима остави потребно време за нормално одвијање њиховог процеса организације. Шта више, команданту одређене општевојне инстанције није довољно да предвиди само процес организације своје првотчињене инстанције; он треба да предвиди контуре организације у свим потчињеним карикама командовања, све до времена које је потребно стрељачким четима за организацију боја на земљишту после смене. У самој пракси, дакле, процес организације операције (боја) одређене командне инстанције не одвија се изоловано, независно од процеса у претпостављеним и потчињеним инстанцијама, већ у њиховој најтешњој зависности и повезаности. Тај процес треба, дакле, посматрати и анализирати као целину, у међусобној повезаности и условљености по времену и месту. Због тога ћемо се у нашој анализи посебно задржати на питању укључивања појединих радњи командних инстанција у радње претпостављених и потчињених инстанција и на питању садејства штабова у припреми тих радњи и изради документације. Баш та питања имају велики значај за свакидашњи рад у нашој Армији, јер су до сада мало осветљена и систематизована у литератури.

У целокупној умној и практичној делатности команданата и штабова на организацији операције (боја), а тим самим и на организацији садејства, јасно се истичу два периода: **припрема и доношење одлуке и планирање операције (боја).**

Та два периода постоје у свим карикама командовања. Они се нарочито јасно уочавају у оквиру оперативног командовања (**фронта, армије**), у командовању стрељачког корпуса и дивизије, поготово када решавају задатке оперативног значаја, а у великој мери и у пуковима. Чак и у батаљо-

ну и нижим јединицама, где организациона делатност команданата има једноставнији карактер, могу се проследити ови исти елементи у методу доношења одлуке и саглашавању дејства сопствене јединице са придатим и подржавајућим деловима. Та два периода, у стварности, нису временски одвојени један од другог. Планирање произлази из одлуке већ у процесу њеног доношења, и они се међусобно преплићу у току њиховог развитка. Међутим, то преплитање у процесу њиховог настајања не сме да буде препрека да уочимо принципијелну разлику у њиховом садржају.

Процес доношења одлуке претставља најодговорнији и најважнији период организације операције (боја), а тим самим и садејства. Правилна, условима ситуације тачно одговарајућа, смела и јасно изражена одлука је један од најбитнијих услова за успех операције (боја). Доношење такве одлуке претставља врхунац стваралачког напора команданта и тражи од њега темељито познавање оперативне вештине и тактике и уметност њихове примене у условима конкретне ситуације. Истовремено, процес доношења одлуке захтева веома напоран рад целог штабног колектива. Овде се нарочито истиче улога начелника штаба као основног организатора целокупног рада око припремања података и елемената који су потребни команданту за доношење одлуке.

Планирање операције (боја) сложен је и напоран рад свих органа одређене командне инстанције. Елементи планова потичу из одлуке, настају и сазревају у процесу њеног доношења, употпуњују се и коригирају у току прецизирања одлуке на земљишту, сливају се са елементима планова претпостављене инстанције, оформљавају се и, кроз организацију садејства на земљишту, примају свој дефинитивни облик. Они, до нужних детаља, конкретизују све елементе одлуке и принципе садејства изражене у њима. И овај рад организује и спроводи начелник штаба под директним руководством команданта.

Које место, конкретно, заузима организација садејства у наведеном практичном раду команданта и штаба? По нашем мишљењу организацију садејства не би требало сматрати као засебни период, који би се по садржини издвајао од поменутих два периода — припреме и доношења одлуке и планирања операције. Као што је обједињавање и координација напора свих елемената борбеног поретка и свих родова војске ка јединственом циљу битни, саставни део целокупне тактике и оперативне вештине, па према томе и срж сваког боја и операције, тако исто одређивање елемената садејства и његово планирање и организација претстављају битни и органски део, управо срж целокупног процеса доношења одлуке и планирања операције (боја). Организација садејства, постављена на такво место, ниуколико не губи у своме значају. Напротив, она га још више добија. Питања садејства постају главна брига команданата и штабова кроз читав процес организације операције и боја.

1 — Припрема и доношење одлуке

а) **Примање задатка (заповести) од претпостављеног старешине.** Целокупни рад одређене командне инстанције почиње са примањем задатка од претпостављеног старешине.

Претпостављена инстанција мора увек тежити да потчињеним командама покаже задатке и изда заповест на земљишту. Одређивање задатака и издавање заповести на земљишту за време командантског рекогносцирања¹⁾ у великој мери олакшава и омогућава потчињенима да схвате добијене задатке, замисао и одлуку претпостављеног старешине, како по општевојној линији тако и по линији родова војске, и даје гаранцију да ће правилно донети своје одлуке. Ово је, без сумње, најбољи метод, али има и других начина пријема задатака и издавања заповести.

Потчињени команданти, на пример, могу се информисати и лично примити своје задатке на командном месту претпостављеног старешине; може сам претпостављени командант, после доношења своје одлуке, да обиђе команданте потчињених јединица на њиховим командним местима и да им лично саопшти своју одлуку, или да тамо пошаље свога начелника штаба, начелника оперативног одељења или официра за везу, да им усмено пренесу његову одлуку; на крају, одлука се може доставити и писменим путем — у облику извода из борбене заповести. Ови — мање подесни — начини, могу се, евентуално, применити у вишим штабовима, али никако у нижим јединицама (од стр. пука наниже) код којих разумевање задатака непосредније и јаче зависи од земљишта.

Овде се поставља принципијелно питање: на коме се стадију организационог процеса претпостављене инстанције укључују потчињене инстанције у општи организациони процес припремног периода? Или конкретније: на основу какве замисли или одлуке отпочињу потчињене инстанције свој организациони процес? Овде постоји неколико могућих варијаната, које се и данас примењују у пракси борбене обуке. Ми ћемо се у даљем излагању осврнути на те варијанте. За сада ћемо обрадити ону варијанту, која, по нашем мишљењу, највише одговара свим савременим захтевима организације операције и боја и која је најближа борбеном искуству прошлог рата.

По нашем мишљењу најправилније и најцелисходније је да организациони процес одређене инстанције отпочне на основу коначне одлуке претпостављеног старешине која се, нормално, саопштава потчињенима на командантском рекогносцирању, тј. на земљишту.

Које су предности таквог система? Највећа предност састоји се у томе, што потчињене инстанције отпочињу са својим радом на основу коначне, дефинитивне одлуке, која више не подлеже никаквим изменама. На тај начин, унапред се уклањају могућности довођења у питање целокупног рада потчињених инстанција, ако би претпостављена инстанција, у процесу доношења и тражења коначне одлуке, нешто изменила. Уосталом, једино коначна одлука, која се доноси на земљишту, може да садржи све податке који су потчињеним инстанцијама потребни за почетак њиховог рада. На тај начин постиже се најбрже доношење коначних одлука у свим инстанцијама што целом организационом процесу даје печат сигурности и солидности.

Командант одређене инстанције, учествујући у командантском рекогносцирању претпостављене инстанције, укључује се у рад на радној тачки у зони наступања своје јединице. Он ту прати ток рекогносцирања

¹⁾ Под појмом командантско рекогносцирање писац подразумева командантско извиђање. — Прим. ред.

претпостављене инстанције, упознаје се са идејом претпостављеног команданта и, конкретно, на земљишту, прима свој задатак. На последњој радној тачки, заједно са осталим учесницима, саслушава коначну одлуку (или другим речима усмену борбену заповест) претпостављеног општевојног команданта. По повратку у своју команду отпочиње свој рад на основу података које је добио на рекогносцирању, не чекајући пријем писмено формулисана коначна одлука у облику писмене борбене заповести.

Како то изгледа у командама родова војске? Њихово укључивање у процес организације иде по два компонента.

Основна компонента је њихов претпостављени општевојни командант. Преко њега (обично посредством његовог начелника штаба) команданти родова војске, за време оријентисања команде, добијају увид у задатак јединице (коначну одлуку претпостављеног старешине) и у замисао свога општевојног команданта о извршењу тог задатка. У оквиру одлуке вишег старешине команданти родова војске упознају опште оквирне задатке својих родова, који нормално улазе у коначну одлуку општевојног команданта претпостављене инстанције. Основ за одвијање организационог рада у оквиру родова војске претставља, дакле, задатак који је одређен од команданта претпостављене инстанције и замисао општевојног команданта њихове јединице за спровођење тога задатка.

Друга компонента је коначна одлука претпостављеног команданта рода војске, која је развила и допунила коначну одлуку претпостављеног општевојног команданта. Команданти родова војске могу добијати коначну одлуку команданта свога рода на исти начин и по истим поступцима који су наведени за општевојну линију. Саслушавање одлуке директно на земљишту, приликом командантског рекогносцирања претпостављеног команданта рода војске, и овде је, из истих разлога, најправилнији и најцелисходнији начин. За тај излазак, природно, треба правилно планирати и обезбедити потребно време. Да би команданти родова одређене инстанције за што краће време добили податке из обе компоненте, треба настојати да се у претпостављеној инстанцији обави командантско рекогносцирање родова војске што пре то јест, одмах после општевојног рекогносцирања. У противном случају, потчињеној инстанцији остаје врло мало времена за припрему и саслушавање реферата или ће бити принуђена да сувише касно приступи својим командантским рекогносцирањима. Тек после овако добијених задатака и података командант рода војске може нормално да отпочне свој рад на припреми података за одлуку општевојног команданта и за своју сопствену одлуку.

Да ли може одређена команда да прими каква наређења или податке о претстојећој операцији (боју) пре учешћа у командантским рекогносцирањима? Ми смо мишљења да нема никакве потребе за ранијим информисањем команде о самим претстојећим дејствима пошто јој њено укључивање на коначну одлуку обезбеђује благовремено одвијање њеног организационог процеса. Она може добити само извесна наређења која, због хитности извођења, не трпе одлагања и која извиру из већ донетих одлука виших инстанција. То су, на пример, авизо-наређења за припрему покрета у циљу прегруписивања, затим разна претходна наређења по питањима извијања, борбеног осигурања, прегруписивања, претходних борбених дејстава, прикупљања материјалних средстава, итд. Међутим, претходна наређења не треба да от-

кривају потчињеним инстанцијама ни борбене задатке, ни одлуке, па чак ни карактер будућих борбених дејстава. Таква претходна наређења морају се одмах конкретизирати у свакој инстанцији и достављати извршиоцима на извршење. Исто таква авизо и претходна наређења могу извршити и непосредно из задатка, који је одређена инстанција примила од претпостављеног старешине. И та се наређења достављају хитно и непосредно извршиоцима пре завршеног процеса доношења одлуке.

б) Прорачун времена. После добијања задатка од претпостављеног старешине општевојни командант треба пре свега да изврши прорачун времена, које њему лично, његовом штабу, командама родова и потчињеним јединицама стоји на расположењу за обављање организационих радова за припрему операције (боја) и извођење конкретних потребних мера, као што су: прегруписавање, смена, материјално обезбеђење итд. Подаци који су примљени у изводу из календарског плана претпостављене инстанције служе као основ за прорачун сопственог времена. У почетку тај прорачун се саставља само у грубим цртама. Прорачун добија конкретнију форму у реферату начелника штаба, а после одобрења од стране команданта приликом доношења претходне одлуке, он се формулише у детаљан календарски план рада.¹⁾ Тај се план проверава на командантском рекогносцирању, у њега се уносе евентуалне измене и после тога се у изводу доставља потчињеним јединицама, истовремено са постављањем борбених задатака.

Било би погрешно прорачун времена вршити тек у процесу процене ситуације и одлучити по њему тек приликом доношења претходне одлуке. Основе тог прорачуна морају бити постављене пре почетка процеса припреме и доношења одлуке, због тога што у тим основама мора бити већ заплануран по времену и сам процес припреме и доношења одлуке. Време када треба да се донесе претходна одлука и изведе командантско рекогносцирање у најтешњој је зависности од рока када треба извршити припреме за организацију садејства, које организује претпостављена инстанција, а исто тако оно је у најтешњој вези и са временом које морамо дати потчињеним инстанцијама за њихову припрему боја. Поред тога, основе прорачуна за прегруписавање и концентрацију снага и средстава треба да буду одмах извршене, да би се, путем авизо и претходних наређења, могло што пре приступити извршењу тих мера. Тачан и стриктан прорачун времена добија особиту важност, ако имамо на расположењу мало времена за припремни период.

Ако извесни подаци нису већ утврђени у изводу из календарског плана рада претпостављене инстанције, општевојни командант мора у тим основама да утврди следеће рокове:

- време оријентисања;
- време и редослед подношења реферата;
- време доношења и објављивања претходне одлуке;
- време састављања плана командантског рекогносцирања;
- време извођења командантског рекогносцирања;
- време готовости планова и редослед њиховог реферисања;

¹⁾ Тај план у постојећој литератури носи и друге називе, као што су: „план припреме Н-сд за наступања“, „календарски план практичних мера Н-сд“.

— време извођења организације садејства на земљишту са потчињеним инстанцијама.

Поред тога, командант треба да предвиди време за извођење организације садејства у свим потчињеним јединицама до стрељачког батаљона закључно. Пошто организација садејства на земљишту тражи једновремено учествовање двеју командних инстанција, усклађивање тог времена мора бити централизовано у рукама вишег старешине. Ако наступање организује армија, онда се организација садејства за све инстанције обавезно планира у штабу армије. Остало планирање времена у потчињеним инстанцијама, начелно, треба да се препусти њиховој иницијативи. Ако за припремни период има мало времена, онда већ у штабу армије треба планирати оне основне елементе које је најтеже ускладити, као што су: командантска рекогносцирања (општа и по родовима) и организација садејства на земљишту (једно и друго у свим инстанцијама до стрељачког батаљона закључно). Без оваквог централизованог плана редовно би долазило до организационих потешкоћа у нижим јединицама, јер извесне инстанције не би имале довољно времена за своју припрему, а то би ишло на штету припреме самога боја.

Одмах после добијања задатка такође се утврђују и основни рокови за извођење практичних мера као: извиђања, прегруписавања, концентрација снага и средстава и слично, да би се на основу тога, путем авизо и претходних наређења могло одмах отпочети са извођењем тих мера.

Касније начелник штаба прецизира тај прорачун времена у свом реферату и подноси календарски план рада на потпис команданту, пошто је командант потврдио прорачун времена приликом доношења претходне одлуке.

Ови основи прорачуна саопштавају се командантима родова приликом оријентисања. У њима морају бити планирани сви рокови за њихове основне радње. Таква централизација прорачуна времена у рукама општевојног штаба је неопходно потребна, јер једино она може обезбедити готовост команданата родова војске за оне основне радње, у којима они учествују заједно са општевојним штабом, односно општевојним командантом (на пример: доношење претходне одлуке, командантско рекогносцирање, израда планова, организација садејства, израда планске таблице боја). Прорачун времена за родове војске (у оквиру одређене инстанције) врши се, дакле, централизовано у општевојном штабу, а после се само детаљнише од извршилаца у штабовима родова војске.

Календарски план рада треба обавезно да се писмено оформљује у инстанцијама од армије до стрељачке дивизије закључно. Пожељно је, ако се има времена, да се израђује и у стрељачком пуку. У стрељачком батаљону такође се врши прорачун времена, који се само фиксира у белешкама команданта и усмено саопштава извршиоцима.

в) **Замисао.**¹⁾ У постојећој литератури дају се разноврсна тумачења појму замисли операције (боја). Наша Ратна служба и Ратна служба штабова не дају дефиницију тога појма и не постављају јасну разлику између замисли и претходне одлуке. Ми ћемо под појмом „замисли“ подразумевати идеју оперативног или тактичког маневра (односно правац главног и помоћног уда-

¹⁾ У смислу термина замисли сусрећемо у литератури и изразе: „идеја операције (боја)“, „основна идеја“, „оперативна или тактичка идеја“.

ра), груписање снага и средстава (односно постројавање борбеног поретка) и рашчлањавање задатка потчињеним јединицама по дубини (ближи и следећи задатак у тактичком, односно етапе у оперативном смислу). Та три међусобно тесно повезана елемента замисли претстављају уједно и онај основ на коме почива сва даља разрада одлуке и планирања и на коме почива испуњавање постављеног задатка.

Како се рађа и формира замисао општевојног команданта? Замисао не настаје одједанпут. Она се рађа на основу замисли претпостављеног команданта која је изражена у његовој одлуци и формулисана у облику задатка јединице. Она настаје постепено и сазрева у процесу командантове анализе, проучавања и схватања добивеног задатка, тј. схватања циља, улоге и места његове јединице у оквиру задатка више јединице. У току размишљања сазрева и формира се замисао о извршењу постављеног задатка, тј. идеја маневра за постигнуће постављеног циља — замисао о правцу главног и помоћног удара, о формирању борбеног поретка и рашчлањавању задатка по дубини.

Размишљајући и стварајући поменуте елементе замисли општевојни командант не може а да не задира у основе садејства са суседним јединицама и унутар своје јединице. Замисао која не би, од самог почетка, узимала у обзир захтеве садејства и одразила их у својим елементима, била би у основи неправилна и погрешна. Према томе, замисао садржи основе садејства, који се даљим процесом доношења одлуке развијају и детаљишу.

Због чега је замисао потребна команданту као први, полазни елемент у процесу доношења одлуке? Замисао, као резултат схватања задатка, треба да прође кроз процес процене ситуације како би се кроз њу проверила, коригирала, проширила и обогатила, и, после завршеног процеса, претворила у одлуку. Као што је познато, командант спроводи процес процене ситуације помоћу свога штаба и команди родова војске путем саслушавања њихових реферата са предлозима. Ако командант, у процесу промене ситуације, нема своје замисли, лутаће, колебаће се и неће моћи, после процене ситуације, брзо да донесе јасну и правилну одлуку. Имајући своју замисао, командант ће јасније да цени ситуацију кроз призму своје идеје маневра, која произлази из замисли претпостављеног и јасније ће и брже да нађе одлуку која најбоље одговара замисли претпостављеног старешине.

Да ли командант има довољно података за стварање своје замисли без претходног саслушавања реферата? Свакако их има. Замисао претпостављеног старешине и добијени задатак садрже довољно елемената да се створи таква замисао кроз процес схватања задатка (обично уз помоћ начелника штаба). Она, природно, не носи нити може да носи дефинитивни карактер. Баш због тога је она, између осталог, замисао, а не одлука. У процесу процене ситуације она може да претрпи извесне коректуре, или да се потпуно измени ако је била погрешно замишљена, да би на крају ушла као основни елемент у одлуку.

Да ли и команданти родова војске треба да стварају своје замисли о употреби сопственог рода после саслушавања задатка општевојне јединице? Сматрамо да и они то могу и треба да учине. Они треба да спроведу схватање задатка општевојне јединице са гледишта свога рода војске, да схвате улогу и место свога рода у претстојећој операцији или боју, и да кроз ту анализу

пронађу замисао о употреби свога рода војске. Међутим, они могу да створе ту замисао тек после оријентисања о задатку и замисли општевојног команданта и после саслушања одлуке претпостављеног команданта рода војске. И они ће, у процесу процене ситуације, кроз реферате својих начелника одељења и служби, проверити ту замисао, утачинити је и поднети за време реферисања у облику предлога општевојног команданту.

г) **Оријентисање начелника одељења штаба и команданата родова војске и издавање упутстава.** Оријентисање врши обично начелник штаба, који се претходно упознао са задатком јединице и замисли команданта. Он оријентише све начелнике основних одељења штаба и команданте родова војске, без обзира да ли ће бити позвани да поднесу реферат или не. У сваком случају то им је потребно, јер не би могли да отпочну са својим организационим радом без података добијених приликом оријентисања.

Које податке даје начелник штаба приликом оријентисања? Начелник штаба даје, углавном, следеће основне податке: карактер непријатељских дејстава пред фронтом јединице, задатак јединице и како је командант схватио тај задатак, задатке суседа, замисао општевојног команданта о извршењу постављеног задатка, средства ојачања, време и место њиховог доласка и, најзад, време готовости за наступање.

Сви набројени подаци су неопходно потребни начелницима одељења и командантима родова војске за састављање реферата и за одвијање сопственог процеса организације. Једино се може поставити питање: треба ли, приликом оријентисања, упознати начелнике одељења и команданте родова са замисли општевојног команданта? — поготово зато што у литератури и пракси оперативне и тактичке обуке сусрећемо и једну и другу варијанту.

Пракса саопштавања замисли, која се у последње време све чешће појављује у обуци старешина и штабова, свакако има низ озбиљнијих предности. Она много више усмерава рад начелника одељења и команданата родова ка јединственом циљу, каналише њихов рад у тражењу најправилнијег решења у интересу целине. Тај метод омогућава да се начелници одељења и команданти родова тешње укључе у сам процес филтрирања командантових замисли кроз процену ситуације, тиме што је они, сваки понаособ, анализирају кроз призму ситуације свога рода војске. По нашем мишљењу то не би спутавало њихову иницијативу у тражењу најцелисходније замисли која одговара условима за примену њиховог рода војске. Баш због тога што замисао још није одлука, она, према томе, још нема обавезан карактер за потчињене. Може се у пракси десити да командантова замисао не одговара најцелисходнијој употреби неког рода војске. У таквом случају командант тога рода војске треба са аргументима да изложи своју варијанту замисли, која ће одговорати интересима његовог рода. Међутим, он је исто тако дужан да поднесе конкретан предлог за употребу свога рода по командантовој замисли. Према томе колико су општи оперативни или тактички фактори и интереси осталих родова војске јачи или слабији од интереса тога рода војске, командант доноси своју одлуку. У сваком случају иницијатива начелника одељења и команданата родова у овој варијанти није скучена, а командна улога општевојног команданта јаче је изражена.

Постоји аргуменат да се замисао команданта не саопштава начелницима одељења и командантима родова војске због очувања тајне и обезбеђе-

ња изненађења. Сматрамо да томе елементу не би требало жртвовати помешне предности, поготово када имамо у виду да ће ти исти начелници и команданти већ после неколико часова сазнати не само замисао већ и командантову одлуку која је од ње много детаљнија.

Ако се командантова замисао не би саопштавала, онда се она не би могла проверити кроз ситуацију родова војске. Начелници одељења и команданти родова војске, сваки по своме нахођењу, тражили би варијанте могућих замисли општевојног команданта, предложили би вероватно већи број варијаната, које би команданту тешко помогле у проналажењу брзе, јасне и правилне одлуке, поготово кад се интереси појединих родова често сукобљавају. По томе методу постојала би вероватноћа да неки командант рода војске или чак више њих уопште не поднесу предлог за употребу свога рода, односно својих родова, по оној варијанти одлуке коју би на крају изабрао општевојни командант. Према томе, такав реферат не би одговарао својој намени. Општевојни командант не би могао да донесе одлуку о употреби дотичног рода војске на основу таквог реферата, већ би требало припремити нов реферат по првом изложеном методу, тј. на основу командантове замисли.

Потреба саопштавања замисли референтима још се јасније учавала ако то питање посматрамо кроз призму садејства. Конкретни предлози команданата родова, изнети на крају реферата, између осталог, треба да омогуће општевојном команданту да се одлучи за употребу родова војске у сврху њиховог садејства за постигнуће јединственог циља. Како може општевојни командант да се одлучи за употребу свих родова војске у садејству ка једном циљу, кад сваки предлог може да предвиди друге задатке, који извиру из разних замисли команданата родова?! Очигледно не може.

У којим карикама командовања можемо говорити о оријентисању такве природе? Очигледно у свима онима у којима постоји штаб и команде родова, тј. од армије до стрељачког пука закључно. У стрељачком батаљону и мањим јединицама ово оријентисање добија карактер међусобног упознавања команданата (командира) стрељачких јединица и команданата (командира) придатих и подржавајућих јединица родова војске.

Да ли оријентисање такве природе треба да постоји и у процесу доношења одлуке од стране команданата родова војске? Безусловно треба да постоји, јер је без таквог претходног оријентисања немогуће замислити рад начелника одељења и служби у командама родова општевојне јединице или штаба јединице рода војске. Карактер тог оријентисања биће у принципу исти, али са извесним специфичностима у сваком роду војске. Међутим, за разлику од општевојног команданта, командант рода може да створи своју замисао тек тада када прими свој задатак и податке по обе линије — по општевојној и по роду војске.

Реферати начелника одељења и команданата родова у ратној пракси никад се неће састављати по истом шаблону. Општевојном команданту, који ради и живи са својом јединицом, биће познат низ података који, у таквом случају, неће улазити у реферате. Ако је његова јединица већ била извесно време на истом отсеку фронта, онда је командант имао прилике да упозна земљиште приликом ранијих излазака. У том случају њега може да интересује само одређени, ограничени број питања у рефератима. Због тога начелник штаба, по претходној сагласности са командантом, издаје свим присут-

ним начелницима оделења штаба и командантима родова војске упутства за састављање реферата указујући на она конкретна питања која ће команданта интересовати приликом подношења реферата. Ова упутства у знатној мери могу да поједноставе и скрате обим састављања и подношења реферата, да их ограниче на оно што је у датој ситуацији стварно потребно и тиме скрате време за припрему одлуке. У тим упутствима се између осталог одређује рок када сваки од присутних треба да буде готов и за подношење реферата.

д) **Лично командантско извиђање.** Чести су случајеви да општевојни командант, пошто прими задатак претпостављеног команданта, спроводи своје лично командантско извиђање да би олакшао доношење претходне одлуке. Та се потреба може појавити нарочито онда кад командант није примио задатак на земљишту, или кад од раније не познаје своју зону наступања.

Циљ личног командантског извиђања може бити разнолика процена појединих праваца који се не могу у довољној мери проценити по карти; извиђање појединих месних објеката (насељена места, пошумљени или мочварни комплекси, итд.) који команданта нарочито интересују; поједини објекти непријатељске одбране; детаљи полазног положаја; услови маскирања итд. Командант утаначује и лично проверава такве детаље да не би донео погрешну претходну одлуку која би се заснивала на евентуално нереалној процени ситуације. Према томе, циљ је таквог личног извиђања само извиђање и провера појединих одређених детаља на земљишту. У то време командант не може себи да постави још неки други циљ. Он још не може да донесе претходну одлуку зато што још није спровео ни схватање задатка, ни процену ситуације путем саслушавања реферата, а још мање може донети своју коначну одлуку.

Лично командантско извиђање, као један од видова извиђања, никако не треба изједначавати са командантским рекогносцирањем, које има сасвим други задатак, као што ћемо доцније изнети.

Командант који учествује на рекогносцирању у групи свога претпостављеног старешине може, том приликом, наћи време да на лицу места изведе своје извиђање земљишта и непријатељске одбране. Ако командант буде позван на последњу радну тачку, тако да не може наћи потребно време за лично извиђање (обично он треба више да се приближи предњем крају), он га може извршити и после оријентисања свога штаба, у време када штаб припрема своје реферате (ако се то у датом случају не обавља ноћу).

Међутим, лично командантско извиђање није увек везано само за доношење претходне одлуке. Потреба за личним командантским извиђањем може се појавити и у другим периодима организационог рада команданта. Ако се, на пример, деси да командант приликом планирања наиђе на неко питање које би било потребно проверити или прецизирати на земљишту, онда он може увек наћи време да изађе на земљиште и провери поједине податке. Командант свакодневно врши лично извиђање и у оним случајевима када са своје сталне, утврђене истурене осматрачнице, више-мање стално прати развитак непријатељске одбране, покрете непријатеља итд., као што се догађало у ратној пракси нарочито код пробоја утврђених рејона (на пример на утврђени рејон Белофинаца на Карелиској превлаци).

ђ) Припрема и подношење реферата. Суштина периода припреме и подношења реферата састоји се у томе да општевојни командант помоћу свог штаба и команди родова војске процени ситуацију и кроз њу проведе своју замисао како би сазрела за оформљење у одлуку. Практични резултат тога рада претстављају конкретни предлози за основне елементе општевојне одлуке (елементе садржане у замисли општевојног команданта) и предлози за одлуку општевојног команданта о употреби потчињених јединица и родова војске.

Ми се овде не можемо упуштати у конкретну садржину сваког појединог реферата. Ми смо већ поменули да су садржина, обим и форма реферата свакипут зависни од конкретне ситуације и да се то регулише упутствима која се дају приликом оријентисања.

Принципијелна садржина реферата који се подносе по општевојној линији (реферати начелника оперативног и обавештајног одељења) састоје се у процени сопствених и непријатељских снага, оперативним и тактичким густинама и односу снага на целом фронту, као и на фронту главног и помоћног удара и процени земљишта. Ти се реферати обично подносе начелнику штаба, а по потреби и директно команданту.

Садржина реферата по линији родова војске састоји се обично из процене стања и односа сопствених и непријатељских снага (по роду војске), процене земљишта, података о задацима примљеним од претпостављеног команданта рода војске, о борбеним могућностима и густинама и предлога за општевојну одлуку и одлуку по употреби и груписању снага свога рода војске.

Реферати команданата родова неминовно би били непотпуни, па чак и погрешни, ако би референти, при састављању реферата имали пред очима само свој род војске и њихове специфичне интересе. Неопходно је да команданти родова, при давању предлога, узимају у обзир целину општевојне јединице у садејству њених саставних делова, па према томе и интересе и задатке других садејствујућих родова војске.

Начелник штаба нормално присуствује излагању реферата. Он, обично, у своје закључном реферату резимира процену ситуације (својих и непријатељских снага и земљишта), изводи закључке и подноси свој предлог за одлуку, или бар за основне елементе одлуке.

Штабовима и командама родова доставља се различито време за припрему и подношење реферата, у зависности од ситуације и општег времена за припремни период. Треба настојати да се одреди довољно времена за тај рад, јер од тога у великој мери зависи солидност одлуке, па према томе и целе припреме операције или боја.

Дужина тога времена, углавном, зависи од тога када треба извести командантско рекогносцирање у циљу доношења коначне одлуке, да би се, на основу примљених задатака, потчињене јединице могле укључити у процес организације боја. То време, као што смо видели, зависи од тога када ће претпостављене команде родова војске обавити своја рекогносцирања и ослободити потчињене команданте родова за почетак њиховог рада на оријентисању свога штаба рода војске и за припрему реферата.

Од армије па наниже време потребно за реферате постепено се смањује, сразмерно величини јединице. У стрељачком батаљону и ниже ова

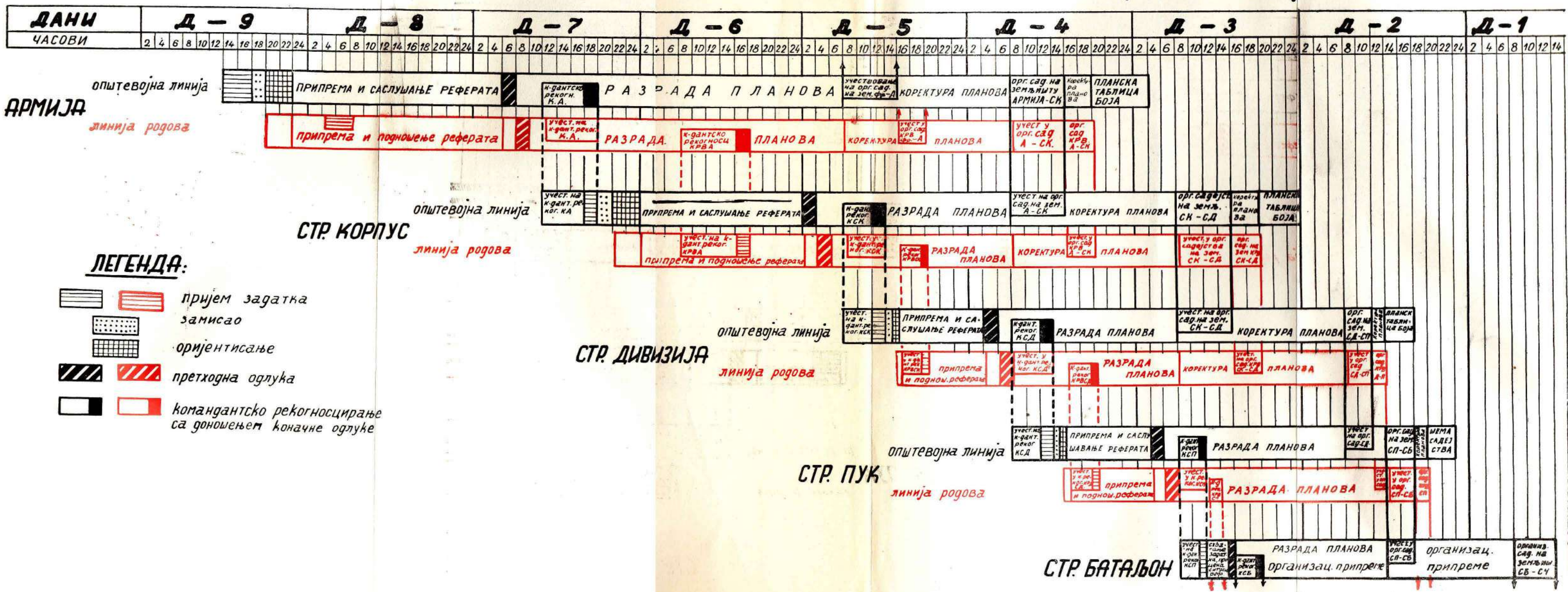
радња се спаја са оријентисањем и добија облик саслушавања података о стању и задацима придатих јединица (примљених од претпостављеног команданта рода) и међусобног информисања о задацима општевојне и подржавајућих јединица.

Потребно је овде нагласити једну специфичност, коју тај период носи у родовима војске. У том периоду командант рода војске такође саслушава реферате својих начелника одељења и служби и реферат свога начелника штаба са предлогом. Његов начелник штаба, приликом оријентисања свога штаба, поставља рокове за подношење реферата на основу рока, који је општевојни начелник штаба одредио за подношење реферата команданта рода општевојном команданту. Командант рода војске конспектира свој реферат општевојном команданту на основу података које је добио из реферата својих потчињених.

Али то је само једна страна посла која се у то време одвија у команди рода војске. Командант рода војске дужан је да у том истом периоду, уз помоћ свога штаба, припреми податке за доношење своје сопствене претходне одлуке за употребу рода војске, коју ће донети после претходне одлуке општевојног команданта. После доношења претходне одлуке општевојног команданта не би било могуће ангажовати посебно време за нове реферате начелника одељења и служби рода, јер је доношење претходне одлуке команданта рода војске, непосредно после претходне одлуке општевојног команданта, условљено потребом истовремене разраде планова, како по општевојној линији тако и по линији родова војске. Према томе, припрема и подношење реферата начелника одељења и служби рода војске, у циљу састављања реферата команданта рода општевојном команданту и припрема и подношење реферата начелника одељења и служби рода војске у циљу доношења претходне одлуке команданта рода по употреби свога рода војске — спајају се у један јединствени процес. А то значи, да ти реферати једновремено садрже податке за једну и другу радњу. У томе би била специфичност тога периода у родовима војске.

У методици обуке старешина и штабова никад не треба изгубити из вида место које заузима период реферисања у општем систему организације операције или боја. Приликом састављања задатака и њихове методике разраде обавезно би грешили, ако не би узимали у обзир какве је све податке претпостављена команда могла доставити одређеној инстанцији у моменту почетка састављања реферата. Из досадањег излагања види се да, у припремном периоду од приближно 9 дана, (прилог шема бр. 1), у том моменту одређена команда рода војске може да располаже једино са коначним одлукама претпостављеног општевојног команданта и претпостављеног команданта рода војске. То значи да никакви планови, односно изводи из планова у овом моменту, не могу још да стигну у одређену команду рода војске, пошто је претпостављена команда у том моменту тек у процесу њихове разраде. У том моменту могу се добити само они основи планова који су нормално садржани у коначној одлуци претпостављеног општевојног команданта по употреби рода војске (по артиљерији на пр. графикон артиљериског наступања и груписања артиљерије) и у коначној одлуци претпостављеног команданта рода војске. Као што ћемо касније у излагању виде-

ВАРИЈАНТА ОРГАНИЗАЦИОНОГ ПРОЦЕСА У ПРИПРЕМНОМ ПЕРИОДУ ОД 9 ДАНА (Из коначних одлука)

ЛЕГЕНДА:

-   пријем задатка
- замисао
- оријентисање
-   претходна одлука
-   командантско рекогносцирање са доношењем коначне одлуке

ти изводи из планова претпостављеног у том моменту могу бити на расположењу командантима родова само у случају дужег трајања припремног периода.

е) **Претходна одлука.** Принципијелна садржина¹⁾, обим и редослед излагања претходне одлуке не разликује се ни по чему од коначне одлуке (односно борбене заповести која, у суштини, претставља накнадну писмену формулацију коначне одлуке). Разлику између претходне одлуке, која је донета по карти, и коначне одлуке, која је донета на земљишту, састоји се у томе што су поједине тачке претходне одлуке (осим основне тачке или замисли) формулисане само опћенито и мање конкретно, док на земљишту у коначној одлуци добијају конкретнију садржину, већи степен детаљизације и свој дефинитивни карактер, који више не подлеже никаквим изменама.

А какав је развитак доживела замисао у процесу припреме и доношења претходне одлуке? Она се, кроз процену ситуације, дефинитивно искристалисала, ушла у основну тачку претходне одлуке, развила се и конкретизовала у следећим тачкама одлуке.

Замисао команданта о задацима које треба поставити потчињеним јединицама изражава се у његовој претходној одлуци у облику јасних задатака.

У претходној одлуци такође се формулишу задаци родова војске, односно оних елемената борбеног поретка који су формиран из јединица родова. Формулисање задатака појединих родова, уствари, претставља доношење претходне одлуке општевојног команданта о употреби родова војске, која се овде формулише у виду кратких, сажетих и најосновнијих задатака.

Међутим, овом претходном одлуком не исцрпљује се процес доношења претходне одлуке од стране општевојног команданта. Одлука по питању употребе општевојних јединица и родова војске, формулисана у појединим тачкама, садржи само кратко сажете основе употребе, задатака и груписања снага. Ограничавање општевојног команданта само на уски, чисто принципијелни круг питања садржаних у претходној одлуци не би ни у ком случају било довољно за нормално одвијање организационог процеса како по општевојној линији тако и по линији родова. Такво ограничавање значило би сужавање организаторске улоге и компетенције општевојног команданта у руковођењу ешелона и родова војске у интересу садејства и целине.

Ето због чега општевојни командант, непосредно после доношења и објављивања своје претходне одлуке, развија ту своју одлуку у низу допунских упутстава и по општевојној линији и по линији родова војске.

Допунска упутства, која општевојни командант даје начелнику штаба по општевојној линији, садрже даље развијање задатака по питањима извиђања, борбеног осигурања, претходних борбених дејстава, прегруписавања, итд.

Допунска упутства општевојног команданта командантима родова војске развијају основе које су дате у претходној одлуци, конкретизују их, допуњују и указују практичне мере за њихово извођење. Начелно, ова се

¹⁾ Овде нећемо говорити о форми и конкретној садржини одлуке, односно борбених заповести, пошто је то довољно обрађено у постојећим правилима.

допунска упутства усмено саопштавају командантима родова. Нека од њих се оформљују у графичке прегледе или шеме, као на пр.: графикон артиљеријског наступања, графикон употребе инжењерских јединица, итд.

Претходна одлука и допунска упутства претстављају основ на коме почива сав даљи рад штаба и команди родова.

Како се даље развијају основи садејства, изражени у замисли, после доношења претходне одлуке и издавања допунских упутстава? У идеји маневра, која је изражена у замисли, дају се само основи садејства са маневром суседа и основи садејства између главне и помоћне групације и постављају задаци по дубини на којима треба да почива даље садејство ешелона и родова. Сва се та питања даље развијају у претходној одлуци, тиме што свака потчињена јединица добија задатак за учешће у општем маневру и за испуњавање општег задатка јединице. Уствари, постављени задаци јединицама и родовима претстављају једновремено и даљу конкретизацију њиховог садејства. На тај начин, сваки елемент одлуке у себи садржи и елементе садејства. Зато се проблеми садејства не формулишу у одлуци, нити треба да се формулишу у засебним тачкама.

Претходна одлука треба да се достави претпостављеном команданту на потврду.

Како се поставља питање доношења претходне одлуке у родовима војске? Сваки командант рода војске доноси своју претходну, а после рекогносцирања, и своју коначну одлуку, као што то предвиђају све ратне службе штабова родова војске. Када може командант рода војске да донесе своју претходну одлуку? Очигледно, било би ненормално да је донесе пре општевојног команданта, јер за њу не би имао основних, полазних елемената, које му може дати само претходна одлука општевојног команданта. Према томе, он је доноси непосредно после општевојног команданта на основу претходне одлуке општевојног команданта и реферата начелника одељења и служби рода војске. Претходна одлука команданта рода војске развија, детаљнише и конкретизује одлуку општевојног команданта и служи као основ за даље планирање припреме и употребе рода војске у операцији или боју. Пожељно је да општевојни командант потврди претходну одлуку команданта рода војске.

Какав је карактер обавезности претходне одлуке за сопствену и за ниже командне инстанције? Претходна одлука општевојног команданта је основ на коме његов општевојни штаб одмах, не чекајући коначну одлуку, отпочне са разрадом оперативног (односно тактичког) дела плана операције (односно боја) и све остале планове општевојног карактера (план извиђања, план регруписавања, план смене, план борбеног обезбеђења, итд.). Ова одлука, као што је поменуто, обавезна је и за команданте родова који на основу ње доносе своје претходне одлуке. Претходна одлука општевојног команданта и претходне одлуке команданта родова војске су исто тако основ на коме штабови родова војске одмах, не чекајући коначну одлуку, отпочињу са разрадом својих планова.

У пракси борбене обуке догађа се понекад да командант одређене инстанције доноси, не ствара замисао, него доноси претходну одлуку одмах чим добије одлуку претпостављеног старешине. После тога командант оријентише свој штаб и команде родова, а они, на основу његове претходне од-

луке, припремају и подносе своје реферате. Пошто саслуша реферате, општевојни командант врши командантско рекогносцирање и доноси своју коначну одлуку. Ми сматрамо да такав метод доношења одлуке није за препоруку. Таквим поступком се знатно смањује значај и улога команданата родова у доношењу одлуке општевојног команданта, нарочито по питању родова војске, а не добија се много у погледу скраћивања времена за припремни период. Осим тога, без претходних реферата команданата родова општевојни командант тешко може да донесе добру и правилну одлуку, нарочито по питању родова војске.

ж) **Командантско рекогносцирање и доношење коначне одлуке.** Општевојни командант изводи командантско рекогносцирање на неколико радних тачака које дозвољавају преглед целокупне зоне наступања јединице, или бар (у случају недостатка времена) правца главног удара јединице. Са појединих радних тачака треба да се што јасније виде зоне наступања потчињених јединица.

Основни задатак командантског рекогносцирања јесте доношење коначне одлуке на земљишту где се све поставке претходне одлуке проверавају, прецизирају и детаљишу. На тај начин претходна одлука се постепено проширује, конкретизује и на последњој радној тачки дефинитивно устаљује.

Задачи потчињених општевојних јединица добијају детаљнији и коначан облик непосредном конкретизацијом на земљишту.

Тако исто детаљишу се и конкретизују, у коначној форми, и задачи родова војске, а то значи, да претходна одлука општевојног команданта за употребу родова војске добија облик коначних одлука за њихову употребу.

Исто тако се детаљишу и допунска упутства, издата командантима родова војске приликом доношења претходне одлуке, која добијају сада форму допунских наређења. У допунска наређења командантима родова војске уносе се и нови, конкретнији задаци, о којима је општевојни командант донео одлуку приликом рекогносцирања.

Приликом рекогносцирања детаљизација свих питања садејства добија нарочито велики значај. На земљишту, у присуству команданата потчињених општевојних јединица и команданата родова војске, конкретно се усклађују сва она питања садејства која морају бити изражена у одлукама потчињених општевојних команданата и у коначним одлукама и плановима команданата родова војске.

Командантском рекогносцирању обично присуствују и претставници из штабова суседних јединица на оним радним тачкама које су им најближе. Ако суседна јединица у то исто време не спроводи своје рекогносцирање, командант може, ако за то нађе слободног времена, сам да присуствује рекогносцирању суседне јединице. Његово присуство омогућава да се на лицу места реше она питања садејства која морају наћи одраза у одлукама и касније у плановима.

Општевојни командант изводи своје рекогносцирање са групом у којој, поред начелика основних одељења, улазе и команданти родова војске. Учешће команданата родова војске у командантском рекогносцирању (који су такође већ донели своје претходне одлуке) даје коначној одлуци општевојног команданта знатно већу солидност и фундаменталност. Коман-

данти родова војске, својим конкретним предлозима по свим питањима одлуке (како општевојних, тако и родова војске) на појединим радним тачкама, доприносе свој удео у доношењу коначне одлуке. Истовремено они се на земљишту упознају са суштином и детаљима коначне одлуке општевојног команданта, што у великој мери доприноси солидности у доношењу њихове коначне одлуке и у раду на планирању операције (боја).

Процес доношења одлуке у суштини се завршава доношењем коначне одлуке и допунских наређења. Још преостаје да се коначна одлука пренесе на извршиоце (команданте родова и команданте потчињених јединица). Преношење командантове коначне одлуке на извршиоце, према томе, претставља други задатак командантског рекогносцирања.

На свакој радној тачки, после саслушавања предлога команданата родова војске, општевојни командант проверава, утначава и детаљише сва питања одлуке, која могу да се обраде са те радне тачке. Ту он саопштава извршиоцима своју одлуку по свим конкретним питањима у облику задатака (за родове војске и потчињене јединице) које извршиоци прибегавају. На последњој радној тачки општевојни командант резимира коначну одлуку која тиме добија карактер усмене борбене заповести.

Коначна одлука (односно писмена борбена заповест, што је уствари једно те исто) после тога се у штабу формулише у писмену борбену заповест. Писмена борбена заповест, дакле, претставља само накнадну писмену формулацију коначне одлуке (односно усмене борбене заповести) која је потчињенима саопштена на земљишту. Потчињени, не чекајући формулацију и пријем писмене борбене заповести, продужавају са даљим организационим радом чим су саслушали коначну одлуку. У нижим јединицама (од стрељачког батаљона па наниже) не оформљује се писмена борбена заповест, већ се задаци саопштавају потчињенима само у виду усмене борбене заповести. Због очувања тајности свака писмена борбена заповест доставља се потчињеним инстанцијама само у виду извода, док се потпуна борбена заповест чува у архиви, а један примерак шаље на увид претпостављеној инстанцији.

Да ли и како треба да се врши командантско рекогносцирање у оквиру родова војске? Начелно, команданти родова војске требало би да врше сопствена командантска рекогносцирања са својим групама, у које улазе начелници основних одељења и служби, команданти непосредно потчињених група или јединица (на пример, у артиљерији: команданти АГ, ППТР и ПААГ) и команданти родова потчињених општевојних јединица, у циљу утачења и детаљисања своје претходне одлуке и у циљу даљег развијања и конкретизације коначне одлуке општевојног команданта. Таква рекогносцирања предвиђају све ратне службе родова војске. То је потребно нарочито оним командантима јединица родова војске које су придате или подржавају општевојне јединице и које су тек у почетку организационог процеса припремног периода дошле у састав трупа одређених за наступну операцију.

Да ли команданти родова могу да врше своје командантско рекогносцирање у исто време кад и општевојни командант, у чијем рекогносцирању учествују ти исти команданти родова? Истовремено рекогносцирање било

би тешко извести због организационих и техничких разлога. Кад би, на пример, у армији, стрељачком корпусу или стрељачкој дивизији, отишле на командантско рекогносцирање, поред групе општевојног команданта (око 10 људи) и 6—7 група команданата родова војске (око 30—40 људи), онда би се на рекогносцирању прикупила група од око 50 старешина (не рачунајући људство за заштиту и за везу). Очигледно је да таква група, због услова маскирања, не би несметано могла да се креће и ради на уском отсеку пробоја. Поред тога, општевојни командант, пошто заврши рад са својом групом на једној радној тачки, морао би да чека док команданти родова, сваки са својом групом, заврше прораду својих питања, што би била очигледна сметња за експедитивно одвијање рада групе општевојног команданта. И најзад, скоро никада се неће десити да радне тачке, које је изабрао општевојни командант за себе, одговарају потребним условима за рекогносцирање свих команданата родова војске. Због наведених разлога сматрамо да је незгодно и непожељно укључивање рекогносцирања команданата родова војске у рекогносцирање општевојног команданта.

Ако је за припремни период одређено релативно кратко време, може се десити да отпадне могућност извођења специјалних рекогносцирања родова војске у неким, па чак и у свим инстанцијама. У том случају, тај се недостатак може донекле отклонити ако командант рода војске, учествујући у рекогносцирању у групи општевојног команданта сам, без своје групе, решава на земљишту она питања која треба утаначити за доношење његове коначне одлуке. Међутим, и овакав поступак свакако иде на штету организације рада родова војске. Према томе, нормално је да команданти родова војске врше рекогносцирање са својим групама у посебно време које им треба обезбедити. Због тога општевојни командант треба да прилагоди редослед радњи у свом календарском плану не само за себе и свој штаб, него и према потребама родова војске и да у расположивом року нађе посебно време за извођење командантских рекогносцирања команданата родова војске. Код рекогносцирања родова војске, као и код рекогносцирања општевојног команданта, треба тежити да се она врше што пре, тј. непосредно после доношења претходне одлуке, како би у израду планова били што пре унети подаци из коначне одлуке, и како би потчињене јединице што пре биле информисане о коначним одлукама претпостављеног општевојног команданта и претпостављених команданата родова војске. Због тога ће се ова рекогносцирања начелно обављати, осим у највишим штабовима, истог дана, с тим, да се рекогносцирања родова изведу у другој половини дана. Али, и ту треба имати у виду да ће потчињени команданти родова војске, у времену између општевојног рекогносцирања и рекогносцирања по родовима одређене инстанције, бити заузети приликом оријентисања општевојног команданта и потчињене инстанције. Аналогно рекогносцирању општевојног команданта и на рекогносцирању команданта рода војске, потчињени команданти рода војске примиће своје задатке на земљишту и саслушаће коначну одлуку претпостављеног у облику усмене борбене заповести. После обављања рекогносцирања по роду војске коначна одлука се формулише у писмену борбену заповест или наређење по роду војске (коју, начелно, потврђује општевојни командант или његов начелник штаба) и шаље се извршиоцима у изводима.

Доношење коначне одлуке приликом командантског рекогносцирања претставља, поред организације садејства на земљишту, најважнији и најодговорнији период организације операције или боја. Због тога и тај период треба брижљиво планирати. У план командантског рекогносцирања општевојног команданта, поред одредаба које регулишу избор радних тачака, време и начин кретања, састав група, место и време састанака са потчињеним и мере маскирања и обезбеђења улази и најважнија одредба, у којој се предвиђају конкретна питања која ће се решавати на појединим радним тачкама. Очигледно је да се та питања не могу одредити пре доношења претходне одлуке. Због тога план командантског рекогносцирања, начелно, треба састављати после доношења претходне одлуке. Поред тога потребно је извесно време за обавештавање учесника у рекогносцирању (особито потчињених команданата). Из овога излази да, начелно, не треба приступити командантском рекогносцирању непосредно после доношења претходне одлуке, него између њих треба предвидети извесно време за израду и достављање учесницима плана рекогносцирања. Начелно, општевојни командант узима светло време за рад на земљишту и планира доношење своје претходне одлуке тако, да у току ноћи остане још времена и за израду плана рекогносцирања, како би се одмах ујутру — у светло време — могло почети са радом на земљишту.

Штабови родова војске треба да разраде планове командантског рекогносцирања из истих разлога и по истим начелима. Да ли штабови родова војске могу да разраде те планове без учешћа општевојног штаба? Очигледно је да би без тог учешћа могло доћи на земљишту до повреде принципа маскирања. Због тога је општевојни штаб дужан да координира избор радних тачака између појединих родова војске, како би се избегло једновремено нагомилавање више група за рекогносцирање на једној истој радној тачки.

По систему који смо предложили, потврђивање претходних одлука које доносе потчињени команданти не спада у делокруг командантског рекогносцирања. По изнетом систему, потчињени команданти присуствују рекогносцирању само у циљу саслушавања коначне одлуке претпостављеног и примања задатака. Но, у сваком случају, неопходно је потребно потврђивање њихових претходних одлука пошто их донесу.

2 — Планирање операције (боја)

з) **Разрада плана.** У периоду разраде планова општевојни штаб и штабови родова војске разрађују низ докумената за припрему и извођење операције (боја). То је период обимног, детаљног и напорног рада у коме штабови испољавају своје знање и умешност¹ у примени оперативне вештине и тактике, а нарочито умешност решавања сложених питања садејства. То је уједно период који захтева максималну гипкост у садејству штабова по свим линијама.

У том периоду по општевојној линији разрађује се у првом реду оперативни (односно тактички) део плана операције (односно боја)¹, који

¹ Ми овде нећемо улазити у конкретну садржину и форму појединих планова, пошто је то довољно разрађено у нашој литератури и документацији.

обично саставља начелник штаба уз помоћ свога штаба. Истовремено по општевојној линији састављају се и други планови, као на пр.: план извиђања, план борбеног осигурања, план прегруписавања и смене, итд. Паралелно с тим у штабовима родова војске разрађује се низ планова по питањима припрема и употребе родова војске у припремном периоду и у периоду извођења операције (боја).

Одлука општевојног команданта са допунским упутствима, одлуке команданата родова војске и изводи из планова претпостављене инстанције — претстављају основне и полазне елементе за разраду планова.

У суштини, ти планови претстављају даљу разраду и детаљизацију свих одлука у форми која може најпрактичније да послужи за руковођење трупама и за дејство штабова.

Штабови отпочињу разраду планова одмах после доношења претходних одлука општевојног команданта и команданата родова војске, не чекајући доношење коначних одлука на земљишту, јер претходне одлуке садрже довољно елемената за почетак тога рада. Основни разлог за отпочињање рада одмах после доношења претходних одлука лежи, углавном, у економији времена.

Утаначење, коректура и промене, које коначне одлуке на земљишту изазивају у односу на претходне одлуке, одмах се уносе у већ разрађене пројекте планова. Од тог момента планови се разрађују већ на основу коначно устаљених елемената. Сви планови (општи и по родовима) треба да буду завршени и потврђени од стране општевојног команданта до момента када треба да отпочне организација садејства на земљишту у претпостављеној инстанцији, којој општевојни командант треба да присуствује.

За разраду планова потребно је све више времена, уколико је виши степен јединице (инстанције), јер су планови обимнији уколико је јединаца виша¹⁾.

Општевојни командант активно учествује у разради свих важнијих планова и то не само по општевојној линији, него и по линији родова војске.

Ако узмемо да припремни период траје приближно девет дана, онда се планови у претпостављеној инстанцији могу завршити приближно у оно време када потчињена инстанција отпочне са разрадом својих планова. То значи, да израда планова нормално отпочиње у моменту када изводи из планова претпостављеног стигну до потчињеног. Томе треба увек тежити при планирању организационог процеса, јер то у великој мери олакшава састављање планова. Ако је за припремни период дато више времена, онда изводи из планова могу стићи у потчињену инстанцију још раније, за време, па чак и пре почетка састављања реферата. То је свакако повољније за организациони процес потчињене инстанције, пошто тиме и реферати и претходна одлука добијају још солиднији и дефинитивнији карактер.

Међутим, претпостављена инстанција неће моћи таквим темпом да „потхрањује“ подацима своје потчињене инстанције ако има на располагању мање од нормално указаног времена. У таквом случају изводи из готових планова претпостављеног неће стићи у потчињене инстанције у моменту почетка израде њихових планова. Изводи из планова могу стићи у то

¹⁾ Конкретан пример (не шаблон) види прилог шема број 1.

време само онда, ако командант претпостављене инстанције, у настојању да их потчињени добију на време, ненормално скрати време њихове израде. Пошто такво састављање планова на брзу руку иде на штету њихове солидности, сматрамо да тај метод не би требало препоручивати. Боље би било да претпостављена инстанција пошаље потчињенима извесне, већ усталене, податке који претстављају делове пуног извода, који ће се доставити тек онда када планови буду коначно готови. То још више намеће потребу активног учешћа општевојног команданта у разради свих основних планова, да би у току њихове разраде могао утврђивати извесне податке које треба доставити потчињеним инстанцијама пре потпуног завршетка планова.

Планови фиксирају, конкретизују и детаљишу читав низ питања садејства, које је општевојни командант лично утврдио на земљишту приликом командантског рекогносцирања. Усклађивање напора и дејства родова војске и елемената борбеног поретка, који треба да нађу свој одраз и у плановима употребе родова војске, не може се замислити без најтешњег садејства штабова по свим линијама за време разраде тих планова.

У првом реду потребно је да се успостави и одржи најтешњи контакт и садејство између штабова у оквиру одређене инстанције, тј. садејство између општевојног штаба који саставља оперативни (тактички) део плана операције (боја) и штабова родова војске који разрађују планове употребе родова војске, као и међусобно садејство штабова родова војске. Помоћу тог сталног контакта усклађују се и утачавају сва питања родова војске по циљу, месту и времену у вези са општим оперативним (тактичким) планом операције (боја), а исто тако и питања у вези са дејством другог или других родова војске.

Поред тога треба успоставити и одржавати контакт и садејство са штабовима суседних јединица (садејство штабова по хоризонталној линији) ради усклађивања и конкретизације свих питања садејства између суседних јединица, како по општевојној линији тако и по линијама родова војске.

Најзад, треба успоставити и одржавати контакт и садејство између штабова претпостављене и потчињене инстанције, како по општевојној линији тако и по линији родова војске (садејство штабова по вертикалној линији). То садејство нарочито је важно и неопходно тада, када потчињена инстанција не може на време и у целости да добије извод из плана претпостављеног, него те изводе добија по деловима.

и) Организација садејства на земљишту. У ранијим излагањима видели смо како су сва питања садејства постепено решавана и детаљисана у току целог процеса доношења одлуке и планирања операције (боја), чинени најбитнији део, тј. срж целокупног организационог процеса припремног периода.

Општевојни командант лично, и уз помоћ штабова који садејствују међу собом, решавао је питања садејства, одлучивао о њима и спроводио њихово планирање. Сва су та питања морала наћи одраза у заповестима, наређењима и плановима до момента организације садејства на земљишту. У противном, та би документа била непотпуна и незадовољавајућа.

У чему се, после свега напред изложеног, састоји суштина изласка садејствујућих старешина на земљиште у циљу организације садејства?

Као што се из раније изложеног види, садејствујуће старешине су биле заједно последњи пут приликом командантског рекогносцирања општевојног команданта. Међутим, том приликом општевојни командант регулисао је међу садејствујућим старешинама само основна питања садејства, тј. она питања која по својој природи треба да добију свој израз у коначној одлуци и допунским наређењима општевојног команданта. После тога та су се питања садејства разрађивала и детаљисала у плановима. Општевојни командант је, додуше, руководио разрадом планова, утврдио их и тим самим утврдио и питања садејства која су планови конкретизовали. Но да ли је то довољно да сваки од садејствујућих старешина јасно разуме свој задатак у садејству свих родова и да сваки потчињени командант схвати своје место у садејству између елемената борбеног поретка? Свакако није довољно; потребно је да све садејствујуће старешине још једном, после разраде планова, заједно, на земљишту, разјасне своје задатке и дејство својих трупа у општем склопу садејства. Суштина поновног изласка на земљиште у циљу организације садејства, лежи дакле у томе, да садејствујуће старешине усвоје и провере све детаље свог задатка на земљишту, упознају детаље задатака других садејствујућих елемената и родова, схвате целину задатака и своје место у склопу садејствујућих елемената и родова. Тај циљ се постиже међусобним информисањем, објашњавањем, показивањем на земљишту и схватањем дејства свих трупа по појединим објектима, линијама и фазама боја.

Била би, с друге стране, заблуда мислити да се могу једино тим изласком регулисати сва питања организације садејства у припремном периоду. Као што смо видели, томе изласку на земљиште претходи читав процес доношења одлуке и планирања свих питања садејства. Овај излазак на земљиште органски се надовезује на све поменуте радње и претставља, у неку руку, круну раније предвиђеног и планираног садејства. Пошто овај излазак, у коначном облику, решава најважнији елеменат, тј. срж припремног периода, истовремено претставља и завршетак организационог рада одређене инстанције.

Из досада изложеног јасно се види колико би озбиљан пропуст био учињен ако се у организационом процесу припремног периода не би у свакој инстанцији предвидео такав поновни излазак на земљиште. Како би командант рода војске, на пример, у току борбе могао командовати својим родом, чије је дејство најтешње повезано са дејством других родова, ако не зна целину и детаље дејства других родова по истим објектима, на истим линијама и у истим временским периодима? Како би се могла саставити солидна и реална планска таблица боја, тога закључног документа садејства ешелона и родова, ако се на земљишту не утврде њени елементи, (који се не могу решити за време командантског рекогносцирања, тј. пре израде планова) и ако се они не провере помоћу директног, личног контакта на земљишту између садејствујућих старешина? Како би се, најзад, садејствујуће старешине у току боја могле користити планском таблицом боја, ослањајући се само на писано слово (које је у рату и поред најсавршеније формулације непотпуно), ако не би разумеле живу садржину, дух формулисаних захтева дејства и садејства, што једино могу да схвате помоћу директног међусобног, једновременог контакта свих садејствујућих старешина и то на земљи-

шту? Очигледно је да би све то, у савременим условима боја, било непотпуно и несолидно и могло би, у великој мери, да отежа руковођење борбом и ослаби општи успех боја. Зато није случајно да се томе изласку на земљиште придаје све већа важност у савременој литератури и да се организација садејства, напредо са командантским рекогносцирањем, сматра као најважнији елемент организационог процеса припремног периода. Због тога је јасно да поновни излазак на земљиште ради организације садејства треба да уђе и у праксу борбене обуке наших старешина и штабова приликом решавања задатака и ратних игара.

Из свега изложеног следи да треба подвући јасну разлику, како по суштини и садржају, тако и по месту и времену извођења, између ова два изласка на земљиште — командантског рекогносцирања (чији је циљ доношење коначне одлуке, укључујући ту и постављање основа садејства) и организације садејства на земљишту (које се изводи по завршетку свих планова).

Изједначавати те две радње претстављало би грешку и неразумевање процеса организације операције (боја). Тако исто било би погрешно мислити да се обе ове радње могу спојити у једну и изводити у исти мах, надовезујући их непосредно једну на другу. Уосталом, то је и немогуће, пошто између њих пада доста дуг период разраде планова, које није могуће разрадити ни пре командантског рекогносцирања, ни после организације садејства на земљишту.

Због тога у савременој литератури наилазимо на поставку да се командантско рекогносцирање и организација садејства на земљишту не могу обавити за један дан ни у једној инстанцији (закључно до стрељачког батаљона).

Ко, нормално, треба да учествује у организацији садејства на земљишту? Поред општевојног команданта, као минимум треба да учествују сви команданти родова војске, начелници основних одељења општевојног штаба и команданти потчињених општевојних јединица. Таква група (слична оној на командантском рекогносцирању) обезбедила би експедитивност у раду, маскирање и осигурање. Ако технички услови дозвољавају корисно присуство појединих официра штабова родова војске и команданата јединица или група родова војске непосредно потчињених општевојном команданту. Учесће команданата родова војске потчињене општевојне јединице, по нашем мишљењу није неопходно, а поред тога група би постала гломазна за рад и неподесна за маскирање и осигурање.

Какав рад и какву документацију треба завршити до почетка организације садејства на земљишту? Ти захтеви су овако формулисани у савременој литератури¹⁾: организација садејства на земљишту спроводи се тек онда када је извршено командантско рекогносцирање и коначно утачена одлука на земљишту; када су постављени задаци на земљишту непосредним извршиоцима; када су извршиоци спровели своја властита командантска рекогносцирања и донели своје коначне одлуке; када су разрађени општи план и посебни планови родова војске и извршилаца (упореди ово са шемама). Тек после овог претходног рада може се приступити реалној организацији садејства на земљишту. Због велике важности организације садејства

¹⁾ „Војна мисао”, 1945 г., бр. 12, стр. 29.

на земљишту, општевојни командант мора лично (а не његов заменик) да у њој учествује. Због тога општевојни командант лично учествује у два изласка на земљиште. У првом изласку он, са својим општим планом боја, учествује у организацији садејства више инстанције, а у другом изласку, са својим општим планом, изводи организацију садејства са својим командантима родова војске и потчињеним командантима општевојних јединица, од којих сваки учествује са својим плановима.

Како се поједини видови садејства, које познајемо у оперативној вештини и тактици, решавају у току ових изласака на земљишту, ако их посматрамо кроз рад једне одређене инстанције?

Питања садејства између суседа решавају се приликом првог изласка општевојног старешине, у коме општевојни командант учествује у организацији садејства у оквиру претпостављене инстанције. Без сумње, општевојни командант може да реши сва питања општевојног значаја приликом тог изласка. Припремљени оперативни (тактички) део плана операције (боја), који општевојни командант има уз себе, служи му као база за његов рад. Теже је са питањима која се односе на детаље родова војске. Овде интереси организације садејства долазе у сукоб са интересима гipкости групе за рекогносцирање и њеног маскирања. Ако се жртвују интереси гipкости и маскирања, учешће команданата родова војске у организацији садејства претпостављене инстанције обезбедило би солидно решавање свих детаља питања садејства између родова суседних јединица. Ако су питања садејства једног или неких родова између суседних јединица особито важна, (на пр.: питања артиљерије код пробоја утврђеног рејона, или инжињерије код форсирања реке), неминовно ћемо морати учинити изузетак од раније изложеног принципа (приказаног на шемама) и привући на организацију садејства претпостављене инстанције једног или неколико команданата родова. Ако таква неопходност није нарочито оштро постављена, општевојни командант може сам да реши та питања, који код себе има израђене планове употребе појединих родова војске. Одавде произлази потреба да општевојни командант буде солидно информисан о планирању, које се врши у штабовима родова војске.

Питања садејства између ешелона борбеног поретка, између главне и помоћне групације, тј. питање садејства између елемената борбеног поретка по фронту и по дубини, решавају се приликом другог изласка на земљиште, који општевојни командант, уз присуство својих команданата родова војске, организује са командантима потчињених јединица. Питања садејства између потчињених општевојних јединица, као елемената борбеног поретка одређене инстанције, могу се без тешкоће решити по својој општевојној линији. То нам обезбеђује присуство команданата потчињених јединица. Међутим, тешкоће наступају у организацији садејства по линији родова. Те се тешкоће решавају на већ изложени начин, пошто се то питање, посматрано са потчињене инстанције, своди на једно те исто. Потребно је напоменути и питање садејства таквих елемената борбеног поретка, као што су разне јединице и групе родова које су непосредно потчињене општевојном команданту, на пример: АГ, ПААГ, ППТР, ТР, ПОЗ. Нормално, садејство тих јединица и група са општевојним јединицама и њихово међусобно садејство организује општевојни командант са командантима родова, те тако прису-

ство команданата тих јединица и групе није неопходно потребно. Али, ако један или неколико тих елемената у претстојећој операцији (боју) врши особито важан и одговоран задатак, онда ће бити потребно да њихови команданти лично присуствују на организацији садејства.

Питање организације садејства између родова војске у оквиру одређене инстанције обезбеђено је обавезним и личним присуством свих команданата родова одређене инстанције, који су до тог момента већ припремили и оформили своје планове употребе родова војске. Овај рад претставља најопсежнији и најкомпликованији део организације садејства на земљишту.

Преостаје нам још организација садејства у оквиру сваког рода војске. И по питању овога вида садејства, као и по питањима других видова, у одлукама и плановима команданата родова постављени су основи и планирана су сва та питања још пре конкретне организације садејства на земљишту. Јасно је да се, после тог претходног рада на КМ, мора спровести организација садејства и на земљишту, а у неким случајевима (на пример у авијацији) барем по карти. Очигледно је да такво садејство треба организовати: у артиљерији — између арт. група, појединих артиљериских јединица и појединих служби; у тенковским механизованим јединицама — између ешелона тенкова (ако их има), између средњих и тешких тенкова, између тенкова и самоходне артиљерије, између тенкова и њихових формационих делова других родова и служби; у авијацији између појединих родова авијације, итд. Та питања се не би могла решити приликом организације садејства између родова војске, пошто су тамо, начелно, присутни само команданти родова без учешћа старешина својих јединица, служби и родова у њиховом органском саставу. Према томе, неопходно је потребно да се предвиди посебан излазак на земљиште команданата родова у циљу организације садејства у оквиру свога рода војске. За такав излазак треба наћи потребно време и њега треба унапред планирати. Пошто организација овог вида садејства произлази и треба да се заснива на организацији садејства међу ешелонима и родовима војске, природно је да његову организацију треба планирати после организације садејства међу ешелонима и родовима војске. Нормално би било да се та два вида садејства организују непосредно један после другог. На пример: ако је за организацију садејства унутар одређене инстанције запланиран један дан, онда се последњих неколико часова дана дају за тај вид садејства. Пожељно је да организацији тог вида садејства присуствују и команданти родова потчињене општевојне јединице.

Тако би се, по нашем мишљењу, на најнормалнији и најефикаснији начин организовали сви видови садејства.

Међутим, погрешно би било сматрати да се ови видови садејства организују одвојено, изоловано један од другог у радном процесу организације садејства. У стварности — они и не постоје у изолованом, чистом виду, већ се међусобно условљавају, преплићу и улазе један у други. Зато се, практично, на једној истој тачки, једновремено решавају многа питања која улазе у домен разних видова садејстава.

Ми смо већ у ранијем излагању видели колику важност за нормално одвијање и успех командантског рекогносцирања претставља његово брижљиво претходно планирање које се оформљује у облику плана командант-

ског рекогносцирања. Зато мислимо да треба на слични начин припремити и планирати и организацију садејства на земљишту. Без таквог планирања спровођење организације садејства добило би неорганизован и импровизиован карактер, који не би пружао гаранцију за успех. Због тога изласку на земљиште треба да претходи израда „плана извођења организације садејства на земљишту”. Тај план треба да има, углавном, исту форму као и план командантског рекогносцирања. Он би такође предвиђао: састав група и њихов општи задатак, радне тачке, правце кретања и време рада, време и место састанака са појединим учесницима групе и, најважнији део, конкретна питања садејства, која би се решавала на појединим радним тачкама. Изводе из плана требало би благовремено доставити учесницима. Тај план саставља начелник штаба, а командант га одобрава. И родови војске требало би да састављају такве планове за организацију садејства у оквиру родова.

Колико времена треба за извођење организације садејства на земљишту? У савременој литератури наилазимо на разна гледишта. Углавном сва се слажу да у нижим јединицама (сб, сп) треба по један, а у вишим (сд, ск, А) и по два дана. Ми сматрамо да то у целости зависи од дужине трајања припремног периода. Ако, на пример, припремни период траје 9 дана, као што смо ми узели, онда је за јединице од сб до сд тешко дати више времена од пола дана, а ск и армији више од једног дана. Ако припремни период траје дуже, онда се може јединицама од сб до сд дати по један, а ск и армији по два дана. Ако се има времена на расположењу, веома је погодно да се пре организације садејства на земљишту са истим групама претходно прораде иста питања по карти или на рељефу. За то се може користити и ноћ. Организација садејства на земљишту, у том случају, биће много солиднија и ефикаснија. Таква прорада питања садејства по картама или на рељефу има и ту предност, што на њој може учествовати већи број старешина, тако да ће касније и мањи број учесника моћи ефикасније да решава питања на земљишту. Међутим, прорада тих питања по карти или на рељефу не може и не сме да замени организацију садејства на земљишту. И за ову форму организације садејства претходно треба да се створе они услови који су наведени за организацију садејства на земљишту, а нарочито је важно да се припреме сви потребни планови. Ако нема довољно времена на расположењу, онда је природно да оваква форма организације садејства треба да отпадне.

Треба да одговоримо још и на питање: да ли се и колико, приликом организације садејства на земљишту, могу уносити допуне или вршити исправке у плановима? Ако су одлукама правилно постављене основе садејства и ако су тесним садејством штабова ове основе правилно разрађене и детаљисане у плановима, онда не би било никакве потребе за коректуром планова приликом организације садејства; евентуалне допуне могле би се односити на круг питања која не би мењала принципијелне поставке и основне прорачуне у плановима. Али, ако се на организацији садејства уочи да су нека питања садејства у плановима неправилно постављена, или, другим речима, да се планирање једног рода коси са планирањем другог рода војске по објектима, линијама и времену, или су, на пример, нека питања дејства одређеног рода непотпуно запланирана и не употпуњују у довољној мери целокупну слику садејства свих родова, онда треба такве планове, по-

сле организације садејства, исправити и допунити. За такве коректуре и допуне све инстанције имају времена (види шеме). При томе треба имати у виду да свака битна коректура или допуна у плановима изазива измене у плановима свих потчињених инстанција. Због тога, такве допуне треба хитно доставити потчињеним инстанцијама, како би их унеле у своје планове пре почетка њихове организације садејства на земљишту. На тај начин, приликом организације садејства на земљишту, уношењем евентуалних коректура и допуна, дефинитивно се утначавају планови сопствене инстанције и потврђују планови потчињених инстанција.

ј) **Планска таблица боја.** Планска таблица боја је типични документ садејства. Она је у исто време и закључни документ периода планирања општевојног карактера. Иако планској табlici претходи детаљан рад на планирању употребе свих родова војске и организација садејства на земљишту, ипак, њено састављање није једноставно, јер њено оформљење изискује детаљан и обиман напор општевојног штаба уз директно садејство свих штабова и родова војске.

Планска таблица боја може да се састави тек после организације садејства на земљишту. Она у суштини и не претставља ништа друго до накнадну писмену формулацију свих питања садејстава, која су на земљишту већ била решена приликом организације садејства. Само претходна обрада и провера свих питања садејства на земљишту може да пружи коначне и сигурне податке за планску таблицу боја. Само тако израђена планска таблица може да послужи као руководство за дејство трупа у току боја и да се достави потчињеним јединицама.

Погрешно је мислити да се планска таблица боја може саставити на основу планова, без претходне обраде свих питања садејства на земљишту. Још би било погрешније мислити да се она саставља пре разраде планова (и општег и по родовима), односно, да планови произлазе из планске таблице боја, јер за планове се не црпу неопходни подаци о садејству из планске таблице, већ из одлука општевојног команданта и команданата родова војске. Исто тако било би погрешно сматрати да се планска таблица саставља механички, преписивањем података из планова.

Планска таблица боја не може обухватити сва питања која су се утначавала приликом организације садејства на земљишту. Да не би била пренатрпана и непрегледна, у њу се уносе само основни, битни елементи дејства трупа. Сва остала утначавања уносе се накнадно у планове. Она се саставља детаљно само за период пробоја тактичке дубине непријатељске одбране, док се за борбу у дубини постављају само принципијелни основи. Као што се приликом организације садејства на земљишту, питања садејства не обрађују по појединим родовима на сву дубину, него по објектима, линијама и времену (етапама) кроз све родове војске и елементе борбеног поретка, тако се исто формулишу питања садејства и у планској табlici боја.

Планској табlici обавезно се додаје и таблица сигнала, по којима ће се трупе у току боја најкраћим путем споразумевати по основним питањима садејства.

Планска таблица боја доставља се у изводу потчињеним општевојним командантима. На основу своје организације садејства на земљишту и

на основу извода из планске таблице боја претпостављене инстанције, потчињени општевојни команданти састављају своју планску таблицу, понављајући у њој извесне заједничке податке из таблице претпостављеног команданта и конкретизујући на основу својих података поједине елементе у оквиру своје јединице.

Планска таблица боја саставља се почевши од армије до стрељачке дивизије закључно. Ако се има времена саставља се и у стрељачком пуку. У противном случају, у стрељачком пуку планску таблицу замењује шема садејства, која није ништа друго до шематски приказ планске таблице боја. Она се не саставља у стрељачком батаљону већ је замењује лични договор садејствујућих старешина који бележе поједине податке у своје личне бележнице.

3 — Контрола и помоћ

Контрола и помоћ су веома важан и битан саставни део организационог процеса припремног периода. Контрола и помоћ провлаче се кроз цео припремни период и обухватају све радње од почетка до краја, и све јединице од највише до најниже. Контролу и помоћ организује начелник штаба, под директним руководством команданата, а спроводе их команданти и начелници општевојне инстанције и родова војске као и за то одређени официри штаба.

Контрола и помоћ у оквиру одређене командне инстанције треба, као најважније, поред осталог да утврде:

- да ли је штаб благовремено разрадио и доставио потчињеним јединицама претходна наређења;
 - да ли су штабови родова војске правилно схватили упутства за припрему реферата и да ли ће реферати на време бити поднети;
 - да ли је штаб у вези донете претходне одлуке издао потребна наређења која произлазе из одлуке и допунских упутстава;
 - да ли су команданти родова војске донели правилне претходне одлуке и њихови штабови издали потребна наређења, која из њих произлазе;
 - да ли је правилно састављен план командантског рекогносцирања и да ли је учесницима достављен на време;
 - да ли је борбена заповест правилно састављена и на време у изводу достављена извршиоцима;
 - да ли су правилно донете коначне одлуке и да ли су правилно и на време издате борбене заповести или наређења команданата родова војске;
 - да ли се правилно састављају планови (општевојни и по родовима војске);
 - да ли је правилно организована и спроведена организација садејства у оквиру родова војске на земљишту;
 - да ли је планска таблица боја правилно састављена и на време достављена извршиоцима.
- Најважнија питања по којима се врши контрола и помоћ у нижим инстанцијама била би следећа:
- да ли је потчињени командант донео правилну претходну одлуку и издао на основу ње правилна конкретна наређења;

— да ли су потчињени општевојни команданти и команданти родова војске донели правилне коначне одлуке и издали правилне борбене заповести и наређења;

— да ли је потчињена инстанција разрадила правилне планове;

— да ли су потчињени правилно спровели своју организацију садејства на земљишту;

— да ли су потчињене инстанције правилно формулисале своје планске таблице боја.

Ми смо овде набројали најважнији круг само оних питања која су директно везана за организациони процес припремног периода. Поред ових питања контрола и помоћ обухвата и низ других, као што су: организација извиђања, организација борбеног осигурања, прегруписавања и смена, обука група и штабова, материјално обезбеђење, готовост за наступање, итд.

4 — Закључак о изложеној варијанти

Ми смо овде изложили основне карактеристике појединих елемената организационог рада команданата и штабова и показали њихово место у њиховој међусобној условљености и целини. Приказали смо те елементе на конкретном примеру армиске наступне операције и графички их показали на шеми, узимајући средње време од 9 дана. Да би ствар што више упростили, обрадили смо тај процес под претпоставком да се све мере прегруписавања и концентрације снага и средстава могу исто тако обавити за тих 9 дана и да оне не утичу на рад команданата и штабова, то значи, да се покрети група врше (као што је то обично случај) пре, односно упоредо, са нормалним развијањем организационог рада у штабовима. Природно, да је то само једна могућа варијанта по којој припрема операције (боја) може да се спроведе за 9 дана и да је могуће те исте елементе груписати по инстанцијама на друге начине, а да се постигне приближно исти ефекат.

Из изложене варијанте се види:

1) Поједине команде, обзиром на степен инстанције, добијају разне периоде времена за свој унутрашњи организациони рад: армија 6 дана, стрељачки корпус 5 дана, стрељачка дивизија 4 дана, стрељачки пук и стрељачки батаљон по 3 дана (односно узето за цео припремни период: армија 9 дана, ск 7 дана, сд 5 дана, сп 4 дана, сб 3 дана). Исто тако се прогресивно смањује време одређено за поједине радње (за подношење реферата, рекогносцирање, израду планова, организацију садејства).

2) Потчињена инстанција укључује се у организациони рад довољно рано, тако да може обавити свој организациони процес, а да се онемогући деконспирисање операције, а и довољно касно, да би могла отпочети рад користећи коначне податке претпостављене инстанције (коначне одлуке).

3) Читав организациони рад одређене инстанције у тесној је зависности од процеса који се одвија у препостављеној инстанцији и истовремено сâм условљава тај процес у потчињеним инстанцијама, имајући са свима њима низ додирних тачака и заједничких радњи. Та чињеница условљава потребу што веће централизације у планирању организационог рада у нижим инстанцијама.

4) Нарочито рељефно се види најтешња међусобна зависност између организационог рада по оштевојној линији и по линији родова војске, што изискује потребу за централизованим планирањем организационог рада у свим родовима од стране општевојног команданта и његовог штаба.

5) Особита потреба за централизованим планирањем појављује се за оне радње које морају бити извршене на земљишту (командантска рекогносцирања и организација садејства) због тога, што је њихово планирање везано за светло време и зато што у њима учествују по две командне инстанције.

6) Изложени систем даје организационом раду потчињених инстанција печат солидности, који онемогуђује лутања, коректуре и сложене измене у већ извршеном раду као и низ других компликација, јер потчињена инстанција почиње свој рад на дефинитивно устаљеној и детаљисаној коначној одлуци; реферисање се врши на основу већ саслушане командантове замисли; одлуке општевојног команданта почивају на коначним одлукама претпостављеног; одлуке (претходне и коначне) команданата родова извиру из већ донетих одлука општевојног команданта; командантска рекогносцирања родова војске заснивају се на већ извршеним општевојним рекогносцирањима, а рекогносцирања потчињених надовезују се на већ извршеним рекогносцирањима (општевојним и по родовима) претпостављене инстанције; планови потчињених произлазе на основу израђених планова претпостављеног; организација садејства потчињених произлази из већ извршених организација садејства претпостављених; организација садејства у оквиру рода војске врши се на основу већ спроведене организације садејства између родова; планске таблице боја формулишу се на основу већ достављених извода из планске таблице претпостављене инстанције. У таквом систему централизованог руковођења припремним организационим радовима омогућава се спровођење у живот јединствене мисли и воље од највише до најнижих инстанција, онемогућавају се неспоразуми и неслагања, а истовремено се гарантује широка, стваралачка иницијатива у конкретизацији те мисли и воље од стране потчињених.

7) Распоред и груписање појединих елемената у изложеном систему (приказаном у првој варијанти од 9 дана) не претставља једино могуће и једино правилно решење тог питања. Могу се лако извести и многе друге комбинације које ће задовољити све или главне принципе који су напред изложени. Те разне комбинације могу бити потребне ради многобројних чиниоца, који у сваком конкретном примеру могу уносити извесну специфичност у организациони рад. Такви чиниоци могу бити: посебни услови рада и оспособљеност појединих команди; прегруписавања, претходна борбена дејства трупа у припремном периоду; противдејства непријатељских сувоzemних снага и авијације; зимско доба које осетно смањује дужину светлог времена; разни услови видљивости, нарочито магла итд. Према томе, приказано решење не претставља никакав шаблон, већ једно од могућих решења које је, по нашем мишљењу, најтипичније, принципијелно.

5 — Организациони рад у дужем и краћем припремном периоду

Организациони рад у припремном периоду анализирали смо на једном произвољно узетом примеру од 9 дана, сматрајући да је то један од

просечних, нормалних, типичних и тиме најпоучнијих случајева. Међутим, приказани систем био би слаб и неупотребљив и не би био никоме потребан ако би важио само за тај случај. Жива пракса, која ће дати многобројне друге случајеве, тражи организационе принципе који се еластично могу применити у свакој конкретној ситуацији.

Зато се поставља питање: да ли се и у којој мери изложени принципи могу применити у случају краћег или дужег припремног периода и које су специфичности тог система у тим случајевима?

Сматрамо да се овај систем може употребити у свим временским границама припремног периода нашег вида операције (наступна операција армије са пробојем непријатељске позиционе одбране на средње испресецаном земљишту), који може да траје од 5 до 15, па и више дана.

Да видимо најпре како би изгледао организациони рад ако би припремни период дуже трајао, на пример 14 дана¹⁾:

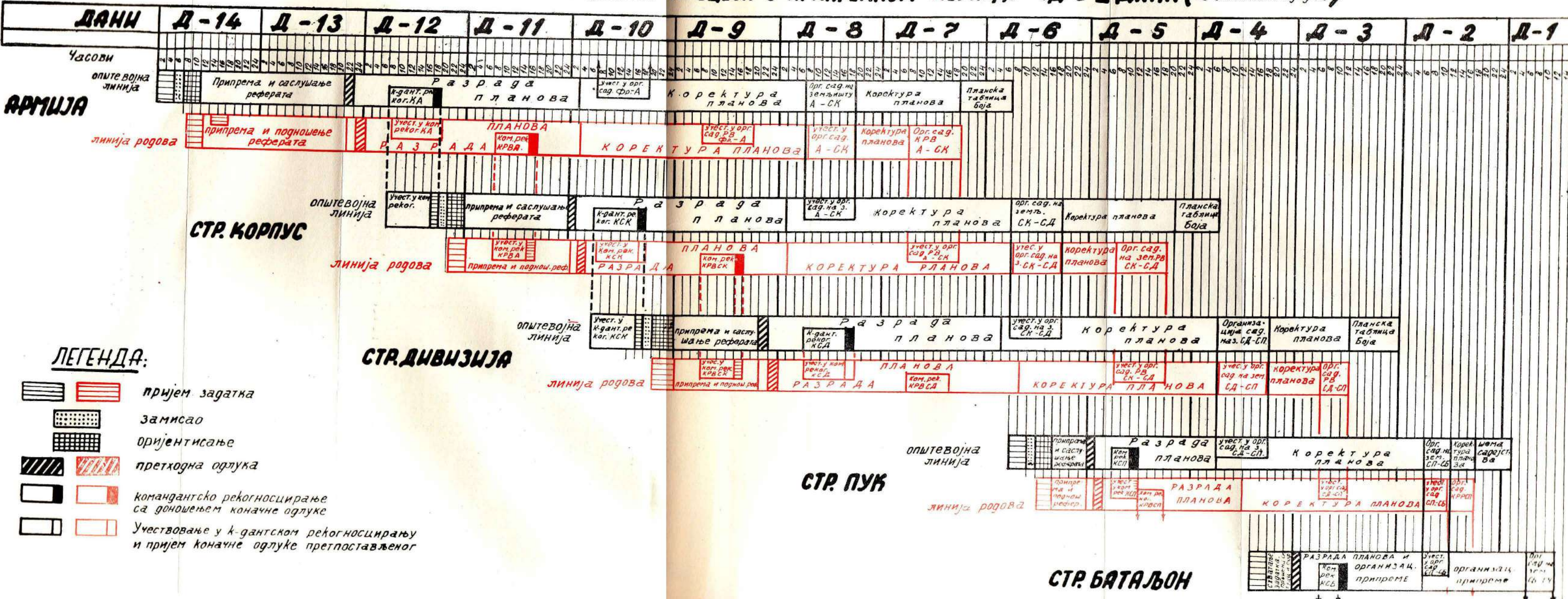
1) Свака инстанција могла би да добије више времена за припремни период (на пример: армија 14 дана, ск 12 дана, сд 10 дана), односно више времена за организациони процес у оквиру своје инстанције (на пример: армија 8 дана, ск 8 дана, сд 7 дана). Поред тога, стрељачки пук могао би да добије 8, а стрељачки батаљон 7 дана за припремни период. Међутим, сматрамо да инстанцијама нижим од пука не би требало додељивати толико времена због тога, прво, што тим инстанцијама није потребно толико времена за обављање организационих радова; друго, што би стрељачки пукови једва могли да обаве своје организационе радње које су већином везане за рад на земљишту, а често их не би ни могли обавити, пошто у то време вероватно још не би било извршено прегруписавање к њиховим одсецима фронта; и, треће, што није целисходно да се ниже инстанције од пука тако рано укључују у организациони процес да се не би компромитовала тајност операције. По нашем мишљењу довољно је да се стрељачки пук укључи на 5 до 6 дана пре почетка операције, додељујући му, на тај начин, доста дуго време за припремни период.

2) Све инстанције, зависне од њиховог степена, могу добити више времена за извођење појединих радњи и тиме повећати солидност своје припреме. На пример: може се продужити време за припрему и подношење реферата; за командантска рекогносцирања (општевојне и по родовима војске) у вишим јединицама могу се дати по два уместо по један дан; за израду планова такође се могу дати по два уместо по један дан; за организацију садејства у вишим јединицама могу се дати по два уместо по један дан (један по општевојној линији, други по линији родова војске), а у нижим јединицама по један уместо по пола дана.

3) Што се више проширује време за припремни период, то се мање осећа потреба да се потчињена инстанција укључује у организациони процес на командантском рекогносцирању претпостављене инстанције. Потчињена инстанција може се укључити (као што је у нашој варијанти показано на примеру стрељачког пука) на коначну одлуку и после спроведеног ко-

¹⁾ Прилог шема бр. 2 где је изложена једна од могућих варијаната од 14 дана.

ВАРИЈАНТА ОРГАНИЗАЦИОНОГ ПРОЦЕСА У ПРИПРЕМНОМ ПЕРИОДУ ОД 14 ДАНА (Из коначних одлука)

ЛЕГЕНДА:

-   пријем задатка
- замисао
- оријентисање
- претходна одлука
-   командантско рекогносцирање са доношењем коначне одлуке
-   Учествовање у k-дантском рекогносцирању и пријем коначне одлуке претпостављеног

мандантског рекогносцирања. У ту сврху командант претпостављене инстанције позива команданта потчињене инстанције на земљиште у време које је предвиђено за њихово укључивање, даје им задатак и предаје им борбену заповест, или то обавља на своме командном месту. На тај се начин потчињена инстанција укључује у организациони процес у још повољнијим условима, пошто је, у том случају, претпостављена инстанција већ завршила или је бар у току завршавања израде својих планова.

У случају да нам на расположењу за припремни период стоји још дужи време (15 дана и више) могла би се препоручити следећа варијанта: армији, као главној планирајућој инстанцији, доделити више дана (9 до 10, па и више); завршити потпуно планирање и стрељачки корпус укључити тек онда када сви планови буду потпуно завршени. Разумљиво је да се овим постиже највећа солидност у раду потчињених инстанција.

Према изнетим принципима можемо да израдимо шему организационог процеса и за свако друго трајање припремног периода, тј. за трајање од 9 до 14 и више од 14 дана.

Исто тако без тешкоћа можемо да израдимо шеме организационог процеса и за случајеве када припремни период траје мање од 9 дана. То ћемо показати на примеру трајања припремног периода од 6 дана (које се може свести и на 5 дана ако се убрза процес доношења претходне одлуке од стране команданта армије). Из приказаног примера на шеми број 3 види се да и у том случају све инстанције могу да обаве своје радње следећи истим организационим принципима.

Какве се специфичности појављују у случају таквог скраћивања?

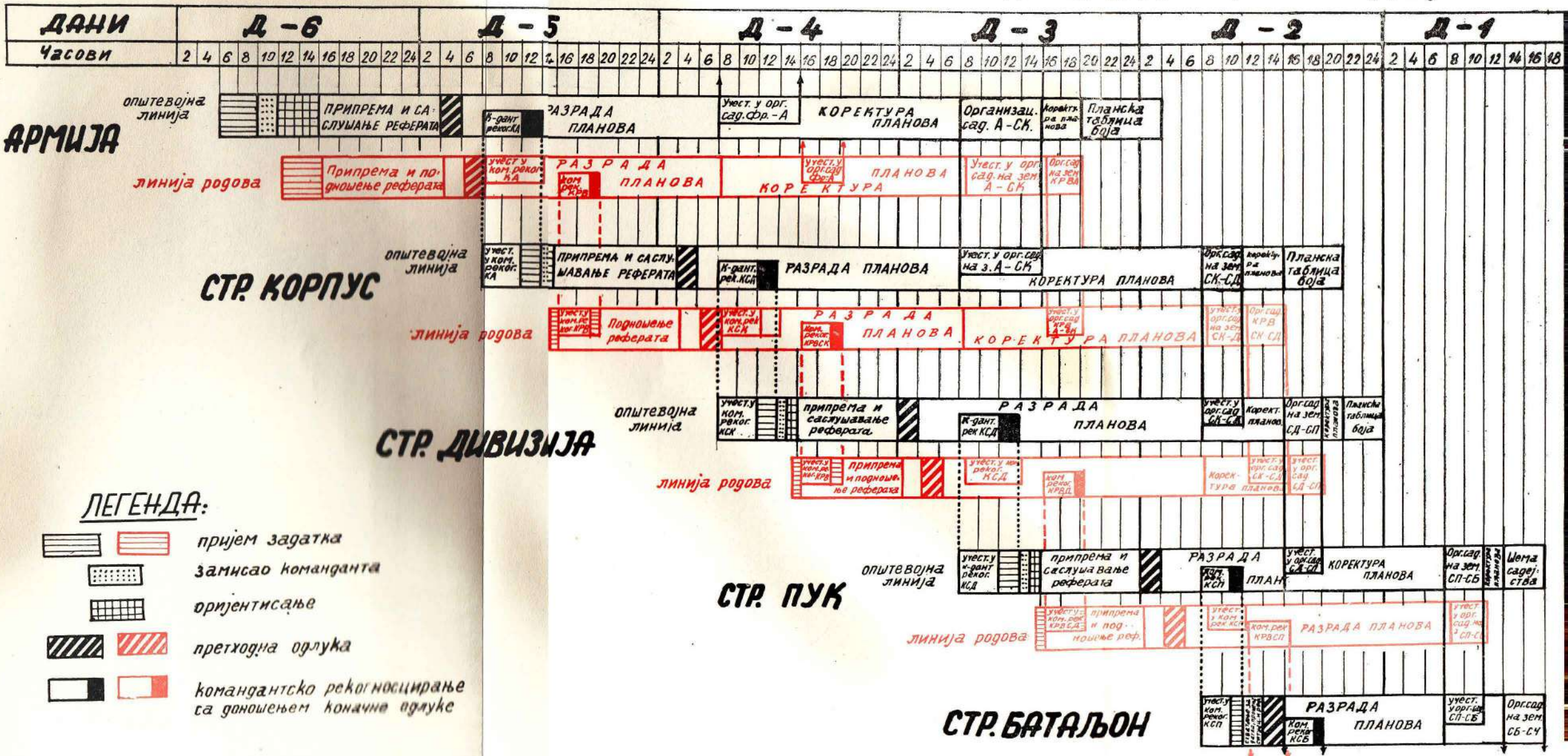
1) Све инстанције добијају, сразмерно своме степену, мање времена за припремни рад и за свој организациони процес. То време ипак не прелази оне границе које су потврђене искуством и уобичајене у нашој пракси борбене обуке (на пример: од 4 дана, сп 3 дана, сб 2 дана). Због тога, да би се потчињенима створило што више времена, сви се постепено укључују у командантска рекогносцирања претпостављеног. Та чињеница омогућава да и у условима најкраћег припремног периода сачувамо елемент солидности, који произлази из метода укључивања у коначне одлуке и планове претпостављеног (и по општевојној линији и по линији родова).

2) За сваку радњу, у свакој инстанцији, смањује се време које ипак не прелази онај минимум који је неопходно потребан за обављање појединих радњи.

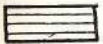

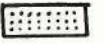
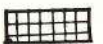

3) Обављање свих сложених и многобројних радњи у тако релативно кратком времену тражи од команданата и штабова максималну брзину и експедитивност у обављању послова, а особито правовремену и стриктну организацију оних излазака на земљиште у којима учествују по две командне инстанције. Овде се истиче важност тачног и хитног прорачуна времена од стране команданта у циљу одређивања потребног времена и рокова за најважније радње.

Скраћивање припремног периода у оквиру армије на 5 дана претставља крајњу границу до које можемо ићи у том скраћивању. Тај закључ-

ВАРИЈАНТА ОРГАНИЗАЦИОНОГ ПРОЦЕСА У ПРИПРЕМНОМ ПЕРИОДУ ОД 6 ДАНА (Из коначних одлука)

ЛЕГЕНДА:

-   пријем задатка
- замисао команданта
- оријентисање
-   претходна одлука
-   командантско рекогносцирање са доношењем коначне одлуке

чак, до кога смо дошли теоретским путем, у потпуности се подудара и са ратним искуством. Наиме, према ратном искуству доња граница за припремни период армиске наступне операције на позициону одбрану износи 5 дана.

На крају, да не би оставили утисак да армија не може припремити наступну операцију за краће време од 5 дана, дотаћи ћемо се у општим цртама и тог питања, иако његова детаљна обрада не улази у оквир нашег чланка.

Даље квантитативно скраћивање припремног периода у односу на ову границу повлачи за собом и крупне квалитативне промене.

Припрема за мање од 5 дана, која у нашој литератури носи назив „скраћена припрема“, не односи се више на вид наступне операције армије са пробојем позиционе одбране, већ на наступну операцију на одбрану коју је непријатељ организовао на брзу руку, или на непријатеља који води маневарску одбрану. Наступање на такву одбрану не изискује више организациони процес са истим степеном детаљизације, са истим бројем и редоследом радњи, са истим карактером и обимом докумената као при наступању на позициону одбрану. Значи, да су квалитативне промене, у овом организационом процесу, у сагласности са промењеним карактером операције и скраћеним трајањем њене припреме.

У чему се састоји суштина ових промена у карактеру и редоследу појединих радњи?

1) Командант одређене инстанције, после пријема свог задатка, оријентише по скраћеном поступку свој штаб и команданте родова војске, са слушава реферат начелника штаба, који се претходно споразумео са командантима родова војске, и одмах после тога доноси своју претходну одлуку (на један до три часа после пријема задатка).

2) На основу претходне одлуке команданти родова спремају своје планове за употребу родова војске, односно оне основне прорачуне, који су најнеопходнији за руковођење трупама и управљање ватром. Општи део плана операције (боја) не саставља се.

3) Претходна одлука саопштава се командантима потчињених општевојних јединица, који на основу ње отпочињу исти организациони процес.

4) Командант одређене инстанције, после завршетка планова, спроводи своје командантско рекогносцирање на коме доноси своју коначну одлуку, проверава и потврђује све израђене планове и потврђује на земљишту претходне одлуке потчињених команданата општевојних јединица.

5) После потврде својих претходних одлука команданти потчињених јединица спровode своја командантско рекогносцирања са истим задацима.

6) Када је завршено командантско рекогносцирање потчињене инстанције, претпостављена инстанција спроводи своју организацију садејства на земљишту уз присуство потчињених инстанција.

7) Команданти родова војске обављају своје радове паралелно са радовима општевојног штаба. Овде се исто тако истиче потреба за прецизним (иако хитним) планирањем разних излазака на земљиште, како би се тајност операције и у овим условима сачувала.

8) На тај начин три до четири инстанције (од армије до стрељачке дивизије, евентуално и пука) могу обавити свој организациони процес за 24 часа, то јест, ако га обављају од увече једног до увече другог дана. Следећи један или два дана дају се за исти процес стрељачком пуку и батаљону. Тим скраћеним методом, који одговара степену готовости непријатељске одбране, све инстанције могу завршити свој рад за два до три дана.

6 — Кратак осврт на варијанту организационог процеса из претходне одлуке

Ову варијанту често срећемо у нашој борбеној обуци, нарочито на ратним играма. На ову варијанту наводи нас у првом реду једна примамљива практичка методска страна овог система, наиме, то што се играјућа потчињена инстанција може брже укључити у игру.

Ако оставимо по страни ову чисто методску практичну страну, шта се жели постићи укључивањем потчињеног на претходну одлуку претпостављеног? Жели се постићи то, да потчињени дође на командантско рекогносцирање претпостављеног не само у циљу примања задатка, као што је то у нашој првој варијанти, него и у циљу реферисања своје претходне одлуке, коју би претпостављени том приликом потврдио. Жели се, дакле, да се командантском рекогносцирању припишу други задаци, тј. доношење коначне одлуке и потврђивање претходне одлуке потчињеног. Ако се укључивањем на претходну одлуку не би тражило од потчињеног да заврши свој процес доношења претходне одлуке пре но што почне командантско рекогносцирање његовог претпостављеног команданта, онда његово укључивање не би имало апсолутно никакав смисао, већ би га било боље укључити на коначну одлуку, тј. радити по нашој првој варијанти.

Каква је карактеристика овог ситета који је доследно спроведен од највише до најниже инстанције? Које су његове добре и лоше стране? Анализираћемо тај систем на истој армијској наступној операцији за коју смо такође узели да припремни период траје 9 дана (прилог шема бр. 4). За поједине радње одређивали смо приближно (уколико је то могуће) исто време. Настојали смо да организациони процес појединих инстанција буде испуњен за све време решавањем појединих радњи, како не би долазило до неприродних пауза у којима инстанције не би биле ангажоване решавањем одређеног посла.

1) Укључивањем потчињених инстанција на претходне одлуке потчињени се рано укључују у процес припреме. У нашем просечном трајању припремног периода од 9 дана, то се много не разликује од прве варијанте — значи, то би још било нормално. Али, чим припремни период траје више, на пр. 15 дана, такво укључивање било би неприродно, јер би се стрељачки батаљон укључио 10—11 дана пре почетка операције. То не би било ни целесходно: прво, због тога што би тиме грубо кршили принцип тајности припреме; друго, што стрељачком батаљону није уопште потребно толико времена за припрему; треће, што би то у пракси било једва изводљиво јер је припрема нижих старешина везана за њихово земљиште, а велики део тих команданата ће се у то време налазити још далеко од својих отсека фронта; и, четврто, због тога што доцније утаначавање претходних одлука на ко-

мандантском рекогносцирању може да изазове у вишим само незнатне, а у нижим јединицама чак и принципијелне измене, које могу на тај начин сав њихов обављени рад да доведу у питање. Овај би систем имао више оправдања кад би армија имала мање времена за припрему, на пр. 5—6 дана. Међутим, треба одмах напоменути да се и за то време може, као што смо већ показали, да изврши организациони процес путем укључивања потчињених у коначне одлуке, чиме можемо постићи много већу солидност у припреми.

2) Укључивањем на претходне одлуке потчињени почињу свој рад на основу података који немају коначни, дефинитивни карактер. На командантском рекогносцирању ти се подаци утачувају, надопуњују, а по потреби донекле и мењају, те се на тај начин у обављени рад потчињеног уноси накнадно низ нових елемената. Ти нови елементи могу умногоме да промене поставке потчињеног у моменту кад је цела команда већ развила свој рад и кад су се чак и њој потчињене инстанције већ укључиле у организациони процес. Ево како то изгледа по нашој варијанти: командант армије је тек увече Д-6 донео и објавио своју коначну одлуку, команданти корпуса већ су отпочели састављање реферата, чији је већи део у то време већ готов, а команданти дивизија су већ од јутра Д-6 отпочели са својим радом. Јасно је да свака измена команданта армије на командантском рекогносцирању може да изазове далекосежне измене у стрељачком корпусу и дивизији (која већ доноси одлуке о задацима стрељачких пукова), и да низ обављених радова учини беспредметним. Ако би пак сматрали да командантско рекогносцирање не може да унесе никаквих битних измена и утачувања у претходну одлуку, онда би тиме брисали разлику између претходне и коначне одлуке, те би се поставило и питање да ли су командантска рекогносцирања уопште потребна. А ми знамо из праксе да претходна одлука по карти ниуком случају не може да замени оно што се касније може одлучити на земљишту.

3) Ако тражимо да на командантском рекогносцирању одређене инстанције присуствује потчињени, који је већ донео своју претходну одлуку, онда потчињени обавезно мора запланирати два изласка на земљиште: први, ради учешћа у рекогносцирању претпостављене инстанције и, други, ради спровођења свог сопственог рекогносцирања уз учешће своје потчињене инстанције. Сједињавање оба изласка на земљиште у један излазак очигледно је неприхватљиво, пошто потчињени исто тако, полазећи од претходне одлуке, мора имати времена за доношење своје одлуке. С друге стране, ако би ишли доследно том линијом по свим инстанцијама, дошли бисмо до тога да све инстанције врше рекогносцирање у један исти дан. Та мера је неизбежна онда када армија има један — два дана за припрему, али је неприхватљива у нормалним условима.

4) По том систему командант одређене инстанције увек мора да предвиди између доношења своје претходне одлуке и свог команданског рекогносцирања одређени размак времена које даје на расположење потчињенима за њихов процес доношења одлуке, да би они могли присуствовати рекогносцирању са својим претходним одлукама. Истина, тај размак времена не остаје за одређену инстанцију неискоришћен, пошто у то време може присуствовати на рекогносцирању претпостављене инстанције. Али какав ути-

цај има тај размак времена за одређену инстанцију? Тај размак времена штетно утиче у томе, што командант одређене инстанције врло касно доноси своју коначну одлуку (а команданти родова још касније). У то време већи део планирања у тој инстанцији скоро је завршен, односно треба да је завршен толико, да се изводи из планова могу доставити потчињеним, који су у то време већ почели са састављањем својих планова. Очигледно је да би свака измена или допуна одлуке, унешена на тај начин, приликом командантског рекогносцирања одређене инстанције, изазвала низ измена у плановима (и потчињених), и на тај начин обезвредила детаљан и напоран рад око прорачунавања (нарочито по родовима).

Ми смо овде укратко показали само неколико основних недостатака тог система. Из њих се види, да је то, додуше, могуће, али је много гора варијанта од оне која је приказана на шеми број 1. Због тога сматрамо да тај систем не треба препоручивати у организационом раду. Међутим, извесни елементи тог система, у нешто друкчијем распореду, могу се корисно применити у скраћеној припреми, као што смо већ раније напоменули.

Закључак

Ми смо овде извршили покушај систематизације организационих принципа који се постављају пред команданте и штабове у припремном периоду операције и боја. У нашем домаћу немамо савремене литературе која би нам дала јасне одговоре на постављена питања и коначну слику читавог проблема. Међутим, наша свакодневна пракса борбене обуке и будућа ратна пракса императивно захтева да сами, сопственим снагама, што пре решимо тај проблем, тј. да извршимо његову јединствену теоретску разраду.

Аутор ниуком случају не претендује да је у овом чланку дао завршну, пуну и у целости праву слику овог проблема. Он је себи ставио много скромнији задатак: чланак је требао да прикаже сву сложеност овог проблема, да набаци питања која треба решити, да учини неколико предлога за решење тих питања и, у првом реду, да потстрек нашем командном кадру за размишљање и теоретску обраду читавог проблема. Можда су неки елементи организационог процеса непотпуно приказани или погрешно осветљени, или је можда и сам предложени систем принципијелно неправилно постављен. Наш је заједнички задатак да критичком анализом уклонимо недостатке и грешке и нађемо најправилније решење тог сложеног питања.

Поред тога задатка, сматрамо, да даља разрада тог проблема треба да иде по следећим линијама:

1) Треба детаљније обрадити проблем организационог процеса у родовима војске. У чланку је дат само предлог принципијелног решења тог проблема. Међутим, сви радови не могу подједнако да се укључе у показани оквир. Специфика у сваком роду појављује се већ самим тим да ли је јединица рода војске придодата општевојној јединици или је само подржава. Даље, извесна специфика појављује се у авијацији, чији претставници у нижим оштевојним командама немају исте задатке као команданти родова. Команда позадине, исто тако, не учествује на исти начин у заједничком раду као команданти родова итд. Сва та питања траже специјалну обраду.

2) Треба проучити и разрадити прост и еластичан систем организације такозване „скраћене“ припреме тј. припреме која у оквиру армије траје 1—2, а највише 3 дана и која се употребљава у случају наступања на непријатељску одбрану припремљену на брзу руку, или у наступању на непријатеља који води маневарску одбрану. Неколико мисли о решењу тог питања дато је у чланку.

3) Треба израдити систем организације у припреми одбранбене операције, који ће се, донекле, разликовати од система у наступној операцији.

4) Треба проучити специфичности које има организациони процес у операцијама у специјалним условима, у наступању на утврђени рејон, код форсирања река, итд.

Све су то још задаци који траже решење, који у овом чланку нису осветљени због ограниченог простора.

Пуковник МИЛУТИН БУРИЧИЋ

ОРГАНИЗАЦИЈА ВЕЗА У НАПАДУ СТРЕЉАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ НА ПЛАНИНСКОМ ЗЕМЉИШТУ

Неке особености напада стрељачке дивизије на планинском земљишту и њихов утицај на организацију везе

Велике висинске разлике, испресецаност земљишта, мали број комуникација, слаба или никаква пролазност ван комуникација, пошумљеност или потпуна откривеност земљишта и друге особине планинског земљишта знатно утичу на начин дејства и примену појединих родова војске, па према томе и на припрему, организацију и извођење самог напада. Разумљиво је да се због тога напад на планинском земљишту знатно разликује од напада у нормалним условима и да се особености напада у планинама морају посебно одражавати и на организацију командовања и веза. Наиме, планинско земљиште, својим напред наведеним и другим особинама, испољава негативан утицај на рад скоро свих средстава везе, тако да се и начин њихове примене, у већој или мањој мери, разликује од примене на маневарском земљишту. Због тога се у нападу у планини мора предузимати читав низ специјалних мера било за отклањање негативних, било за искоришћавање позитивних утицаја планинског земљишта на примену појединих средстава и организацију веза уопште.

Систем организације веза у знатној мери зависи и од начина организације командовања, који се у нападу у планини разликује од онога у нападу на маневарском земљишту.

Да би се обезбедила довољна дубина продора и задовољавајући темпо напредовања у планинама, савремене јединице треба да располажу јаком борбеном техником. Али како планинско земљиште знатно ограничава примену технике на појединим правцима, јединице су принуђене да претежан део својих снага и средстава групишу дуж бољих комуникација (где се обично одређује правац главног удара).

Због тешке пролазности и ограниченог броја комуникација наступање на планинском земљишту развија се знатно спорије него у нормалним условима, али то у извесној мери повољно утиче на обезбеђење веза у току напада (нарочито у погледу изградње жичних веза).

Карактер земљишта на правцу главног удара има највећи значај и утицај на организацију веза. Ако правац главног удара води широком долином, онда су услови за организацију веза слични као и у нападу на маневарском земљишту. Међутим, ако се главни удар наноси преко изразито

планинског земљишта, онда се организација везе мора спроводити са знатно већом умешношћу, напорима и економијом средстава везе, којих треба знатно више на планинском него на маневарском земљишту.

Организација командовања и везе зависи и од места и задатка стрељачке дивизије. Тако на пример, стрељачка дивизија која се налази на отсеку пробоја треба да има још у току припреме напада потпуно развијен систем веза, а дивизија која врши обухват или обилазак развија потпунији систем тек са развојем за напад и утолико потпуније уколико је непријатељски отпор организованiji.

Стрељачка дивизија изводи напад на знатно ширем фронту на планинском него на маневарском земљишту. Ширина фронта напада дивизије у планини може достићи 20, па и више километара, према 2 — 5 км на маневарском земљишту. Природно је да су због тога услови за командовање и организацију везе у планини знатно тежи и сложенији. Командовање и веза су нарочито тешки када су правци напада појединих јединица стрељачке дивизије раздвојени широким међупросторима и непроходним земљиштем. Тешкоће су понекад тако велике да се напад на помоћним правцима може развијати и без непосредног утицаја команданта дивизије на ток борбе. Због тога се од штаба и органа службе везе траже далеко већа напрезања и умешност у циљу обезбеђења сигурне и трајне везе са потчињеним јединицама и у циљу еластичног командовања помоћу средстава везе.

Борбени поредак стрељачке дивизије у планини разликује се од борбеног поретка на маневарском земљишту. У нападу на планинском земљишту стрељачка дивизија чешће се развија у једном ешелону, са довољно јаком резервом, док се на правцу главног удара понекад може развити и у два ешелона. За извођење напада користе се сви путеви и погодни правци, тако да и поједине стазе имају велики значај. Међутим, на правцу главног удара може се — и поред најбоље воље — развити само онолико снага и борбених средстава колико их тај правац може да прими, с тим да је борбена техника већим делом принуђена да се сасређује дуж комуникација. Остале снаге пешадије, ојачане артиљеријом мањих калибара, која је способна за брдски транспорт, као и осталим неопходним средствима, одређују се за напад на помоћним правцима, најчешће са маневарским задатком — у циљу обухвата или обиласка. Ако земљиште дозвољава, тенкови могу и у планини да подржавају напад пешадије, иначе се држе у резерви за касније искоришћавање успеха на појединим правцима. Авијација може подржавати напад или се чак и придати дивизији, нарочито ако се дивизија налази на правцу главног удара. И ваздухопловни десанти имају велики значај приликом напада на планинском земљишту. Они се нарочито примењују на правцу пробоја.

Као што се види поједини родови војске у борбеном поретку стрељачке дивизије у нападу имају специјалне улоге, тако да и служба везе има задатак да на одговарајући начин повеже све те елементе и обезбеди сигурно и непрекидно командовање. Међутим, решење тога задатка није једноставно ни под нормалним околностима, тако да организација и одржавање везе у нападу у планини захтева још смишљеније планирање и

већу умешност и напрезање не само од старешина, него и од борачког састава јединица за везу.

Обзиром на начин организације савремене одбране на планинском земљишту и на постројавање борбеног поретка браниоца, стрељачка дивизија добија ближе и следеће задатке на већој дубини него на маневарском земљишту. То отежава командовање због тога што је на већој дубини знатно теже обезбедити сигурну везу у току напада. То, с друге стране захтева већи број средстава везе и изазива неопходну потребу за ојачавањем формациских средстава везе стрељачке дивизије.

Маневровање средствима везе омогућава решавање многих задатака у нормалним условима. Међутим, на планинском земљишту са ограниченим бројем комуникација, нарочито дуж фронта, маневровање средствима везе је веома ограничено и отежано. Због тога се при одређивању система командовања и система везе, још у почетку мора спровести таква организација која ће задовољавати најбитније потребе и под неповољним околностима и без већег маневровања снагама и средствима везе. То још једном потврђује потребу ојачавања јединица за везу при нападу у планини.

При извођењу напада стрељачке дивизије на широком фронту, када су поједине јединице раздвојене тешким или непролазним земљиштем, или су принуђене да дејствују без међусобне ватрене везе, ситуација се мења много изразитије него на маневарском земљишту. То неминовно захтева да се обезбеди еластично командовање и да се посвети нарочита брига организацији садејства и везе. Али због велике ширине фронта напада одржавање везе по фронту између суседних јединица знатно је теже на планинском него на маневарском земљишту где су јединице у тесном додиру. Због тога се ради успостављања тактичке везе између јединица које дејствују на одвојеним правцима упућују поједини делови и патроле за везу који служе било за непосредно одржавање везе, било као међустаннице за преношење обавештења, извештаја и наређења, ако се непосредна веза не може остварити.

У нападу на планинском земљишту појављује се потреба за повећавањем дејства јединица које врше обухват са јединицама које дејствују фронтално. Поред тога што се таквим јединицама дају задаци обележени по линијама и времену, команда стрељачке дивизије мора да обезбеди сигурну везу и другим средствима да би могла пратити покрет тих јединица и давати им допунске задатке у случају промене ситуације и потребе за непосредном интервенцијом команданта дивизије.

Правилан распоред командних места и осматрачница у нападу у планини има изванредно велики значај, јер се правилним решењем тога питања постиже лакша организација и уштеда средстава везе. Због тога лично командантско осматрање има још већи значај него на маневарском земљишту. Као и у нападу у нормалним приликама командант стрељачке дивизије редовно управља са своје командне осматрачнице која се поставља на 1 до 2 км од сопствених предњих делова, зависно од услова за осматрање и од околности под којима се полази у напад (са полазног положаја или из непосредног додира). И помоћне осматрачнице у планинама имају већи значај због тешкоћа осматрања са једне осматрачнице. Оне се постав-

љају на висовима, гребенима, на боковима, по фронту и по дубини и везују сигурним средствима везе са КО команданта дивизије.

Да би се обезбедили повољни услови за осматрање и командовање у току извођења напада и на пошумљеном планинском земљишту, треба пребацивати организовану мрежу осматрачница за најистакнутијим деловима борбеног поретка, по мери наступања јединица. Ако нема других могућности осматрачнице се постављају и на дрвећу.

Удаљење командне осматрачнице од КМ начелно је мање на планинском него на маневарском земљишту, због тога што се у планинским условима може лакше да нађе погодан рејон за размештај елемената КМ и у непосредној близини КО и због тога што је на планинском земљишту теже обезбедити сигурну везу команданта и штаба ако се КО више удаљи од КМ.

Као и у нападу на маневарском земљишту командно место треба распоређивати на правцу главног удара и ближе предњим деловима, али на таквом отстојању да борбена дејства не ометају организовани систем командовања. Иако на планинском земљишту има повољних услова за размештај елемената командног места на задњим нагибима (у засецима, стрмим падинама, пећинама), ипак поједине његове елементе треба распоређивати разређеније него у равници, а ако је земљиште пошумљено, онда командно место треба распоређивати у току напада прикупљеније у близини путева и стаза да би их курири могли лакше наћи.

Командна места у планини треба увек обезбедити сигурном заштитом. Јединице које су одређене поседају тачке које омогућавају тучење прилаза у рејону распореда командног места.

Командант дивизије прелази на ново командно место када јединице заузму гребене и падине које онемогућавају даља осматрање са ранијег КМ. У пошумљеним планинама командно место премшта се дуж друма којим се развија напад главних снага или по јасно израженом гребену од једне до друге коте. Због честог премештања командног места појављује се потреба за поделом првог ешелона штаба за једновремени рад на старом и новом командном месту.

Карактер планинског земљишта непосредно утиче и на неке организационо-техничке проблеме везе. Тако, на пример, снабдевање јединица за везу и транспортовање средстава и материјала за везу мора се благовремено прилагодити условима планинског земљишта и годишњем добу. За пренос тежих и кабастих средстава везе користе се брдска товарна грла (која могу носити највише 80 до 85 кг корисног терета) уместо превозних средстава, док се лакша средства подешавају за преношење људском снагом. За транспортовање средстава везе зими припремају се саонице са коњском вучом, чамци за вучу по снегу или скије са сандуцима који су подешени за поковање апаратуре и кабла. За транспортовање осетљиве апаратуре, нарочито радиостаница, израђују се специјални сандуци или рамови на самарима са уређајима за амортизовање потреса. Зими се такође предузимају мере за чување акумулатора и апаратуре од замрзавања, промене температуре и влаге и припремају скије, санке и друга средства за курире. Да би се обезбедио рад радиосредстава, мора се поклонити нарочита пажња уредном снабдевању изворима струје.

Као што се види, вештом и благовременом организацијом везе треба обезбедити командовање јединицама у свим видовима борбе. То је несумњиво тежак задатак и у нормалним приликама, а поготову при извођењу напада у планинама где често пута може да дође до краћих, дужих или трајних прекида материјалне везе. У таквим околностима, значај идејне везе, неоспорно долази до највећег изражаја. Јединство мисли, тежњи, воље и осећаја, које треба да прожима све наше старешине и војнике и које треба непрекидно развијати и неговати, биће сигурна гаранција за успешно извршење постављених задатака, без обзира на све препреке. Ту највише долази до изражаја она стваралачка и свесна иницијатива, која се тако видно испољавала у току читавог нашег Народноослободилачког рата.

На основи изнетих главних особености напада и проблема командовања у нападу стрелачке дивизије на планинском земљишту, поред осталих, служби везе се постављају још и следећи захтеви:

- обезбеђење сигурне и непрекидне везе са јединицама које дејствују одвојено једна од друге;
- обезбеђење везе садејства између јединица које дејствују ван ватрене везе;
- обезбеђење осе везе и појединих праваца одговарајућим средствима везе за цео ток напада, пошто је маневровање средствима везе у току борбе отежано;
- прилагођавање система веза конкретним условима борбене ситуације, задацима јединица и условима управљања трупима;
- знатно већа умешност и напрезање у циљу обезбеђења веза и под најтежим земљишним условима;
- већа извежбаност бораца и старешина и њихово привикавање на планинске услове извођењем практичних вежби на планинском земљишту.

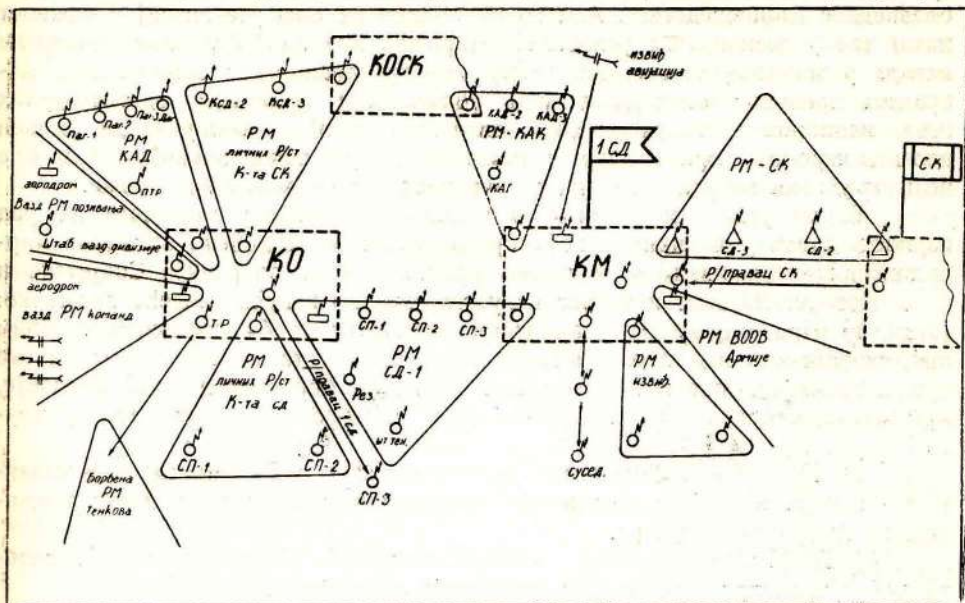
Организација радиовеза (шема бр. 1)

За организацију радиовеза у нападу у планинама углавном важе иста начела као и при нападу на маневарском земљишту. И у нападу у планини радиовеза има задатак да обезбеди везе са претпостављеним командантом и штабом, са потчињеним јединицама, садејствујућим јединицама, суседима и јединицама које извршавају нарочите задатке.

Међушим, планинско земљиште — својом испресецаношћу (рељефом), великим висинским разликама, пошумљеношћу, геолошким саставом, климатским и атмосферским особинама — знатно утиче на рад радиосредстава, па према томе и на организацију радиовеза.

Изразити рељеф планинског земљишта, са упадљивим висинским разликама, оштрим и развијеним гребенима, стрмим странама и дубоким клисурама отежава, па чак и спречава распрострањавање електромагнетних таласа. Домет радиостаница смањује се у већој или мањој мери, тако да је понекад рад потпуно онемогућен или знатно отежан. Тај се утицај јаче испољава на рад ултракраткоталасних, него на рад краткоталасних радиостаница. Домет радиостаница знатно је краћи и у рударским пределима због упијајућег дејства руда.

ШЕМА ОРГАНИЗАЦИЈЕ РАДИО ВЕЗЕ У НАПАДУ НА БРДСКО ПЛАНИНСКОМ ЗЕМЉИШТУ. (Варијант)

Шема бр. 1

Такви недостаци могу се донекле ублажити или отклонити ако се правилно изабере погодна места за постављање радиостаница, као што су уздигнута и отворена места између којих нема надвишавајућег земљишта. Ако борбени разлози не дозвољавају да се крајње станице поставе на тако погодна места, онда се постављају међустанице, које служе као посредници за обављање саобраћаја између кореспондирајућих станица. Пошто и велики шумски комплекси у планинама смањују домет радиостаница (нарочито ултракраткоталасних), радиостанице треба постављати на пропљанцима, просецима и надвишавајућим тачкама, одакле се њихов домет донекле повећава.

Док је рад на радио станицама у планинским пределима у току лета тежи него зими, због тога што честа електрична пражњења, олује и друге непогоде отежавају, а понекад и онемогућавају рад радиотелеграфиста, догле су услови за примопредају зими знатно повољнији (јер су такве сметње зими ређе него у летњем периоду). Рад радиостаница и могућност њиховог коришћења и у току зиме је знатно ограничен због ниске температуре у планинама, која омета рад радиотелеграфиста, због смрзавања појединих осетљивих делова апаратуре и квара радиостаница при наглим променама температуре. Међутим, те се незгоде донекле могу отклонити, ако се радиостанице сместе у слоништа.

Поред тога планинско земљиште отежава преносење и транспорт радиостаница, као и снабдевање изворима струје, те се и о томе мора водити рачуна.

Као што се види, у планинима има доста неповољних утицаја на иско-ришћавање радиосредстава. Али то ниуколико не смањује значај и важност радиовезе у планинским условима. Напротив, ако имамо у виду позитивне стране радиовезе уопште, негативне утицаје планинског земљишта и могућност њиховог отклањања или ублажавања применом одговарајућих организационих и техничких мера, онда ћемо доћи до закључка да је њен значај, нарочито при нападу у планинама, још више порастао, тим пре што су услови за рад и примену других средстава везе много тежи.

То су углавном најбитнији утицаји планинског земљишта на рад радиосредстава у планинама који су откривени и потврђени за време мирнодопских истраживања и у ратној пракси у току операција Совјетске и наше Армије. На основи таквог искуства можемо извући следеће закључке:

1) При нападу на планинском земљишту треба располагати већим бројем радиостаница због смањења њиховог домета с једне, због знатно дужих праваца и остојања појединих елемената борбеног поретка дивизије, командних места и КО и ограниченије употребе њихових веза с друге стране.

2) Правилан избор места за постављање радиостаница има изванредно велики значај за отклањање негативних утицаја планинског земљишта на рад радиосредстава.

3) Правилном решењу питања смештаја (нарочито зими), снабдевања и транспорта радиосредстава треба поклонити највећу пажњу.

4) Мирнодопске вежбе људства и старешина радиослужбе и навикавање на рад у планинама такође има веома велики значај.

Обзиром на напред наведене утицаје планинског земљишта на рад радиосредстава и карактер организације и извођења самог напада у планинама, организација радиовеза првенствено зависи од количине расположивих средстава, услова земљишта и задатка стрељачке дивизије. При томе је карактеристично да се стрељачка дивизија при нападу на планинском земљишту редовно ојачава радиосредствима, нарочито онда ако се налази на правцу главног удара.

Као и у нападу на маневарском земљишту радиовеза са штабом корпуса орджава се помоћу радиостанице, која улази у мрежу командовања корпуса или по засебном радиоправцу. Ако стрељачка дивизија напала на правцу главног удара, треба организовати још један канал радиовезе по радиоправцу помоћу радиостаница мале моћности.

Поред ових веза у корпусу се редовно организује и мрежа личних радиостаница команданта корпуса у коју улази и радиостаница команданта дивизије. Лична радиостаница команданта дивизије, као и на маневарском земљишту, увек прати команданта кад год излази на осматрачницу (поред пријемника или радиостанице која ради у мрежи дивизије). Међутим, при избору осматрачнице на планинском земљишту командант мора строго да води рачуна о могућностима рада своје личне радиостанице, зато што се у другим радиомрежама — и у случају неповољног размештаја радиостаница — може да обезбеди макар посредна радиовеза помоћу међустанца, док се у мрежи личних радиостаница мора обезбедити непосредна веза.

Радиовеза са суседима нормално се остварује у мрежи командовања корпуса као и на маневарском земљишту. Међутим, у планинским условима,

нарочито због велике ширине фронта напада, појављују се велике тешкоће у остваривању такве везе. Да би се тешкоће отклониле могу се постављати међустанице, али то изазива већи утрошак радиосредстава. Зато се у таквим условима веза може обезбедити по радиоправцима, макар и са међустаницама, јер би међустанице у радиомрежи оптерећивале рад у тој мрежи.

Треба имати у виду да се веза са суседима у нападу на планинском земљишту може одржавати готово искључиво радиосредствима. Зато, кад год је могуће, стрељачка дивизија организује засебан радиоправца са суседном дивизијом суседног корпуса.

Радиовеза са штабовима стрељачких пукова организује се као и на маневарском земљишту у радиомрежи стрељачке дивизије зато што се радом у мрежи обезбеђује не само командовање, него и веза садејства пукова по фронту. Међутим, при таквој организацији радиовезе, и у овом случају, потребна је знатно већа брига око правилног избора места за радиостанице у односу на све кореспондирајуће станице, него на маневарском земљишту.

Мрежа личних радиостаница за везу команданта стрељачке дивизије са командантима стрељачких пукова има много већи значај него на маневарском земљишту. Зато се она увек организује кад год има радиосредстава.

Радиовеза садејства углавном се организује као и у нападу на маневарском земљишту, само што су услови за организацију на планинском земљишту знатно тежи. Због ограничене примене других средстава везе, због већег значаја радиовеза и карактера дејства јединица при нападу у планинама, чешће него на маневарском земљишту, треба организовати посебну радиомрежу садејства стрељачке дивизије у коју улазе радиостанице стрељачких пукова и дивизиске резерве.

Радиовеза са артиљеријом, другим ешеленом и резервом организује се као и у нормалним условима.

Ако нема довољно радиосредстава, онда се првенствено обезбеђује радиовезом најважнији правац на рачун оних правца на којима се веза може остварити другим средствима.

Као и на маневарском земљишту за везу са извиђачким органима образује се посебна радиомрежа или правац, који се образује од радиостанице извиђачке чете.

Радиомрежа садејства успоставља се као и у нормалним околностима (са тенковима и авијацијом).

Ако јуришна авијација подржава у нападу стрељачку дивизију, онда се радиовеза одржава преко радиостанице претставника авијације.

Ако претставник авијације није упућен у штаб стрељачке дивизије, онда се на КМ дивизије поставља пријемник који ради на таласу авијације у ваздуху, док се позивање авијације врши преко штаба корпуса. Ако је јуришна авијација придата стрељачкој дивизији (што се може догодити при нападу на планинском земљишту), онда на КМ стрељачке дивизије долази командант придате јединице или његов заменик и одатле, са свог помоћног КМ, управља авијацијом у погледу извршења задатка и у погледу навођења авијације на циљеве. Он ради у две радиомреже — у радиомрежи командовања, која му служи за навођење авијације на циљеве и у радиомрежи позивања у којој има везу са претпостављеним и својим штабом и аеродромима јединица.

Као и на маневарском земљишту и у планини у нападу се издваја пријемник на КМ на таласу авијације у ваздуху за пријем извештаја извиђачке авијације.

Према свему напред изложеном, у погледу организације радиовеза у нападу на планинском земљишту, можемо извући сл.деће најважније закључке:

— радиовеза, и на планинском земљишту, остаје главно средство везе и добија нарочити значај у читавом систему веза;

— сигурност радиовезе постиже се применом радиоправаца и међу-станица због отежаног рада у радиомрежама;

— радиовеза има нарочити значај када, услед временских или других околности, откажу друга средства везе (ноћу, у магли, снежним вејавицама);

— радиовеза може да огарантује везу између штабова и свих јединица и у случају потпуне непроходности земљишта на појединим правцима;

— негативни утицаји планинског земљишта могу се отклонити одговарајућим организациским и техничким мерама.

Организација жичних веза (шема бр. 2)

И за организацију жичних веза у нападу на планинском земљишту углавном важе иста начела као и на маневарском земљишту. Међутим, на рад и примену жичних средстава знатно утиче и карактер планинског земљишта. Наиме, планинско земљиште утиче својим рељефом, наглим висинским разликама, великим нагибима, пошумљеношћу, испресецаношћу земљишта, оскудицом комуникација, тешком пролазношћу ван путева итд. Све то отежава и знатно успорава рад линиских одељења, смањује норме рада, отежава пренос материјала и средстава, па чак понекад и онемогућава изградњу жичних линија. Поред тога контрола и одржавање линија су врло тешки, како због таквог утицаја земљишта и непогода, тако и због могућности дејства непријатељских патрола и диверзантских група.

Рад на једножичним линијама на кршевитом и б.зводном земљишту врло је тежак, а често и немогућ, тако да се морају постављати линије са два проводника.

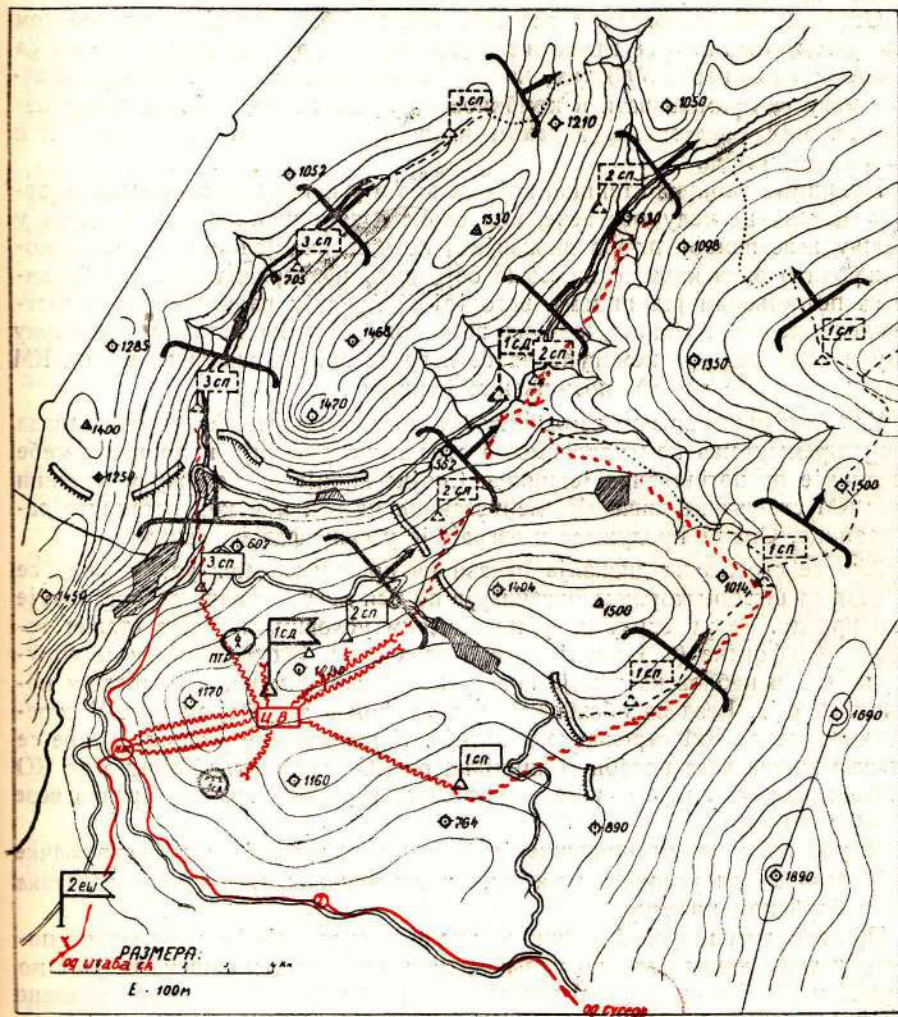
Услови организације рада и експлоатације жичних средстава у току зиме такође су тешки, јер се погоршава рад појединих делова телефона и централа због мразова и промена температуре.

Веће временске непогоде (олује, пљускови, бујице, наноси и слично) могу да изазову знатне поремећаје и рушења линија жичне везе, а честе магле, снежни сметови и ноћ могу такође да отежају или да онемогуће постављање линија.

Док се на маневарском земљишту предвиђа само 20—25% више к:блз него што је отстојање између крајњих станица, дотле се у планинском земљишту тај проценат повећава на 30—50, па и на 100%, зависно од стрменитости страна, испресецаности земљишта и висинских разлика између станица.

Због велике ширине фронта напада стрељачке дивизије и растреситости борбеног поретка, као и због знатно већих потреба у средствима жичне везе на појединим правцима у планинском земљишту, немогуће је задовољити све јединице и све правце довољним количинама жичних средстава, већ само

оне којима су најнеопходнија. Па ипак потребе за жичним средствима понекад су веће на планинском него на маневарском земљишту, тако да ће се морати ојачавати. формациска средства нарочито оне стрељачке дивизије која се налази на правцу главног удара.

Сл. 2. — Шема организације жичних веза сд у нападу на планинском земљишту (варијант)

При организацији жичних веза на планинском земљишту мора се водити рачуна и о благовременом снабдевању жичним средствима и њиховом транспортовању.

Док се у нормалним условима жична веза увек организује по оси и правцима готово са свима потчињеним јединицама, суседима и средствима

ојачања, дотле се жична веза у нападу на планинском земљишту организује по оси и само по једном или два важнија правца, а понекад кад нема довољно жичних средстава, веза се организује само по оси.

Начин организације жичне везе првенствено зависи од расположивих средстава, земљишних услова и задатака јединица.

Организација и изградња осе везе има посебан значај на планинском земљишту због тога што се преко ње најлакше остварује телефонска веза са потчињеним јединицама. Међутим, на појединим правцима на планинском земљишту могу се примењивати и комбиновани правци везе, који се делом изграђују жичним средствима, а делом надовезују радиовезом, покретним и сигналним средствима.

Истакнута сабирна станица, која се као и у нападу на маневарском земљишту, налази на челу осе везе, има веома важну улогу као посредник у одржавању везе између штаба дивизије и потчињених јединица. Она се користи нарочито онда када се не може остварити непосредна веза штаба дивизије са потчињеним јединицама, зато јој се придају радиостаница и светлосигнална средства. Линије жичних веза доводе се на истакнуту сабирну станицу и онда када је немогуће да се изграде правци жичних веза од КМ стрељачке дивизије до КМ потчињених јединица.

Као и на маневарском земљишту оса везе се продужава у току напада у правцу премештања командног места стрељачке дивизије и прима на себе спојне линије од потчињених јединица. Спојне линије се подижу у близини следећег КМ стрељачке дивизије, међустанице на оси или код истакнуте сабирне станице. Она се продужава и изграђује у свим фазама напада.

Ако се стрељачка дивизија налази на правцу главног удара, онда се жична веза са штабом корпуса организује по оси везе, а иначе се организује само по правцу. За ту сврху се у планинским условима користе сталне телеграфско-телефонске (тт) линије, а ако ових нема, употребљавају се полусталне, па чак и кабловске линије ако су неповољни услови за изградњу полусталних линија. Веза се обезбеђује телеграфом и телефоном од КМ стрељачког корпуса до КМ стрељачке дивизије. У планинским условима ређе се успоставља жична веза посебним линијама од КО стрељачког корпуса до КО стрељачких дивизија, већ се веза чешће одржава преко осе или правца везе стрељачког корпуса.

Жичне везе са потчињеним јединицама организује штаб стрељачке дивизије зависно од услова земљишта, расположивих средстава и задатака пукова у борбеном поретку.

При нападу у широкој долини жичне везе се изграђују на полазном положају и у току напада слично као и на маневарском земљишту, то јест по линији КМ и КО. Међутим, на изразито планинском земљишту скоро редовно се изграђују само правци, по линији КМ или по линији КО.

Са пуком на правцу главног удара редовно се успоставља жична веза по оси везе, а ређе и по правцу. Поред тога треба обезбедити жичну везу и са пуком који дејствује у тесном садејству са пуком на правцу главног удара, ако су повољни услови за изградњу жичне везе. Није неопходно да се изграђују правци жичне везе са јединицама које дејствују на одвојеним правцима и врше обухват или обилазак, нарочито онда ако су одвојене тешко пролазним земљиштем и ако се са њима може успоставити веза другим сред-

ствима. Исто тако не треба изграђивати посебне правце ни за оне јединице које наступају дуж осе (општа и ПТ резерва), пошто се оне могу укључивати на саму осу и међустанице.

Ако су земљишни услови повољни, правци везе се изграђују од КМ стрељачке дивизије ка КМ стрељачких пукова, а ако су неповољни, онда их треба изграђивати од КО стрељачке дивизије ка КМ стрељачких пукова. Међутим, у оба случаја је важно да се правци продуже и до КО стрељачких пукова, јер се на тај начин омогућава одржавање непосредне везе за командовање.

Када има довољно кабла, могу се поједини правци везе продужавати и у току напада везивањем спојних линија на осу везе и укидањем дотадашњих праваца. Ако се у току напада створе повољни услови, јединице које шотле нису имале жичну везу могу да поставе спојне линије на осу везе.

Ако у току напада не постоје услови за продужавање праваца везе, нити рокадних путева за прекрађивање праваца на осу, корисно је да се веза са стрељачким пуковима одржава преко линије жичне везе на полазном положају допуњавањем везе на томе правцу другим средствима, односно организовањем комбинованих праваца везе.

Иако је веза са суседима веома важна, она се у планинама врло тешко може остварити жичним средствима. Она се може остварити ако постоји стална рокадна тт линија. Због тога се веза са суседима обезбеђује преко КМ крилних пукова или обилазним правцем преко КМ стрељачког корпуса.

Жична веза са садејствујућим родовима војске организује се, зависно од услова земљишта, по истим начелима као и на маневарском земљишту.

Према томе при организацији жичних веза у нападу на планинском земљишту треба имати у виду да се жичне везе могу постављати само у ограниченом обиму, на најважнијим правцима због тога што планинско земљиште изазива знатно већи утросак линиског материјала и жичних средстава уопште, што се жичне везе знатно спорије подижу, теже одржавају и контролишу, што су знатно осетљивије него на маневарском земљишту и што би подизање жичних веза у већем обиму захтевало велико појачавање формациских средстава везе.

Па ипак и поред ограниченије примене жичних веза у планинским условима, оне ништа не губе од свог значаја који имају при нападу на маневарском земљишту.

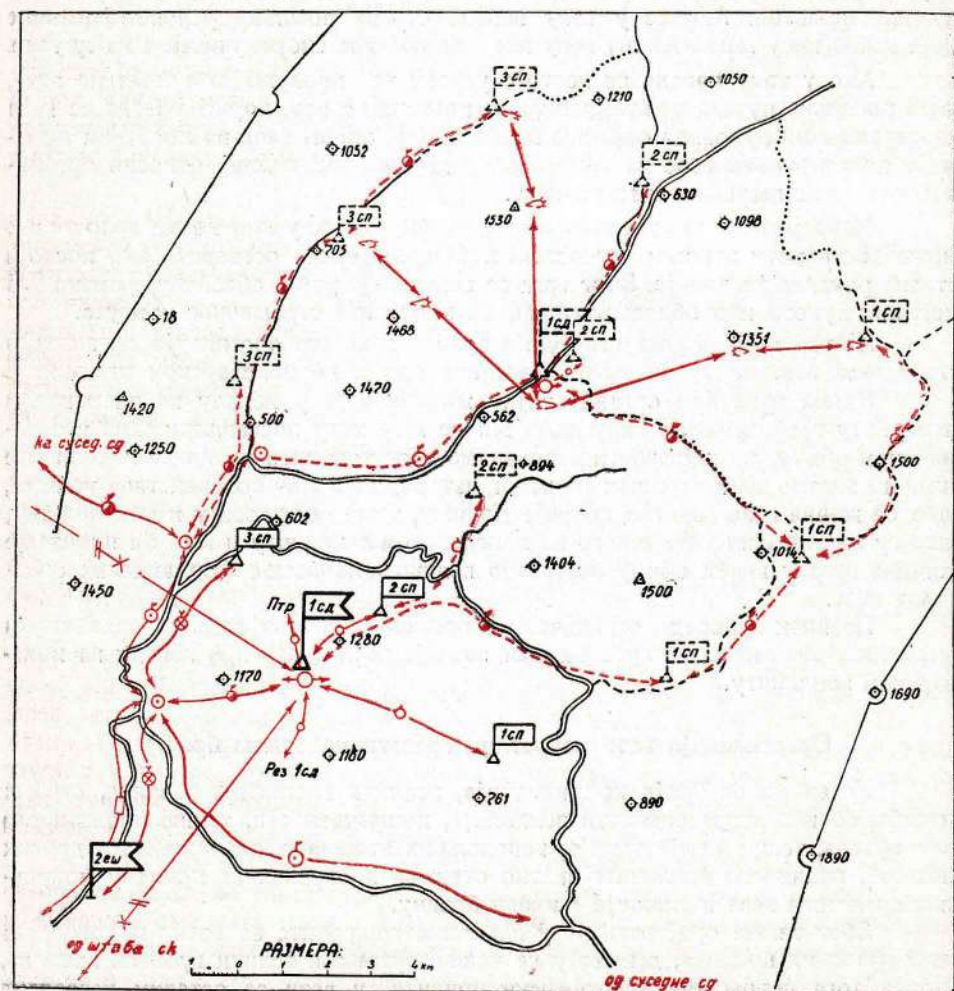
Организација везе покретним средствима (шема бр. 3)

Услед малог броја комуникација, великих висинских разлика, стрмих нагиба, велике испресецаности земљишта, пошумљености, тешке пролазности ван путева, тешке оријентације, неповољних атмосферских прилика и других незгода, планинско земљиште знатно отежава и ограничава примену покретних средстава везе и смањује њихову брзину.

Због тешке оријентације у планинама, нарочито за време неповољних атмосферских прилика, дешавају се чешћа лутања и велики губитак времена. Поред тога неповољне атмосферске прилике, у вези са осталим незгодама у планини, могу и потпуно да онемогуће употребу појединих средстава везе, а нарочито оних на превозним средствима.

Официри за везу на коњима (а кад је могуће и на осталим превозним средствима), курири пешаци и курири коњаници имају веома велики значај и свестрану примену, нарочито у нападу на планинском земљишту.

У нашем Народноослободилачком рату курири су одиграли изузетно важну улогу и поред свих објективних тешкоћа које испољава планинско земљиште. Наше сопствено искуство је показало да курир пешак може да савлада беспутно, па чак и теже планинско земљиште, да наше курире нису могле омести никакве препреке у извршењу постављених задатака у одређеном року и да су показали изванредну снажљивост и умешност у брзом

Сл. 3. — Шема курирских и оптичких веза сд у нападу на брдско-планинском земљишту (варијант)

проналажењу јединица, штабова или лица којима су били упућени, чак и онда када нису имали бусоле ни карте.

Курири пешаци, који су прекаљени у борби, јаког морала, окретни и снажљиви, као што су били наши курири остаће и даље, и поред своје спорости, незаменљиво и најсигурније средство везе у планинама (нарочито у нижим јединицама), јер су они, у односу на остала средства везе, најмање осетљиви према свима негативним утицајима планинског земљишта.

Веза покретним средствима организује се слично као и на маневарском земљишту, то јест по оси и правцима ка потчињеним и садејствујућим јединицама. Али због великих отстојања, ретких путева и стаза, тешких теренских услова и различите борбене ситуације, врши се комбинација више различитих покретних средстава и успостављају међустанице. Овај комбиновани начин је карактеристичан по томе што се не само на оси, него и на другим правцима постављају међустанице, а правци комбинују употребом разних курирских, па и других средстава везе (на пример, на једном правцу где је добар пут користи се курир на мотоциклу, на другом делу курир пешак, или на једном делу телефонска линија, на другом делу курир коњаник и томе слично).

Ако се примени систем по оси и правцима онда се веза КМ стрељачке дивизије са потчињеним и садејствујућим јединицама одржава преко истакнуте и главне сабирне станице на оси везе. Правци везе покретним средствима организују се првенствено са оним јединицама са којима је отежана или онемогућена жична веза. Која ће се врста покретних средстава везе одредити зависи од карактера земљишта и стања путева. За везу са штабом корпуса, суседима и јединицама које су одвојене непроходним земљиштем врло се често употребљавају авиони за везу или борбени авиони, а на добрим путевима аутомобили, мотоцикли и бицикли.

За преношење основних наређења од штаба стрељачке дивизије ка потчињеним јединицама и борбених извештаја потчињених јединица ка претпостављеном штабу првенствено се користе официри за везу, најчешће на коњима. Официри за везу из претпостављене команде упућују се врло често у оне јединице које дејствују на одвојеним правцима, када је одржавање везе са њима веома тешко другим средствима.

Према томе покретна средства везе имају далеко већи значај и примену у нападу на планинском него на маневарском земљишту. Истина је да су ова средства знатно спорија не само у односу на остала средства везе, него и у односу на покретна средства у нормалним прилакама, али треба имати у виду с једне стране да се и напад у планинама спорије развија и с друге стране да су покретна средства, а нарочито курири пешке и на коњима, најсигурније средство везе и често пута једино које је у стању да изврши свој задатак и под најтежим околностима.

Због карактера самог напада и развијања дејстава по одвојеним правцима официри за везу имају изузетно велики значај, зато што команданти преко њих могу да утичу на ток борбе потчињених јединица.

Према томе, организацији везе покретним средствима у нападу на планинском земљишту, треба поклонити најозбиљнију пажњу и извршити најсавеснији избор највештијег и најпоузданијег људства за ову службу.

Организација светло-сигналних веза

Планинско земљиште двојако утиче на рад и примену светло-сигналних средстава везе, за разлику од његовог готово искључиво негативног утицаја на рад и примену осталих средстава везе. С једне стране, планинско пошумљено земљиште и честе неповољне прилике које владају у планинама (облачно време, киша, магла, вејавица и сл.) ометају рад и ограничавају примену светло-сигналних средстава, а с друге стране, сами рељеф и облик планинског земљишта, са великим бројем и на разним местима распоређених надвишавајућих тачака, знатно олакшава њихов рад и омогућава одржавање везе између кореспондирајућих станица које су раздвојене и највећим препрекама, где би примена других средстава везе била веома тешка или немогућа.

Оптички апарати са вештачким светлом могу се корисно употребити за одржавање везе у планинама, јер оптичка сигнализација може врло добро да замени и допуни радиосигнализацију.

Примена оптичких средстава у планини је веома корисна због тога што је тешко обезбедити довољно радиосредстава за успостављање више канала радиовезе, што оптичке везе најбоље допуњују радиовезу у планинским условима (применом кратких сигнала), што су оптичка средства једноставна за руковање, и релативно јефтина за израду и проста по конструкцији и што је њихова примена могућа на сваком земљишту, и тамо где се не могу да примене жична, па чак ни покретна средства.

Организација светло-сигналних веза у нападу у планини врши се углавном по истим начелима као и на маневарском земљишту, само са више методичности и пажње.

Светло-сигнална средства употребљавају се на свима правцима без обзира на постојање везе са другим средствима. Приликом организације везе овим средствима треба развити довољно разгранату мрежу крајњих и међу-станица, водећи рачуна о избору најповољнијих места за њихово постављање.

На појединим правцима веза се може организовати непосредно, са међустанцима и комбинованим начином различитих светло-сигналних средстава.

Организација везе оптичким средствима врши се на исти начин као и код радиовеза по правцима и у мрежама.

Као и на маневарском земљишту светло-сигнална средства користе се за везу командовања, а нарочито за везу садејства, само што та веза при нападу у планини добија још већи значај, због ограничења примене других средстава.

Због ограничене видљивости, услед негативног утицаја атмосферских прилика у планинама, никада се не треба ослонити на неком правцу, нарочито за дуже време, само на светло-сигнална средства, већ их комбиновати са другим средствима везе.

Светло-сигнална станица, која се размешта у рејону КО, служи за давање и примање сигнала. Она се поставља на узвишеним тачкама, али тако да је прикривена од непријатељског осматрања, да не би открила место КО.

Везе штаба стрелачке дивизије и авиона за везу одржавају се преко авиосигналне станице која се распоређује у близини КМ стрелачке дивизије. Авиосигнална станица треба да буде тако постављена да омогућава рад

са сигналним платнима и постављање уређаја за дизање извештаја и наређења са земље.

Као што се види светло-сигнална средства у планини имају далеко већи значај него на маневарском земљишту због тога што она надопуњују, а често и замењују многа друга средства везе, искоришћавајући оне елементе планинског земљишта који негативно утичу на рад и примену осталих средстава. Због тога је неопходно да се при нападу на планинском земљишту изврши најсавеснија организација веза светло-сигналним средствима.

Служба обавештавања

Служба обавештавања, поред осталог, зависи највише од тога како је организована веза уопште. Пошто су услови за осматрање и одржавање везе у планини знатно отежани, служби обавештавања треба поклонити још већу пажњу.

Осматрачке станице службе ВООВ постављају се на највишим тачкама и гребенима, на растојању 4—6 км.

Главна осматрачка станица стрељачке дивизије размешта се на таквом месту одакле може да врши службу осматрања, прима сигнале од осталих осматрачких станица и на најбржи начин преноси обавештења.

Због тешких услова за осматрање са земаљских осматрачких станица, неповољних услова за обавештавање и коришћење разних средстава везе у планинама, организују се специјалне осматрачке станице у ваздуху (авионима). Појединим авионима дају се рејони за осматрање полупречника 5—10 км. Ове станице користе димне и светлеће ракете и радио у радиомрежи обавештавања, зато се на КМ стрељачке дивизије издваја пријемник на таласу радиомреже обавештавања.

Земаљске станице ВООВ у планинама најчешће користе за обавештавање светло-сигнална средства (ракете, димне кутије, светлећа зрна), а на појединим правцима и друга средства везе (радио, телефон, оптичка средства) која су намењена за потребе командовања и садејства.

Према томе и овој служби треба поклонити појачану пажњу при нападу у планинама.

Закључак

Као што се види у нападу стрељачке дивизије примењују се у мањој или већој мери иста средства везе као и у нападу на маневарском земљишту, само што су услови за организацију веза и командовање знатно тежи и сложенији.

Радиовеза је остала основно и незаменљиво средство везе за командовање као и у нападу на маневарском земљишту, али са још изразитијим значајем.

Жична средства такође су једно од главних средстава везе и у нападу на планинском земљишту, али са ограничењем применом него у нападу на маневарском земљишту. Коришћење сталних телеграфско-телефонских линија у планини има још већи значај због тешких услова за подизање полусталних и кабловских линија.

Покретна средства, нарочито официри за везу и курири пешке, на коњима и осталим превозним средствима имају далеко већи значај и примену у нападу на планинском земљишту, него у нормалним условима.

Светло-сигнална средства имају већи значај и примену. Она су готово једина средства везе која могу да искористе поједине особине планинског земљишта.

Утрошак средстава везе у нападу на планинском земљишту знатно је већи, а време за успостављање везе знатно дуже тако да се с једне стране намеће неопходна потреба за ојачавањем формациских средстава за везу стрелачке дивизије и за одређивањем довољно јаке резерве средстава везе, а с друге стране за сталним и систематским увежбавањем старешина и људства јединица за везу у планинским условима.

Поред различитих средстава везе идејна веза има нарочити значај у свима борбеним дејствима у планини, а нарочито у нападу, јер је основни услов за успех операција уопште, а особито у планини, правилно схватање идеје напада претпостављеног команданта. Потпуно саживљавање са свима детаљима планиране операције и основне идеје за извршење постављеног задатка, расветљавање свих питања организације садејства и, најзад, јединствено гледање свих старешина, гарантује извршење постављеног задатка, чак и при отказивању свих техничких средстава везе.

У нашем Народноослободилачком рату идејна веза, која је невидљивим нитима тако тесно спајала и стапала наше команде, штабове, старешине и борце, који су дејствовали на несразмерно већим отстојањима, него што је био домашај расположивих техничких средстава везе, била је изразитија и конструктивнија него ма где, и у пракси показала своју неоспориву важност и виталност.

Мајор ТОНЕ ПОЖЕГ

ПРИМЕНА РАДИОЛОКАЦИЈЕ У САВРЕМЕНОМ БОЈУ И ОПЕРАЦИЈИ

Међу новим техничким проналасцима, који су се појавили у наоружању за време прошлог рата, радиолокација је одиграла врло значајну улогу. Већ у самом почетку Другог светског рата, и то најпре у противавионској одбрани, радиолокација је имала озбиљну примену. Наиме, радиолокатор је имао задатак да проналази непријатељске авионе док су још далеко од линије фронта, да обезбеди батеријама ПА артиљерије потребне елементе за што прецизније гађање по сваком времену и у свако доба дана и да омогући успешно навођење сопствених ловаца на непријатељске авионе. За све време рата радиолокатор се такође успешно примењивао и у морнарици. Он је откривао непријатељске бродове и подморнице које плове на морској површини, решавао проблеме бродске и ваздухопловне навигације и проблеме слепог бомбардовања без спољне видљивости циља. У току даљег и све бржег развоја радиолокационе технике, радиолокатор налази све већу примену у разним видовима и родовима војске.

Примена радиолокатора у наоружању трупних јединица и његова употреба за осматрање и откривање земаљских циљева спада у веома значајне новости. Из података који су објављени у неким чланцима „Војна мисао“ и америчким војно-стручним часописима „The field artillery Journal“, „Coast artillery Journal“ и „Military Review“, може се видети да за време прошлог рата није била тако велика примена радиолокаторских станица за откривање земаљских циљева. Командант XV америчког армиског корпуса, на пример, наводи да је у његовој корпусној артиљерији на радиолокационо извиђање са земље отпадало само 10% од свих других метода осматрања, док је у дивизијској артиљерији, од целокупног броја осматрених циљева, 15—20% циљева било откривено помоћу радиолокатора. Међутим, иако у прошлом рату примена радиолокатора, за потребе сувоzemних трупа, још није била велика, иако у то доба — 1944 г. па све до краја рата — још нису постојали специјални радиолокатори који су намењени искључиво за осматрање земаљских циљева, ипак су, применом ПА батериских радиолокатора, као што су то били SCR-584 радиолокатор, модифицирани AN/TPQ-3 и други, постигнути велики резултати у откривању минобацача, артиљериских положаја и покрета разних земаљских циљева. Да су прва искуства и први резултати примене радиолокатора на бојишту за време прошлог рата били позитивни и вредни даљег усавршавања и разрађивања, потврђују подаци који су на основи тврдњи „The field artillery

Journal-a", објављени у „Војној мисли“ од јула 1947 године. Према тим подацима у формациски састав стрељачких дивизија Америчке армије уведене су радиолокаторске станице за осматрање бојишта и откривање артиљерских и минобацачких ватрених положаја. Према истим изворима радиолокаторске станице су уведене и у наоружање америчке дивизијске артиљерије и стрељачких пукова.

Реорганизација артиљерских осматрачких батаљона у Америчкој армији (септембра 1948 године), по којој је међу остале визуелне и прислушне осматрачке делове предвиђена још једна посебна радиолокациона чета за осматрање земаљских циљева, још јасније потврђује озбиљнију примену радиолокатора за потребе сувоземних трупа. У „The field artillery Journal“, од новембра — децембра 1948 године, тврди се да се у сваком мерничком воду тога батаљона налази по једно радиолокаторско одељење са по два радиолокатора.

Иако амерички војни и технички часописи обилују разним сензационалностима (због чега њихове податке треба увек посматрати са великом резервом), ипак се из њих може јасно уочити колико се Американци труде да усаврше техничке могућности радиолокатора и да их на најбољи начин искористе у будућим операцијама за решавање разних тактичко-оперативних задатака.

У наоружању савремених армија радиолокација претставља врло важно борбено средство које се непрекидно развија и усавршава и чији се значај не исцрпљује једноставним набрајањем њених могућности. Због тога, данас не треба да гледамо само на техничку страну радиолокатора као на једну од великих тековина радиотехнике, него да га много више посматрамо са становишта потреба наших општевојних команданата, тактичких и оперативних јединица у вези са разним питањима и проблемима организације савремене операције. То је утолико потребније зато што су искуства из прошлог рата показала да није довољно располагати са технички најсавршенијим типовима радиолокатора, већ да је много важније да се расположиви радиолокатори правилно и у максималној мери искористе. Због тога је потребно да општевојне старешине проучавају досадашња искуства примене радиолокатора у боју и операцији, да упознају њихове тактичко-техничке карактеристике и да стално прате њихов даљи развој. На тај начин, општевојне старешине неће падати у грешке да евентуално прецењују или потцењују практичне могућности радиолокатора, а старешине радиолокаторских јединица неће моћи да правдају слабе резултате у раду са радиолокаторима временским неприликама или неким другим разлозима.

Тежња нам је да у овоме чланку размотримо оперативну и тактичку примену радиолокатора у оквиру нападне операције армије и да дамо што објективнију претставу о практичним могућностима и перспективама даљег развоја радиолокатора и његове примене. Узели смо армију као основу за разматрање примене радиолокатора због тога што садејство свих родова војске долази до пуног изражаја у оквиру армије, што у томе садејству радиолокатори играју значајну улогу, и због тога што се у оквиру армије може најпоучније да прикаже примена и улога свих типова радиолокатора.

Приликом разматрања примене радиолокатора у нападној операцији армије узећемо у обзир неке норме до којих се дошло на основу искустава Великог отаџбинског рата и то: ширина фронта наступања армије 20—40 км, ширина фронта на правцу главног удара 10—15 км, дубина армиске операције 40—140 км, дубина распореда оперативних резерви 30—50 км. Поред тога претпоставићемо да армија, коју подржава авијација и која располаже покретном групом и десантно-падобранским јединицама, изводи операцију на комуникативном, претежно равничастом земљишту, због тога што су то најповољнији услови за примену разних типова радиолокатора са земље.

О општим могућностима примене радиолокатора у боју и операцији

Пре него што пређемо на питање примене радиолокатора у појединим етапама нападне операције армије, упознаћемо се са општим особинама и могућностима примене радиолокатора у трупним јединицама.

Од кад су Англоамериканци почели да проводе нападне операције у Северној Африци, а касније на европском континенту и Тихом Океану, створене су нове могућности за примену радиолокатора у решавању разних задатака савременог боја и операције на копну и на мору. При крају Другог светског рата радиолокатори су, углавном, учествовали у обезбеђењу садејства између трупа и авијације, у извиђању и осматрању бојишта и у откривању места непријатељских ватрених тачака и проналажењу ватрених положаја минобацача и артиљерије.

За решавање наведених задатака употребљавани су, у мањој или већој мери, разни типови радиолокатора са различитим техничко-тактичким карактеристикама¹⁾. Њихова примена је, у знатној мери, утицала на извесне поступке у управљању савременим операцијама, нарочито на њихову организацију, обезбеђење и вођење. Специфичности утицаја примене радиолокатора на организацију савременог боја и операције може се најбоље уочити у организацији садејства трупа и авијације.

Улога радиолокатора у обезбеђењу садејства трупа и авијације.

Обезбеђење садејства трупа и авијације спада међу најважније задатке општевојних старешина и команданата ваздухопловних јединица. Само обједињавањем напора свих родова војске и повезивањем њихових задатака по времену, месту и објектима дејства — у корист пешадије и тенкова — може се обезбедити коначан успех боја и операције. При томе је најважније да се правилно и потпуно реши питање садејства у првој етапи операције.

На који се начин може обезбедити садејство између трупа и авијације помоћу радиолокатора и шта он омогућава?

Иако су у току прошлога рата, у циљу садејства, употребљавана многа средства, као: разна сигнална платна, димне кутије и ватре, ракете разних боја, обележавајућа зрна, радио итд., ипак, она нису могла у потпуности да обезбеде садејство између трупа и авијације. Та су средства била

¹⁾ Технички подаци разних типова радиолокатора детаљније су изложени у нашим часописима, нарочито у „Гласу ваздухопловства“ и брошури „Радар“, те их нећемо понављати.

неефикасна нарочито за време слабе видљивости и неповољних атмосферских прилика, тако да авијација, често пута, није могла да распознаје своје трупе и да проналази праве циљеве. Због тога се организација садејства са трупама није могла ни замислити без станица за навођење, које су се у великом броју примењивале најпре у совјетској, а касније и у америчкој авијацији. Међутим, ни станице за навођење нису могле да обезбеде потпуно и непрекидно садејство (све дотле док нису биле опремљене или позане са радиолокаторима), јер је и рад станица за навођење, као и рад свих обележавајућих средстава, зависио од услова видљивости. Ради тога се дешавало да авијација, и поред потпуно обезбеђене ваздушне надмоћности није могла да искористи своје тактичко и техничко преимућство. У Другом светском рату има веома много примера који то очигледно потврђују. У Италији, на пример, после искрцавања савезника, Англоамериканци су имали потпуну превласт у ваздуху. Иако је, њихова авијација била способна и за дејство под свим условима видљивости, у свако доба дана и скоро по свим временским приликама, они ипак нису успели да обезбеде непрекидну подршку својих трупа на земљи. За извршење таквог задатка била су потребна посебна радиолокациона средства, без којих је немогуће искористити све техничко-тактичке могућности савремене авијације у боју и операцији. Недостајење ових средстава на фронту у Италији омогућило је Немцима да искористе ноћно време, непогода или слабу видљивост за прегруписавање својих снага и за довођење муниције, горива и осталог потребног ратног материјала, са којим су оскудевали на фронту.

Према искуствима из последњих операција у Европи савремени систем радиолокационог обезбеђења садејства између трупа и авијације омогућава:

— благовремено осматрање и обавештавање тј. благовремено откривање непријатељских авиона и стварање прегледне слике стварне ситуације у ваздуху не само за потребе ваздухопловства, него и за потребе трупа;

— навођење својих ловаца на непријатељске авионе и њихово пресретање на правцима приближавања, још у зони оперативне дубине непријатељске одбране;

— навођење својих авиона на земаљске циљеве у тактичкој и оперативној дубини непријатељске одбране и руковођење слепим бомбардовањем, без спољне видљивости циљева;

— навигационо обезбеђење летења под свим условима видљивости, дању и ноћу.

Решавање ових задатака, у разним армијама, организовано је и извођено на разне начине и помоћу разних типова радиолокаторских станица. Американци су, на пример, на фронту једне армије, при крају прошлог рата, за извршење свих набројаних задатака, употребљавали један обавештајни радиолокатор великог домета (300—350 км) типа MEW или тачније AN/CPS-1, а касније AN/CPS-5, један радиолокатор за мерење висина, три до четири радиолокаторске станице средњег домета (150 км) типа AN/CPS-3, неколико врсти прецизних радиолокатора малог домета (30—80 км) типа SCR-584 и земаљске радиолокаторске станице система Shoran за обезбеђење слепог бомбардовања на великој даљини, поред батериских

радиолокатора ПАО јединица и радиолокатора из састава група за контрабатирање.

Једна MEW радиолокаторска станица није могла да осматра целу ширину нападнутог фронта армије. Због тога су, нарочито на земљишту са много природних препрека, постављане лакше радиолокаторске станице, које су допуњавале систем осматрања и обавештавања. То су били AN/TPS-3 радиолокатори који су се размештали на неколико км од линије фронта, обично на крилима одређеног сектора осматрања. MEW радиолокатори постављени су даље у позадини према тактичким потребама.

Радиолокаторске станице, типа MEW, претстављале су својеврстан оперативни или обавештајни центар који је, по својој улози и задацима, претстављао једну савремену централну или главну станицу за навођење. У том центру су се прикупљали, међусобно упоређивали и филтрирали подаци свих осталих обавештајних радиолокатора на фронту једне армије, дајући, на тај начин, прегледну и јасну слику ситуације у ваздуху над читавим оперативним подручјем. Из тих центара, на основу тако прегледне ситуације, у ваздуху, могли су се сопствени ловци директно наводити на непријатељске авионе. Ради тога је MEW станица била у директној телефонској вези са AN/TPS-3 радиолокаторима, који су исто тако имали могућности да врше улогу помоћних станица за навођење, оријентишући авионе над бојиштем и упознавајући их са ситуацијом у ваздуху. Поред тога MEW станица је била у директној вези са штабом ловачке авијације и непрекидно га обавештавала о ситуацији. На основу тих података штаб је доносио одлуке, издавао одговарајућа наређења потчињеним јединицама, и радиолокаторским станицама за навођење. Према ситуацији, станица MEW је сама или преко осталих радиолокаторских станица руководила и контролисала навођење и пресретање непријатељских авиона.

Иако се помоћу радиолокатора може да врши осматрање по сваком времену, ипак се читав систем радиолокаторских осматрања допуњавао мрежом визуелних осматрачких станица, које су се постављале у непосредној близини предњег краја. Међутим, такве станице су давале добре резултате само при повољним условима видљивости. Смањење видљивости је у знатној мери умањивало могућности визуелног осматрања и отежавало распознавање авиона. Поред тога, на резултат визуелног осматрања утицале су све веће брзине и висине летења авиона. Због тога, у савременом систему ваздушног осматрања и обавештавања, визуелно осматрање треба сматрати као елемент допунског — другостепеног значаја.

Радиолокаторске станице MEW и AN/TPS-3 углавном су вршиле осматрање ваздуха, обавештавале о ситуацији у ваздуху и руководиле навођењем своје авијације на непријатељске авионе. Навођење сопствених авиона на непријатељске земаљске циљеве, под свим условима видљивости, вршио је много прецизнији SCR-584 радиолокатор. Тај радиолокатор је, на пример, на отстојању од 30 км, одређивао позицију авиона са тачношћу од 15 — 20 метара. Поставља се питање, на који начин је тај радиолокатор обезбеђивао садејство трупа и авијације?

SCR-584 радиолокатор омогућавао је директно навођење својих авиона на одређену багерију или непријатељску концентрацију тенкова, а да о том пилот није морао да води рачуна. Радиолокатор је могао да прати

своје авионе и да у одређеном моменту преко радија преда пилоту команду за откачивање бомби при потпуном отсуству видљивости циља. На који начин? Навођење својих авиона на земаљске циљеве врло је једноставно и састоји се у следећем: на показивачу SCR-584 радиолокатора послужилац прати кретање свога авиона и то кретање преноси на радну карту. Пратећи податке на показивачу радиолокатора и упоређујући их са радном картом, на којој је већ раније уцртана шема циљева, послужилац може у свако време да зна где се налази авион у односу на земљу. Поред тога, на станици, која се налази у радиотелефонској вези са авионом, тачно се зна правац, висина и брзина летења, тј. подаци на основу којих се, под много погоднијим условима него у авиону, на радиостаници могу израчунати сви елементи који су потребни за бомбардерски прорачун и за издавање наређења за обрушавање авиона на циљ или за откачињање бомби.

Према томе, без обзира на временске прилике, овај тип радиолокатора може да обезбеди сигурно и непрекидно садејство трупа и авијације, и да, на тај начин, испољи јак утицај на извођење операције. Постигнути резултати за време прошлог рата били су веома повољни, иако сам метод рада још није био усавршен. Примена овог метода дошла је до јачег изражаја за време немачког пробоја у Арденима, када је оријентација авиона била јако отежана услед уске ширине фронта, без јасно обележених граница, зимских услова и вештог маскирања непријатеља. Авион је могао да прелети читаву ширину фронта пробоја за мање од 5 минута, на путевима је било много транспорта, тако да је, под тим условима, из авиона било немогуће разликовати своје од непријатељских колона. У таквој ситуацији, како тврде Американци, налети њихове авијације над рејоном пробоја управљани су помоћу радиолокатора. Прецизни радиолокатори SCR-584, који су били размештени на крилима пробоја, имали су задатак да управљају своје авионе на непријатељске циљеве, упознавајући их о томе када се налазе изнад непријатељске територије или изнад одређеног циља. Овакав метод навођења авиона и слепог бомбардовања или митраљирања земаљских циљева погодан је нарочито за јуришне авионе и лаке бомбардере, који немају расположивог места за специјалне авионске радиолокаторске уређаје, као што га, на пример, захтева гломазан систем Shoran за слепо бомбардовање. Због тога је само тешка бомбардерска авијација (која је понекада, подржавајући сувоземне трупе, учествовала у авијационој припреми напада при потпуној облачности) користила земаљске радиолокационе станице система Shoran код Американаца или ОВОЕ (код Енглеца).

Радиолокатори који су били предвиђени за навигационо обезбеђење летења имали су велики значај не само за садејство, него и за обезбеђење својих трупа од бомбардовања сопствене авијације. За обележавање предњег краја или линије фронта, по сваком времену, обично су употребљавани врло мали преносни радиолокаторски уређаји, познати под именом „Еурека“, који нису били већи ни тежи од једне обичне кутије пољског телефона. Ти радиолокатори су, слично светионицима или радиофаровима давали одређене сигнале, на основу којих се, на радиолокатору („Ребека“) у авиону, могло да одреди у ком правцу и на ком се отстојању авион налази од линије фронта. Такви радиолокатори су постављени на појединим деловима фронта где се очекивало или намеравало дејство авијације. Они су били веома ко-

рисни и у саставу покретних група, јер су у знатној мери олакшавали њихову авијацијску подршку. Поред тога, у ваздухопловно-десантним операцијама без радиолокатора није било лако доводити авионе са падобранцима на тачно одређена места за десант. Неуспеси ваздухопловно-десантних операција за време прошлог рата, најчешће су се дешавали због бацања падобранаца на места која нису била планом предвиђена. Применом радиолокаторских фарова и радиолокатора „Еурека” сваки авион је могао тачно да пронађе циљ. Ту су једине потешкоће биле у постављању „Еурека” радиолокатора на тачно одређена места, на непријатељској територији. Но, то је био задатак партизана, специјалних обучених падобранаца и агената.

Улога радиолокатора у организацији извиђања и осматрања бојишта.

Добро организована служба осматрања и извиђања је дужна да открије систем непријатељског утврђивања, место и распоред његових резерви, распоред ватрених тачака, артиљерије и минобацача, аеродрома итд., да на време открије све промене у распореду трупа итд. Такви подаци служе као основа за доношење одлуке команданта армије, за планирање ватре артиљерије и за организовање садејства артиљерије са другим родовима војске. Да би имали потпуно јасну слику ситуације на бојишту у сваком моменту, неопходно је да се организује непрекидно извиђање бојишта. Међутим, досадашњи методи борбеног извиђања или фотографисања и извиђања из ваздуха, зависили су у великој мери, од услова видљивости, тако да је због тога непрекидност извиђања била ограничена. Иако је помоћу радиолокатора, који се налазе у саставу трупних јединица, омогућено непрекидно прикупљање података о непријатељу, ипак радиолокатори не могу да замене остале методе извиђања, већ их могу допуњавати својим ванредним техничким могућностима откривања земаљских циљева на бојишту по сваком времену и у свако доба дана.

Примена радиолокатора у овом смислу није била досада искористишена у великој мери. Међутим, радиолокатор се данас усавршава и у том правцу. У сувоземним трупама још нису биле довољно уочене могућности његове употребе за извиђање. Трупе су уочавале могућност откривања земаљских циљева помоћу радиолокатора, али су сматрале да такав начин рада није практичан. Трупе нису волеле да воде бригу о још једном тешком и гломазном уређају у својим маршевским колонама, који захтева допунске везе, врло велико практично искуство у руковању и специјалну обуку.

Осматрање и непрекидно извиђање бојишта помоћу радиолокатора много је теже него обезбеђење садејства трупа са авијацијом. Основна потешкоћа, на коју наилази радиолокатор при откривању циљева на земљи, лежи у самом принципу рада радиолокатора. Као што је познато принцип рада радиолокатора базира на праволинијском распрострањивању електромагнетских таласа и њиховом одбијању од објекта у простору. Исто тако је познато да се при осматрању неба или мора на показивачу радиолокатора виде само одрази од авиона или бродова, пошто електромагнетни таласи не наилазе на друге препреке. Међутим, при осматрању циљева на земљи на показивачу радиолокатора добијамо сасвим друкчију слику, јер се радиолокаторски таласи одбијају не само од појединих циљева у ваздуху, него и од површине земље, од свих објеката који окружују циљ. Одрази од

околујућих објеката могу бити и већи него од траженог циља, а то значи, да се на показивачу могу појавити сметње које заклањају одраз, односно претставу циља. Површина земље, брда, шуме, мочваре и сл. дају врло интензивне одразе тако да су, у пракси, одрази од циљева скоро редовно слабији од одраза осталих месних објеката. Пошто се непокретни циљеви на земљи скоро ни по чему не разликују од околних месних предмета, врло их је тешко откривати и осматрати помоћу радиолокатора.

Поред тога треба имати на уму да радиолокатор може да открије само оне земаљске циљеве који се налазе у његовом хоризонту. Пошто се радиолокаторски таласи шире само праволиниски, радиолокатор не може да открива заклоњене објекте. Да би радиолокатор могао открити што више циљева, требало би га сместити на изложена, отворена места, а то, у близини непријатељског предњег краја, претставља врло озбиљан проблем, нарочито када се ради о гломазним радиолокаторским уређајима, који се тешко маскирају.

Радиолокатор SCR-584 (веома гломазан — монтиран на приколици, висок око 4 метара, дугачак око 10 метара и тежак око 14 тона, првобитно намењен за управљање ватре ПА батерије), примењиван је у XV америчком армиском корпусу и за откривање циљева на земљи. Због изложености и тешкоћа око маскирања успешно је примењиван само ноћу, а по дану га је требало склонити и сакрити. У саставу XV армиског корпуса, на европском ратишту, Американци су имали два оваква радиолокатора за откривање земаљских циљева.

Временске неприлике такође неповољно утичу на откривање земаљских циљева помоћу радиолокатора. Ефикасност радиолокатора који су примењивани за извиђање при крају прошлог рата, била је врло мала у влажним данима због тога што тада радиолокатор прима заводљиве одразе од разних ситних предмета, па чак и од саме кише. Само врло искусни послужιοци радиолокатора могли су, под таквим условима, да још донекле открију и прате циљеве. Данас техника радиолокације упорно ради на томе да те и сличне сметње отклони, то јест, да елиминише непожељне одразе од околних земљиних предмета, који се појављују на показивачима радиолокатора.

Даљина осматрања помоћу SCR-584 радиолокатора зависила је од рељефа земљишта и повољности атмосферских прилика. На испресецаном и брдовитом земљишту, као и при неповољном времену осматрање је било слабије и на мањој даљини. На равничастом, маневарском земљишту осматрање је вршено великом тачношћу (до 10 метара) у дубини од 15 до 20 км, то јест: на читавој тактичкој дубини непријатељске одбране. Иако циљеви скоро никад нису тражени на отстојањима преко 25 км, ипак су, како тврди „Military Review“, помоћу SCR-584 радиолокатора понекад откривени непријатељски покрети чак и на отстојањима до 40 км. Међутим, то су, још за сада, само изузетни случајеви, условљени повољним атмосферским факторима, те се не могу узети као објективно мерило.

Какве циљеве, према томе, може да извиђа SCR-584 радиолокатор и који су практични резултати тог извиђања? Према искуствима XV армиског корпуса, који се при крају 1944 године налазио у источној Француској, са радиолокатором овог типа могло се контролисати већи део путева, које је непријатељ користио. SCR-584 радиолокатор, укључен у општи систем артиљериског осматрања, постављао се на такве положаје одакле је

имао добар преглед главних непријатељских комуникација и прилаза ка тактичкој дубини одбране. Довољно искусни послужници радиолокатора били су у стању не само да добро осматрају и прате покретне циљеве (непријатељске тенкове, мотомеханизоване јединице, остале јединице у покрету), него чак и да неке од њих распознавају. Међутим, откривени циљеве не могу увек да се распознавају, пошто само неки циљеве дају стално исте одразе на показивачу радиолокатора. Пешаци, на пример, дају одразе променљивог ритма и често ишчежавају. Одрази од тенкова и мотомеханизованих циљева брже се крећу по показивачу радиолокатора и чешће колебају од одраза људи. Шуме и воћњаци при јачем ветру дају титрајуће одразе на показивачу, али се могу препознати по томе што се појављују стално на истом месту. У неким случајевима откривени су и непокретни циљеве — на пример, приликом концентрације живе силе и технике, на тај начин, што је послужилац радиолокатора, према променама целокупне слике на показивачу радиолокатора, откривао појаву нових циљева. Пракса је показала да се одрази покретних циљева могу приметити чак и онда када постоје јаке сметње, пошто се одрази на показивачу померају и стално колебају. Јачина титрања одраза зависи од брзине кретања циља и од геолошког састава земљишта.

Метод радиолокационог откривања циљева у трупи, за време прошлог рата, усавршавао се и ограничио, углавном, само на откривање покретних земаљских циљева. Тако, на пример, на сектору 44 стрељачке дивизије XV америчког корпуса вршено је радиолокационо осматрање. Дивизија је у то време била у одбрани. Радиолокатори су више пута открили ноћне покрете немачких транспората. Дивизијска артиљерија са појединим оруђима, батеријама и дивизионима, отварао је ватру на њих на основу података које су давали радиолокатори. Артиљериска ватра била је тако успешна да су Немци прекидали покрете на том сектору. Интересантно је напоменути да су Немци дуго времена узалуд тражили тајну агентурну станицу, верујући да се помоћу ње врши управљање артиљериском ватром. Нешто касније, радиолокатори су открили приближавање веће групе тенкова ка линији фронта, коју је, са великим успехом, тукла дивизијска и корпусна артиљерија. Испитивањем заробљеника установљено је да је тиме био сузбијен противнапад Немаца („Војна мисао“ јули 1947 године).

Ноћу 19/20 марта 1945 године јединице XV корпуса водиле су бој за пробој Сигфридове линије. Пошто је било организовано радиолокационо извиђање по фронту, радиолокаторске станице су прве откриле повлачење непријатеља, које је те ноћи започео. Корпусна артиљерија, користећи податке од радиолокатора, успешно је тукла све правце којима се непријатељ повлачио („Војна мисао“ јули 1947 године).

Пре земаљских радиолокаторских станица за проналажење циљева у тактичкој дубини непријатељске одбране појавио се у авијацији тзв. H₂S радиолокатор, за непосредно откривање циљева на земљишту испод авиона, по сваком времену и под свим условима видљивости. Слика земљишта добијена помоћу H₂S радиолокатора била је испочетка мутна и нејасна — налик на слику која се добија на рентгенском снимку. Међутим, појава H₂S радиолокатора на авионима даје велике изгледе за њихово даље усавршавање у циљу омогућавања непрекидног откривања циљева на бојишту, по сваком времену и у свако доба дана. Оперативне могућности примене овог радио-

локатора до сада су биле ограничене само на откривање већих насељених места и аеродрома са бетонским стазама. Помоћу ових радиолокатора може се вршити извиђање поморских база, упоришта, пловних река и канала. На показивачу H₂S радиолокатора може се врло лако открити не само присуство, већ и број непријатељских бродова у некој луци или пловном каналу. Иако се на њиховој слици могу добро да виде мостови, железничке пруге, раскршћа, паркови, језера, морска обала и реке (што је довољно само за општу оријентацију авиона и за слепо бомбардовање крупних, стратегских циљева), ипак то није довољно за откривање непријатељских циљева у тактичкој и оперативној дубини. Радиолокатор H₂S је у току даљег усавршавања прелазио на све краће таласне дужине и давао све јаснију слику терена на свом показивачу а тиме и могућност добијања нових извиђачких података. Сада се врше покушаји за комбиновање радиолокаторских уређаја са телевизиским пријемницима, са циљем да се слика, коју извиђач авиона види, директно преноси у надлежни штаб. Такви комбиновани радиолокатори нису примењени у прошлом рату, јер се још и данас са њима врше само експериментални покушаји.

Откривање ватрених положаја минобацача и артиљерије. За успешно контрабатирање непријатељских батерија, мора се организовати ефикасно артиљериско осматрање. На фронту сопственог корпуса Американци су употребљавали један извиђачко-осматрачки батаљон, који је имао задатак да проналази ватрене положаје непријатељске артиљерије и да врши коректуру артиљериских гађања. Као што смо већ раније напоменули, за ове задатке употребљаван је и радиолокатор, поред осталих средстава која служе за осматрање и извиђање.

Једини стандардни тип радиолокатора за откривање ватрених положаја минобацача и артиљерије, у наоружању сувоземних трупа Америчке армије, био је тзв. AN/TPQ-3 радиолокатор. За извршавање истог задатка употребљавани су још AN/TPQ-4 радиолокатори (само за контрабатирање минобацача) модифицирани SCR-584 и неки нови, безимени радиолокатор, који је био специјално намењен за откривање минобацача. Откривање минобацачких и артиљериских ватрених положаја претставља тежак задатак, пошто су ти циљеви често заклоњени, тако да их радиолокатор не може директно да види. Како се, према томе, помоћу радиолокатора откривају ватрени положаји минобацача и артиљериских оруђа?

Техника рада свих наведених радиолокатора базира на прецизном мерењу даљине, правца и висине (код неких). Радиолокатор мери те податке праћењем граната и мина на њиховој путањи од цеви до циља.

Данас, углавном, постоје два основна начина одређивања места непријатељских ватрених положаја и то:

- помоћу једне тачке на путањи зрна, и
- помоћу више тачака на истој путањи зрна.

Проналажење положаја минобацача на основу једне тачке на путањи је веома једноставно. Помоћу радиолокатора се проналази и осматра само једна, по могућству што нижа тачка на лењућем краку путање непријатељске мине. Кад се таква тачка видно обележи на показивачу радиолокатора, онда се помоћу истог радиолокатора осматра ватра сопственог контрабатирајућег минобацача, коме се са радиолокатора дају поправке све док се од-

раз његове мине не појави на обележеној тачки показивача. Овим методом, који је примењиван са радиолокатором AN/TPQ-4, постигнути су изненађујући резултати.

Проналажење ватрених положаја минобацача или артиљерије помоћу више тачака може се вршити на неколико начина, као на пример, непрекидним праћењем (помоћу модифицираног SCR-584 радиолокатора), системом одређивања неколико тачака на путањи зрна (помоћу AN/TPQ-3 радиолокатора) и системом одређивања само двеју тачака (помоћу новог безименог специјалног минобацачког радиолокатора). Сви ови начини заснивају се на истом принципу — из неколико осмотрених и тачно одређених тачака на путањи мине непријатељског минобацача интерполирањем уназад конструише се путања која својим обратним делом показује ватрени положај непријатељског минобацача. При томе је веома корисно и потребно познавање баллистичких особина непријатељског оруђа.

Док радиолокатори нису били усавршени, послужоци су руком уцртавали податке који су добијани при праћењу зрна, тако да је то био доста спор и компликован посао. Проналажењем и усавршавањем аутоматских рачунара за уцртавање радиолокаторских података (на пр. уређај RC-308), рад је знатно убрзан (сведен на 1 минут) те је и метод ручног цртања података и рачунања био одбачен.

У циљу утврђивања тактичко-техничких карактеристика нових специјалних радиолокатора, намењених за откривање ватрених тачака на бојишту, као и модифицираних ратних типова радиолокатора, Американци су 1947 године организовали вежбе, на којима су осматрањем великог броја испалењих мина и зрна постигли следеће резултате (види „Coast artillery Journal“, јануар-фебруар 1948 године):

AN/TPQ-3 радиолокатор одређује ватрени положај минобацача са тачношћу плус — минус 50 јарди, тј. унутар круга са полупречником отприлике 50 метара; његов максимални домет је највећи, тј. 10—12000 метара;

модифицирани SCR-584 радиолокатор одређује ватрени положај минобацача са тачношћу плус — минус 25 јарди, тј. унутар круга са полупречником од 25 метара; његов максимални домет износи 7—9000 м;

нови, безимени минобацачки радиолокатор одређује ватрени положај са још већом тачношћу, тј. плус — минус 15 јарди; његов максимални домет износи 4—5000 м;

AN/TPQ-4 радиолокатор, који се додељује само артиљерији за контрастирање непријатељских минобацача, има домет од 3—4000 метара и довољну прецизност.

При разматрању тактичких могућности примене наведених радиолокатора у савременом боју и операцији треба, поред домета и тачности, узимати у обзир: тежину, величину, могућност транспортовања и маскирања, осетљивост према непријатељским намерним сметњама и њихов рад при великим брзинама гађања. Све те појединости, сем последње, могу се одредити из њихових техничких карактеристика. За испитивање рада радиолокатора при великим брзинама гађања Американци су организовали вежбу са брзом палбом једног бацача, који је имао по 8 зрна истовремено у ваздуху; истовременим гађањем једне батерије од 4 бацача, распоређених на разноврсном земљишту и на разним отстојањима; са гађањем више артиљериских

оруђа и летењем авиона у том сектору. Приликом те вежбе се установило да су сва четири типа радиолокатора са извежбаним људством радила врло добро и неометано под овим условима. За посаде радиолокатора најтежи услови били су створени једновременом ватром целе батерије минобацача, када су само најбољи послужоци открили положај појединих минобацача, док су остали само приближно одредили место батерије.

Ови подаци, као и чињеница да су се први радиолокатори (SCR-584) за проналажење непријатељских минобацачких и артиљерских положаја примењивали већ 1943 године на фронту у Италији, код Анџија, заслужују пажњу општевојних команданата с обзиром на њихово даље усавршавање и будућу улогу у боју и операцији.

Према америчким изворима, фебруара 1945 године, извршено је, по подацима који су добијени од радиолокатора, само 9% од целокупних гађања XV армиског корпуса. Ако је то тачно, онда се може рећи да је тај проценат коришћења радиолокатора био прилично велики узимајући у обзир да су се радиолокатори за откривање земаљских циљева у то време употребљавали, углавном, само ноћу.

ПРИМЕНА РАДИОЛОКАТОРА У ПРИПРЕМНОЈ ЕТАПИ НАПАДНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

Да ли и какав утицај може да испољи примена радиолокатора на решавање организационих питања, која обухвата припрема нападне операције армије? Ако претпоставимо да армија располаже свим типовима радиолокатора о којима смо раније говорили, онда, без претеривања, можемо казати да њихова примена знатно утиче на основна организациона питања припреме операције армије. Ми ћемо се, у излагању, задржати само на оним питањима код којих је примена радиолокатора до сада највише дошла до изражаја.

1 — Улога радиолокатора у организацији допунског извиђања и осматрања непријатеља. Допунско извиђање и осматрање непријатеља изводи се организовањем оперативног, тактичког, борбеног и специјалног извиђања.

Оперативно извиђање, за рачун армије на дубини до 200 км, врши, углавном, извијација. Она је дужна да утврди систем непријатељске одбране, концентрацију и распоред његових снага и средстава, у првом реду других ешелона и резерви. Приликом извиђања извијација обавезно врши и аерофотографисање.

Тактичко извиђање, поред трупа на земљи, врши такође извијација на дубини 15—20 км. Да непријатељ не би открио главни правац напада, оно треба да буде организовано на широком фронту.

Борбено извиђање врше сви родови војске у боју.

Успех свих видова извиђања зависи од временских прилика и од стања видљивости.

Пошто за сада још не постоје специјални радиолокатори који би искључиво служили за оперативно или за тактичко извиђање, извиђање помоћу радиолокатора убрајамо у ред специјалног извиђања које организује сваки род за себе, као и за рачун армије у целини. Једино то извиђање може да буде занста непрекидно.

Поред SCR-584 радиолокатора, који може да открије непријатељске јединице које се крећу на равничастом земљишту у дубини од 15—20 км,

тј. на читавој дубини тактичке одбране непријатеља, допунско извиђање: у оперативној дубини могу вршити и обавештајни радиолокатори из састава ПАО. Међутим, обавештајни радиолокатори ПАО могу се употребити само за откривање непријатељских оперативних и лажних аеродрома.

Из искуства Великог отаџбинског рата могли би да наведемо неколико примера примене радиолокатора у ове сврхе. Тако је, на пример, X стаљинградски ловачки корпус имао радиолокаторску станицу „Редут“ која је, углавном, била намењена за осматрање и обавештавање. Њен практични домет износио је нешто преко 100 км. Вешти послужоци ове радиолокаторске станице могли су да проналазе и непријатељске аеродроме. На који начин? Непрекидним осматрањем временске базе на показивачу радиолокатора послужилац је примећивао да се одрази од непријатељских авиона појављују и исчезavaju стално на истом отстојању и у истом правцу од радиолокаторске станице, која се налазила 4—5 км од линије фронта. Из тих података могло се закључити да се у близини тога места налази аеродром. Још је преостало само да се ти подаци провере извиђањем из ваздуха па да се тачно утврди место непријатељског аеродрома. Само у Кримској операцији, на отсеку IX мариополске ловачке дивизије, било је на тај начин помоћу радиолокатора откривено 7 маскираних непријатељских аеродрома који су, касније, тачно утврђени извиђањем из ваздуха. Вештим посматрањем и анализирањем података на показивачу радиолокатора понекад се могло приметити пребазирање непријатељских ваздухопловних јединица са једног аеродрома на други. Поред тога, праћењем непријатељске активности у ваздуху изнад појединих откривених аеродрома помоћу радиолокатора могли су се проверавати подаци који су добивени извиђањем из ваздуха, на пример онда када се није тачно знало да ли се ради о стварним или лажним аеродромима.

За допунско извиђање земаљских циљева у тактичкој дубини непријатељске одбране пожељно је да свака стрељачка дивизија располаже са најмање једним радиолокатором сличних особина као радиолокатор SCR-584. Њих треба поставити према главним саобраћајним правцима непријатеља и на сопственим изложеним боковима и спојевима. У пракси се показало да је много лакше извиђати и пратити непријатељске циљеве на уздужним него на попречним путевима, где је — због промене рељефа земљишта између радиолокатора и циља, а посебно због грешака радиолокатора по правцу — извиђање и праћење циљева отежано. Ради тога при извиђању рокадних путева треба радиолокатор усмерити на једну изабрану тачку пута и користити се њом за осматрање саобраћаја кроз ту тачку. На неким извиђачким радиолокаторима, поред нормалне послуге, налазио се још један артиљерски официр, који је преносио добијене податке директно на батерију и доносио одлуку да ли ће се ватра отворати или не. Због тога су Американци прешли са централизованог на децентрализовано управљање ватром на циљеве који су откривени помоћу радиолокатора. Корпусу за рад батерије са извиђачким радиолокаторима они су одређивали извесну количину муниције која је била предвиђена само за циљеве који су осматрени помоћу радиолокатора.

2 — Улога радиолокатора у организацији садејства родова војске по етапама операције. Организација садејства између родова војске нај-

важније је питање које треба да реши штаб армије у периоду припреме операције. У вези са применом радиолокатора у организацији садејства сувоземних трупа са авијацијом треба одредити:

— како и са којим навигационим радиолокаторским средствима треба обезбедити извођење авијациске припреме;

— када и на који начин ће се користити главне и помоћне радиолокаторске станице за навођење ловаца на непријатељске авионе;

— када и на који начин ће се користити радиолокаторске станице за навођење јуришних авиона и бомбардера за слепо бомбардовање непријатељских циљева у непосредној подршци трупа на земљи;

— на који начин ће трупе обележавати линију фронта помоћу радиолокаторских фарова;

— са којим радиолокаторским средствима треба обезбедити прелетање линије фронта и на којим отсецима;

— на који начин ће се преносити обавештајни подаци радиолокатора у поједине штабове и како их треба користити;

— где ће се налазити команданти појединих видова авијације за време припреме операције и на којим радиолокаторским станицама за навођење за време динамике боја.

Штаб армије је главни организатор садејства артиљерије и авијације. У вези са применом радиолокатора он треба да обезбеди:

— могућност истовременог извршавања задатака артиљерије и авијације на истим отсецима;

— међусобну измену допунских извиђачких података, прикупљених помоћу радиолокатора и њихово проверавање;

— могућност указивања циљева садејствујућој авијацији са радиолокаторских станица у саставу осматрачких делова артиљериских јединица;

— које ће непријатељске ватрене тачке неутралисати артиљерија, које авијација и које од њих уз помоћ радиолокатора.

Организујући садејство трупа и њених суседа штаб армије треба да посвети нарочиту пажњу обезбеђењу крила и спојева. Такво обезбеђење захтева организацију артиљериске и противтенковске одбране. У том циљу штаб армије треба да предвиди:

— на којим спојевима и на којим правцима (погодним за употребу тенкова) треба појачати противтенковску одбрану са радиолокационим извиђањем;

— који начин командовања противтенковским резервама треба применити и које задатке треба да решавају ловачке противтенковске јединице и инжењерија за постављање минских поља у случају ако се помоћу радиолокатора благовремено открије непријатељски тенковски противнапад.

Штаб армије такође треба да обезбеди покретну групу са одговарајућим радиолокаторима у циљу обезбеђења авијациске подршке покретне групе после њеног увођења у пробој. За ту сврху долазе у обзир разни типови лаких, преносних радиолокаторских фарова. Пошто такви радиолокатори служе за споразумевање са радиолокаторима на авионима само помоћу кодираних сигнала треба припремити одговарајући начин кодирања.

Организујући топографску припрему операције штаб армије треба да обезбеди јединице и са одговарајућим картама на којима ће, поред правца

који су неприступачни за тенкове, бити јасно означени сектори и правци који су неповољни за радиолокационо осматрање и извиђање.

3 — Улога радиолокатора у организацији противавионске одбране. Познато је да се летови непријатељске авијације не могу сасвим спречити чак ни онда када је извојевана надмоћност у ваздуху. Због тога је штаб армије дужан да организује ПАО и да заштити од напада из ваздуха основну групацију својих стрељачких јединица, артиљерију, тенковску резерву, покретну групу, штабове, складишта, станице за снабдевање итд. Познато је да су ловачка авијација и ПА артиљерија главна средства за ПАО. ПА средства су постала много ефикаснија него што су била у почетку Другог светског рата благодарећи примени обавештајних и батериских радиолокатора. Међутим, њихова ефикасност не зависи само од тактичко-техничких особина расположивих радиолокатора, него, у првом реду, од саме организације ПАО. На оперативном подручју наступајуће армије организација ПАО, у односу на примену радиолокатора, обухвата:

- мрежу визуелних осматрачких станица,
- мрежу обавештајних радиолокаторских станица разних типова и
- систем обавештавања и командовања, са оперативним салама разних штабова и средстава везе.

Распоред обавештајних радиолокатора треба да омогући истовремено осматрање једне те исте непријатељске ваздушне формације од стране најмање два обавештајна радиолокатора, због тога што су подаци појединачних обавештајних радиолокатора, нарочито по правцу, доста нетачни. Међутим, упоређивањем података који се истовремено добијају од најмање два радиолокатора, њиховим прочишћавањем и кратким начином филтрирања, те грешке се могу исправити и на тај начин добити највероватнији и најтачнији подаци о правцу, висини, удаљености и приближном броју непријатељских авиона у осмотреној формацији. Тек тако, у филтрима прочишћени и међусобно упоређени подаци обавештајних радиолокатора, као и допуњујући подаци обавештајних центара осматрачких станица трупне службе ВООВ, које се такође сливају у филтер, јављају се даље по таласу обавештавања у оперативне сале појединих штабова, где се излажу на ситуациони сто и користе у сврху командовања. Као што смо већ раније видели, Американци су тај посао упоређивања и филтрирања података, који су добијени помоћу радиолокатора, вршили на MEW радиолокатору који се због тога састојао из 5 малих, дрвених барака, што је, наравно, претстављало осетљив и лако уочљив циљ.

Ако се армија припрема за напад на подручју на коме је савремено организована територијална ПАО, обавештајни радиолокатори могу да се повежу са најближим територијалним филтром, где се њихови подаци међусобно упоређују и прочишћавају, а потом као најтачнији, јављају истовремено у оперативне сале штаба армије, штабова корпуса и штабова ваздухопловних дивизија. На тај начин, служба ваздухопловног осматрања и обавештавања (ВООВ), којој припада мрежа обавештајних радиолокатора, обезбеђује наведене штабове са благовременом и тачном сликом ситуације у ваздуху на њиховим оперативним подручјима, која се повремено допуњује подацима визуелних осматрачких станица.

Систем обавештавања и командовања армије треба да се састоји од армиског или најближег територијалног филтра, обавештајних центара визуелне мреже осматрачких станица и оперативних сала са везама за командовање. Оперативне сале, заједно са осталим деловима система обавештавања и командовања, претстављају новину у организацији ПАО, коју је изазвао радиолокатор у Другом светском рату. Својим широким прегледом ситуације у ваздуху оне су у знатној мери олакшавале командовање и рад штабова, а у првом реду рад ваздухопловних штабова.

Према искуству из прошлог рата место команданата ловачких дивизија, за време припреме операције, треба да буде у оперативној сали штаба дивизије, одакле могу најуспешније да руководе борбом за надмоћност у ваздуху и заштитом сувоземних трупа. Међутим, за време динамике боја, извршавајући задатак непосредне подршке и заштите трупа од дејства непријатељске авијације на правцу главног удара армије, командант ловачке дивизије треба да се премешта на своје командно место (које треба да се налази или на радиолокаторској станици за навођење или у њеној непосредној близини) на 3—4 км од предњег краја. У том случају командант ловачке дивизије треба да обезбеди директну везу са радиолокаторском станицом за навођење и са оперативном салом штаба дивизије, да би преко њих био стално обавештаван о ситуацији у ваздуху и о стању својих јединица.

Према томе, решавање наведених неколико организационих питања помоћу разних типова радиолокатора за време припреме армиске операције може, у знатној мери, да утиче на правилну процену непријатеља и коначну одлуку команданта армије.

ПРИМЕНА РАДИОЛОКАТОРА У ОСТАЛИМ ЕТАПАМА НАПАДНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

Примена радиолокатора у појединим етапама операције зависи од задатака које армија треба да решава у низу борбених дејстава у зони свога наступања.

Примена радиолокатора у првој етапи нападне операције. У току ове етапе армија је дужна да пробије тактичку одбрану непријатеља, да уведи покретну групу у пробој и да уништи непријатељске снаге у тактичкој дубини одбране. Шта треба да ради пешадија, артиљерија, авијација и тенкови, предвиђа се планском таблицом боја, коју саставља штаб армије за прву етапу операције. Улога радиолокатора у решавању тих задатака зависи од рада непријатеља у том периоду. За време арт. припреме непријатељ начелно појачава припреме за одбијање очекиваног напада. У том циљу привлачи резерве, премешта поједина ватрена средства, припрема масовну запречну ватру и противнападе, ослањајући се, углавном, на дејство артиљерије, тенковских јединица и авијације. Командант армије и његов штаб пажљиво прате настале промене, да би артиљерији и авијацији могли на време да дају одговарајуће задатке. Авијација и радиолокатори омогућавају благовремено уочавање промене ситуације, нарочито радиолокатори, којима је баш такав рад непријатеља најпогоднији за откривање.

У првој етапи нападне операције радиолокатор може да се примењује за следеће задатке:

- благовремено откривање и праћење непријатељских противнапада, које изводе ближе оперативне резерве;
- откривање положаја новопојављених непријатељских ватрених гачака;
- давање података за контрабатирање непријатељске артиљерије и минобацача дању и ноћу;
- навођење јуришне и бомбардерске авијације на заклоњене непријатељске циљеве на земљи, под свим условима видљивости;
- обележавање линије фронта, и
- обезбеђење сигурности трупа од непријатељског дејства из ваздуха.

Као што је већ познато, радиолокатор може да извршава наведене задатке по сваком времену и у свако доба дана. Због тога армија треба да располаже разним типовима прецизних радиолокатора за обавештавање, навођење, откривање земаљских циљева и за управљање ватре артиљерије и минобацача. Такви радиолокатори спадају у наоружање стрељачких дивизија, артиљериских група, ПАО јединица и авијације која подржава армију.

Англоамериканци су, у Италији, на правцу главног удара, одређивали врло уске секторе за осматрање земаљских циљева помоћу радиолокатора (1000 метара по ширини и 8—9000 метара по дубини). То значи да су на фронту једне дивизије у нападу била потребна најмање два радиолокатора. Најбољи резултати у откривању артиљериских и минобацачких положаја постижавани су при осматрању под извесним углом, а тиме се истовремено добијала и већа површина осматрања. Подаци осматрања пренешени су директно на тоц, или на батерију, или команду артиљеријске групе за подршку пешадије, која је преко свог штаба издавала наређења за отварање ватре. Резултати гађања циљева на комуникацијама били су знатно бољи од неосматраног коћног гађања на друмовима.

Примена радиолокатора у другој и трећој етапи нападне операције. Друга и трећа етапа зависе од тока борбених дејстава прве етапе. Због тога се, при планирању операције у тим етапама, не могу разматрати сви конкретни задаци трупа. Углавном, ове етапе обухватају дејство трупа после савлађивања непријатељске тактичке одбране, уништавање непријатељских оперативних резерви, окружење и уништење главне непријатељске групације или — ако окружење није успело — гоњење непријатеља. Тиме трупе излазе у оперативну дубину где се сусрећу са противударима (дубоких) непријатељских резерви. За борбу са њима командант армије користи покретну групу, авијацију, ваздухопловно-десантне јединице и главне снаге армије.

У том периоду радиолокатор може да решава следеће задатке:

- да благовремено открива почетак повлачења непријатељских јединица;
- да радиолокационим извиђањем обезбеђује изложене бокове и крила сопствених јединица у наступању;
- да прати кретање своје покретне групе и олакшава њену авијацијску подршку;

— да наводи транспортне авионе на места за искрцавање ваздухопловно-десантних трупа или другог материјала.

Поред раније наведених примера, који, према америчким изворима, потврђују примену радиолокатора за наведене задатке у току прошлог рата, наводимо и следећи пример: На фронту XV америчког корпуса вршено је радиолокационо осматрање земаљских циљева помоћу SCR-584 радиолокатора. Радиолокатор, који је у току ноћи приметио велике колоне у покрету, дао је штабу корпуса прва обавештења о масовном повлачењу Немаца са Сигфридове линије, у рејону Zweibrückena. Осим тога Англоамериканци су скоро у свим већим ваздухопловно-десантним операцијама употребљавали такозване „Еурека“ радиолокаторе (што на старо-грчком језику значи — „Пронашао сам те“). Транспортни авиони су помоћу њих проналазили места за искрцавање ваздухопловно-десантних трупа, као и места која су одређена за снабдевање напред истурених или окружених јединица.

Колико Американци претерују у погледу примене радиолокатора у току борбе може се видети из следећих података, које наводи „Military Review“ од новембра 1947 године:

„На фронту XV америчког корпуса, тражећи циљеве на земљи, радиолокатор је открио нешто у покрету. Претпостављено је да то може бити непријатељско оделење од 21 војника, које се приближава предњем крају. Послуга радиолокатора је на то упозорила пешадиски батаљон, на чијем се сектору то дешавало, и обавештавала га о даљем кретању оделења. Батаљон је припремио заседу, убио 12, а заробио 8 непријатељских војника“.

Карактеристичан је и овај пример из истог броја часописа „Military Review“, који у дословном преводу гласи:

„Једном другом приликом радиолокатор (SCR-584) је осмотрио једну групу за коју је послужилац радиолокатора претпостављао да је непријатељска патрола и јавио тај податак командиру чете на чијем сектору се патрола појавила. Командир чете је обавестио послугу радиолокатора да се ту ради о његовој патроли и затражио да радиолокатор прати даље кретање патроле. У току праћења радиолокатор је приметио нешто што је наличило на непријатељску патролу која је покушавала да се приближи првој. Прва патрола била је преко радија упозорена, напала непријатељску патролу и заробила неколико Немаца“.

Према томе овим примерима Американци хоће да покажу како радиолокатор може да наводи своје на непријатељске патроле, као што се наводе ловци на непријатељске бомбардере. Међутим, природно је да такве податке треба примати са великом резервом, поготово када знамо, да за остварење таквих задатака пред радиолокатором стоје још велике тешкоће и ограничења.

Било би потпуно погрешно, када бисмо на основу тако претераних података, закључили да радиолокатор претставља незаменљиво и свемогуће средство у рукама нападача. Исто тако као што против тенкова постоје противтенковски топови и остала ПТ средства и као што против авиона постоје противавионске батерије и ловачка авијација, тако и против радиолокатора постоје разна противсредства, која су почела да се развијају скоро истовремено са појавом и применом радиолокатора. Она се заснивају на добром познавању и искоришћавању недостатака савремених радиолокатора. Иску-

ства из последње етапе прошлог рата потврђују да та средства, у знатној мери, смањују ефикасност и практичне могућности примене радиолокатора на копну, мору и ваздуху. За успешну борбу против радиолокатора за време прошлог рата употребљавани су станиолни листићи, станиолне траке и разни типови справа које дају радиолокационе сметње. Борба између радиолокатора и антирадиолокаторских средстава била је непрекидна. Она се, без сумње, наставља и сада. Сада се, на пример, тражи такав слој боје, који може да апсорбује електромагнетне таласе радиолокације и, на тај начин, онемогући рад радиолокатора.

ОПШТИ ЗАКЉУЧАК

1 — Из изложеног материјала и примера о примени радиолокатора у операцијама при крају прошлог рата могу се уочити велике тактичко-техничке могућности разних типова радиолокатора и њихов утицај на организацију и вођење савременог боја и операције — утицај који се не сме ни потцењивати, а ни прецењивати.

2 — Иако радиолокатор није главно средство за прикупљање података о непријатељу, он ипак претставља важно средство за њихову допуну. То долази нарочито до изражаја у попуњавању празнина у континуитету прибирања података, који настају за време слабе видљивости или ноћне непријатељске активности.

3 — Радиолокатори су веома подесни за откривање покретних земаљских циљева, нарочито тенковских и механизованих јединица у савременом боју и операцији.

4 — Радиолокатор је, за сада, једино средство које омогућава извиђање непријатељских земаљских циљева и осматрање непријатељске активности под свим условима видљивости, дању и ноћу и на већим отстојањима. Његово укључивање у општи систем артиљерског осматрања има велики значај због тога што он, за разлику од осталих звучних и визуелних средстава, која одређују само углове, може да мери отстојања и одређује правац.

5 — Поред тога што се за време прошлог рата нису употребљавали специјално конструисани радиолокатори, намењени искључиво за извиђање и праћење циљева на земљи, ипак су постигнути резултати били врло повољни. Међутим, треба имати на уму да су тако повољни резултати постигнути и због тога што Немци у то време још нису познавали разне начине стварања намерних радиолокационих сметњи, које су се тек разрађивале и усавршавале пред крај рата.

6 — Укључивање радиолокатора у наоружање стрељачких дивизија и разних артиљерских група, у неким армијама, показује тенденцију озбиљнијег и ширег искоришћавања радиолокатора у будућим операцијама, а истовремено и тенденцију стварања специјалних, лакших, мањих и покретљивијих типова радиолокатора, подешених за примену у трупи за специјалну намену. Ради тога није искључено да се у будућим операцијама појави неки нови тип радиолокатора за извиђање бојишта, смештен у оклопним колима или тенковима.

7 — Постојеће могућности даљег усавршавања радиолокатора и средстава против радиолокатора захтевају да се трупе, старешине и опште-

војни руководиоци припреме и упознају са савременим тактичко-оперативним могућностима, недостацима, реалним и практичним резултатима, које радиолокатор може да да у свим фазама боја и операција. То познавање нарочито је потребно ради тога да општевојни руководиоци правилно схвате савремену улогу радиолокатора и његов утицај на планирање операције, њену организацију и извођење.

Гледајући објективно на искуства у погледу примене радиолокатора за време прошлог рата, као и на перспективу њиховог даљег усавршавања, може се са сигурношћу закључити, да ће њихова употреба у саставу сувоземних трупа у будућим операцијама бити много интензивнија и утицајнија него до сада.

ИЗ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА

Пуковник ПЕТАР ТОМАЦ

ТРИЋАНСКА ОПЕРАЦИЈА

(март-мај 1945)

Општа ситуација

Првих дана марта 1945 општа завршна офанзива Савезника, која је била наговештена у закључцима Кримске конференције, још није била у пуном замаху.

На истоку, северно од Карпата, I белоруски фронт припремао се пред Франкфуртом и Кистрином за јуриш на Берлин; II белоруски и I украјински фронт, развијајући своје успехе у Поморју (Померанији) и Шлезиви, тек су избијали на доњу Одру, односно Нису, у висини још истакнутог I белоруског фронта. Јужно од Карпата, II и III украјински фронт, пошто су заузели Будимпешту, припремали су следећи удар који их је довео у Беч. IV украјински фронт, који се напорно пробијао масивом Карпата, служио је као спона између немачког и подунавског војишта. На западу, после пробоја Сигфридове линије, Англоамериканци су избијали на леву обалу Рајне. У Италији фронт је још потпуно мировао на зимским положајима пред Болоњом.

Између Драве и Јадранског Мора Југословенска армија држала је део стратешког обруча који је стегао Немачку са свих страна. Југославија је била, поред великих сила, једина међу десетинама чланова антихитлеровске коалиције која је, као равноправан савезник, имала свој самостални део фронта. На своје фронту Југословенска армија се такође прикупљала за завршну офанзиву. Но, она је, у исто време, у даноноћним борбама, трошила јаке непријатељске окупационе снаге, све до крајњих западних етнографских граница наше домовине.

У таквом положају, очи претстојећег решавајућег удара Црвене армије на срце фашистичке Немачке — Берлин, и англоамеричке офанзиве, немачка Врховна команда (ОКВ) предузима у Подунављу своју последњу противофанзиву у овоме рату. Циљ противофанзиве био је веома замашан. Гребало је повратити проутао између Дунава, Блатног Језера и Драве, потом форсирати Дунав између ушћа Драве и Баје, и, надирући узводно обема обалама Дунава, претети Будимпешту. Противофанзива је отпочела 6 марта. Група армија Југ (Хересгрупе Зид) кренула је у напад са 6 армијом и 6 оклопном армијом северно, а 2 оклопном армијом јужно од Блатног Језера. У исто време „Група армија Е” (генерал Лер) прешла је преко Драве из Славоније у Барању. Ова последња немачка противофанзива тре-

бала је, према првој замисли ОКВ, да отпочне још 20 фебруара и да "Група Е" у њој учествује са пет дивизија. Али, пошто је "Група Е" била ушлетена у борбама на Југословенском војишту, нарочито у Славонији и Босни, немачка Врховна команда је више пута, за краће време, одлагала почетак ове операције. Па и поред тога, "Група Е" није могла да одвоји за њу више од три дивизије. Противофанзива је претрпела неуспех на свим правцима. 14 марта дивизије „Групе Е” почеле су, под притиском левог крила III украјинског фронта и наше 3 армије, да напуштају своје мостобране у Барањи.

Немачка Врховна команда је инсистирала да се у Југославији одржи линија фронта: Драва, Дунав, Шаренград, ушће Дрине, Бања Лука, Бихаћ, Госпић, Карлобаг, иако је команда „Групе Е” наглашавала да се Сарајево не може одржати и предлагала да се у Босни фронт повуче на линију: Добој, Бања Лука, Међутим, Хитлер је тек 20 марта, после неуспеха противофанзиве¹⁾ издао дозволу за напуштање Сарајева, тј. у тренутку када се због јаког притиска нашег 5 корпуса и 2 армије из Травника и Тузле према Зеници и Добоју, и 2 корпуса према Сарајеву, није могло приступити евакуацији Сарајева без замашних операција за поуздано обезбеђење пруге долином Босне. Због тога је Лер 23 марта кренуо концентрично према Тузли 22 дивизију из Бјељине и Брчког, 117 дивизију из Шамца и 7 СС дивизију из долине Босне преко Вареша.

На осталим отсецима групе „Групе Е” биле су, углавном, у одбрани: XV козачки коњички корпус (две дивизије проткане бројним полициским батаљонима) на Драви од Вировитице до Д. Михољца, а ХСI корпус (са 11 дивизијом) од Д. Михољца до ушћа Драве. Дивизија „Стефан” (Гајгер) ХСI корпуса осигуравала је важну раскрсницу Брод од наших снага у Славонији (6 корпус), 104 д упућена је у састав XV пл. корпуса у Бихаћ, а 297 д у састав 2 оклопне армије. На Сремском фронту бранио се XXXIV корпус (41 д, бригада „Clotz” и 3 и 12 усташка дивизија), док је ХХI пл. корпус (са 181, 369 и 7 СС дивизијом, 964 бр, 8, 9 и 15 уст. д) био јако притешњен на простору Сарајево, Добој. У састав „Групе Е” улазио је и XV планински корпус, 373 и 10 уст. д у рејону Бихаћа, а 392 и 11 уст. д у Западној Лици.

Осим „Групе Е”, немачки врховни заповедник на Југоистоку (Југославија) маршал Вајкс, командант „Групе армија Ф” са седиштем у Загребу, имао је под својом командом и LXIX корпус који је, на простору: Брод, Бања Лука, Б. Нови, Карловац, Загреб, Вараждин, Вировитица, располагао са осам усташких дивизија (1, 2, 4, 5, 6, 7, 13 и 14), поред козачке „Пластун” бригаде код Кугине, Јуришне бригаде „Југоисток” код Вировитице и „Групе Хамершмит” (22 ловачки и 4 полициски пук) код Карловца.

У Јулиској Крајини, у саставу „Групе армија Ц”, која је под командом маршала Кеселринга држала фронт у Италији, био је ХСVII корпус са 188 д у Словеначком Приморју, 237 д у Истри и 710 д и 24 бр крашких ловача на десној обали Соче. На истом простору, под вишим СС и полициским вођом Јадранског Приморја (Глобочник) било је јаким немачких поли-

¹⁾ Извештај Лера

нских снага, међу којима и Недићев тзв. „Српски добровољачки корпус“ (СДК) од око 8.000 људи који су били формиран у 4 пука, и Ђујићева „Динарска дивизија“ (око 7.000 људи). Једни и други су, по доласку у ове области, одлуком Главне СС оперативне управе, добили статус СС јединица.

У Крањској, под Резенером, вишим СС и полициским вођом, биле су — поред Рупнишкове Беле гарде, која је имала око 9.000 људи, и јаким СС полициским снага — 14 СС рутенска дивизија на простору Тобелбад, Марибор — и 138 д у Штајерској и Горњем.

Поред ових крупних оперативних јединица, на Југословенском војшту био је још велики број мањих оперативних и посадних немачких и квислиншких јединица — јачине до пука закључно.

Иако немачки фронт у Југославији није био на целој дужини тактички повезан (непрекидан фронт постојао је само у Срему), он је ипак, као целина, претстављао једну од неопходних карика у склопу општег немачког стратегиског фронта. Фронт „Групе Е“, обележен низом многобројних, али тактички недовољно повезаних упоришта, био је јако истакнут у односу на суседну „Групу Југ“, због тога што је десно крило „Групе Југ“ било још раније одбачено са Дунава на запад дуж леве обале Драве све до В. Кањиже. Међутим „Група Е“ се није смела да повуче упоредо са њом, јер је морала да чува Брод преко кога су ишле једине комуникације оних њених јаким снага, које су још биле ангажоване у сливу Босне. Уосталом, у Словенији Немци не би могли образовати непрекидни фронт, јер би то ометале наше снаге које су контролисале рејон Псуња и Папука. Бања Луку, Бихаћ, Карловац, и Госпић, Немци су морали да држе као бочне заштите комуникација у долини Саве и ради осигурања позадине „Група Ц“ у Италији. То су разлози који су приморавали немачку Врховну команду да грчевито држи своје позиције у Југославији, те није било никаквих знакова да ће Немци без борби напустити ма који део територије.

Офанзива Југословенске армије имала је циљ да ослободи све националне територије, закључно са Истром, Словеначким Приморјем, Трстом и Корушком и да, на тај начин, што пре прекрати патње народа под окупацијом и учини крај рату на нашем земљишту. Да би се овај циљ постигао, требало је избити на Јулијске Алпе, Караванке, Похорје и Словенске Горице, одакле се и непосредно угрожава позадина „Групе Ц“ и „Групе Југ“. На тај начин офанзива Југословенске армије улазила је у склоп опште савезничке офанзиве исто онако као што су се раније напори Народноослободилачке војске природно уклапали у међусавезничку стратегију.

Према основној оперативној идеји нашег Врховног команданта требало је разбити оба непријатељска крила, затим енергично надирати левим крилом дуж обале Јадрана према Трсту и долином Соче према Корушкој, а десним крилом десном обалом Драве, тако да се затвори обруч око непријатеља у области Караванки; вршити у исто време снажан притисак с фронта, да би се осигурали унутрашњи бокови крилних група, и најзад до максимума повећати активност свих снага у позадини непријатеља. У духу ове идеје 1 и 3 армија добиле су задатак да разбију непријатељско лево крило у Срему и на Драви, а потом да енергично продиру према западу — између Драве и Саве. 6 корпус, који се налазио у области Папука, одмах је ушао у оперативни састав 3 армије, а нешто касније и 10 корпус који се налазио

у Западној Славонији и Загорју. 4 армија, која се налазила на левом крилу, добила је задатак да разбије непријатељски фронт између Уне и мора и да затим смело настави надирање према северозападу кроз Лику, Горски Котар, Хрватско Приморје и Истру према Сочи и Корушкој. 2 армија, у центру, имала је задатак да дејствује општим правцем Добој, Бања Лука, Б. Нови, Карловац и да служи као спона између 1 и 4 армије. Непосредно под Генералштабом остао је 4 корпус у Кордуну и Банији и 4 оперативна зона у Штајерској и Корушкој. 4 армија је требала да отпочне офанзиву најдаље до 30 марта 1945 године.

4 армија је формирана 1 марта 1945 наредбом Врховног команданта из 8 корпуса (9, 19, 20 и 26 д) и 11 корпуса (13, 35 и 43 д) с тим да касније уђу у њен састав 7 корпус (15 и 18 д) у Долењском и 9 корпус (30 и 31 д) у Словеначком Приморју. Морнарица са пловним објектима и морнаричком пешадијом била је оперативно потчињена 4 армији, а савезничка авијација из Италије добила је задатак да помаже њен рад. Формација армије није предвиђала корпусне штабове. Штаб 8 корпуса послужио је као основа за формирање штаба 4 армије. Међутим штабови 11, 7 и 9 корпуса, који су још оперисали у позадини непријатеља, нису се могли расформирати све док њихове дивизије, помицањем фронта напред, нису заузеле своје место у оперативном распореду армије. 8 корпус је чинио језгро и масу 4 армије. Он је имао најбољу организацију и наоружање, а штабови и трупе велико искуство у регуларним операцијама.

За команданта армије постављен је генерал-лајтнант Петар Драпшин, дотадашњи командант 8 корпуса, за комесара пуковник Бошко Шилеговић, дотле комесар истог корпуса, а за начелника штаба генерал-мајор Павле Јакшић, дотле начелник Главног штаба Хрватске.

Операциони план и концентрација 4 армије

Оперативна зона 4 армије протезала се између Јадранског Мора и линије: горњи ток Уне, Пљешевица, М. Капела, Купа, Церкнишка Котлина, Јулске Алпе. У тој зони, према рељефу земљишта и комуникацијама, постоје два операционска правца:

1 — Удбина, Оточац, Огулин, Делнице, са једним краком који из Делница између Снежника и Чичарије води у долину Випаве, а другим између Снежника и В. Горе, односно између В. и М. Горе у Љубљанску Котлину;

2 — Обалски правац, стешњен између мора и В. Капеле, који се, по потреби, може проширити на острва, а касније и на Истру.

На линији Сњ, Бриње, Ријека, Клана поменути правци су повезани добрим попречним комуникацијама. Оба правца воде кроз претежно планинске пределе, који имају довољно добрих и zgodних положаја за одбрану. Први правац је много погоднији за операције већих размера, док је други правац био веома важан за снабдевање 4 армије, која се, обзиром на оскудицу моторизованог парка, није могла да снабдева само сувоземним путевима на тако дугачком операцијском правцу (жељезница је радила од Сплита и Шибеника само до Книна), него је морала јаче да се ослања на поморске комуникације. То је наметало неодложну потребу, да се што пре овлада обалом и острвима.

Од Уне до мора, пред фронтом армије, налазиле су се две јасно одвојене групе немачког XV пл. корпуса: источна група са 373 и 10 д (око 17 батаљона и 58 оруђа без бацача) од Г. Лапаца до Бихаћа и западна група са 392 и 11 д (око 22 батаљона са 80 оруђа) на простору Карлобаг, Госпић, Оточац, Јосипдол, Сењ. Између тих група била је слободна територија Источне Лике преко које се, правцем Ловинац, Удбина, Кореница, Слуњ, ослобођена Далмација везивала са слободном територијом Кордуна и Баније. Уствари, непријатељ се био угњездио у упориштима, контролисао њихову непосредну околину и главне комуникације. Упоришта су била доста слабо утврђена, али је запажена тенденција јачег уколавања и смањивања профила објеката због све јачег дејства наше артиљерије. Командант 392 д, после пада Книна у децембру 1944 године, уповорио је своје трупе на нов начин борби са „партизанима“, за које борбе каже, да одговарају савременом боју великог стила.

Међутим, почетком марта, XV пл. корпус упао је јаким снагама на слободну територију Лике, код Удбине и Коренице тактички повезао своје догле развојене групе и успоставио фронт на линији: Г. Лапац, Удбина, Л. Осик, Госпић, Карлобаг, Паг, где је доцније сачекао напад 4 армије. Енергичним отпором 13 и 35 д и 9 бр 20 д осујеђена је непријатељска намера да заузме Ловинац и Мазин. Он је, заправо, тежио да скрати фронт између Велебита и кањона Уне, али га је овако само продужио. Но, његов главни циљ је био пресецање слободног личног коридора којим су наше јаке снаге из Далмације могле непосредно да угрозе Карловац и Загреб. После првих успеха 4 армије у Лици бојазан непријатеља за Загреб дошла је још јаче до изражаја. Тако се непријатељ изложио нашем удару на једној дугачкој топографски неповезаној линији, и знатно ослабио своја стална упоришта.

Није се никако смело допустити да се непријатељ, под нашим притиском, повуче долином Уне или према Огулину и Карловцу, одакле би могао да угрози десни бок армије, нити према Ријеци где би се, у наслону на снаге ХСВII пл. корпуса, могао поновно да испречи. Требало је настати да се његове снаге, после пробоја фронта, окруже и униште тамо где се затекну. Његов испад у Источну Лику је то олакшао.

У таквој ситуацији створена је следећа основна идеја операциског плана 4 армије:

1 — Главним снагама армије: (9, 13, 20 и 26 д) разбити фронт у Лици, опколити и уништити развојене непријатељске делове.

2 — Продрети нагло у Истру са т.жиштем на правцу: Госпић, Оточац, Сењ, Ријека, Трст.

3 — Ако би непријатељ јачим снагама покушао да брани стару италијанску границу између Снежника и мора, вршити притисак са фронта и истовремено кренути крилима према Трсту — десним крилом северно од Снежника, а левим од Цреса кроз Истру.

4 — Активним дејством јединица 7, 9 и 11 корпуса (без 13 д), које се налазе у позадини непријатеља, приковати непријатеља у упориштима и спречити му маневровање.

Операцију је требало извести у три фазе:

Прва фаза до 15 априла: разбити и уништити снаге XV пл. корпуса у Лици до линије Бихаћ (искључно), Врховине, Раб — у три етапе и то:

у првој етапи — очистити долину Уне,

у другој етапи — ослободити Перушић, Госпић, Карлобаг и Паг, и

у трећој етапи — ослободити Врховине, Оточац и Раб.

Друга фаза до краја априла: овладати Горским Котаром и Хрватским Приморјем и избити на линију Снежник, Ријека — у две етапе и то:

у првој етапи — уништити непријатељске снаге на комуникацији
Огулин, Бриње, Сењ,

у другој етапи — ослободити обалски појас до Ријеке, Крк, Црес и Лошињ.

Трећа фаза до краја маја: ослободити Истру, Словеначко Приморје и Трст.

Овакво планирање операције показало се правилним, но предвиђени временски оквири били су сувише широки. Операције су текле од самога почетка знатно брже но што се предвиђало, тако да су задаци пре времена извршавани. Последица је била да се нису напрезале све снаге и искоришћавале све могућности да се догађаји још више убрзају.

Команда 4 армије одлучила је да отпочне операције 20 марта, тј. десет дана пре крајњег рока који је одредио Генералштаб. То је био најранији могући рок обзиром на достигнути степен припрема. Иако се 4 армија, ранијим почетком операција, још више истицала у односу на остале снаге наше Армије, што је компликовало питање сигурности њеног десног бока, било је више разлога да се не губи време. Команда армије је предвиђала да ће до 24 марта уништити непријатеља у Удбини и Д. Лапцу, до 26 марта избити пред Небљусе и очистити Крбавско Поље и Кореничку Котлину и до 30 марта 1945 године заузети Небљусе.

Пре почетка операције — до 18 марта — 4 армија се прикупила у следећем распореду: 26 д на простору Срб, Дољане, Мазин; 20 д — Брувно, Клапавица; 19 д — Ловинац, Г. Плоча, Медак; 13 д — ј.з. од Удбине; 5 ојачана прекоморска бр код Рибника; 9 д — у армиској резерви на простору Обровац, Задар (уједно затвара правац према Карлобагу); Тенковска бр — Грачац; Артиљериска бр — Отрић; Команда и штаб армије — Грачац. Трупе су истог дана кренуле на полазне положаје за напад.

Ослобођење Источне Лике и Бихаћа

(20 до 28 марта 1945)

Операције су отпочеле нападом 26 д правцем Добросело, Д. Лапац, Небљуси; 20 д — правцем Клапавица, источне падине Пљешевце, Небљуси, а 19 д — правцем Удбина, Јошане, Кореница. Тенковска и Артиљериска бр додељене су дивизијама по батаљонима, односно дивизионима. 11 корпус (13 д и 5 прекоморска бр) вршио је осигурање бока армије на линији Госпић, Бунић, а касније са 35 д све до Плитвичких Језера. 4 корпус (7 и 8 д), по директивама Команде 4 армије нападао је правце Слуњ — Бихаћ и Слуњ — Пријебој (сл. 1).

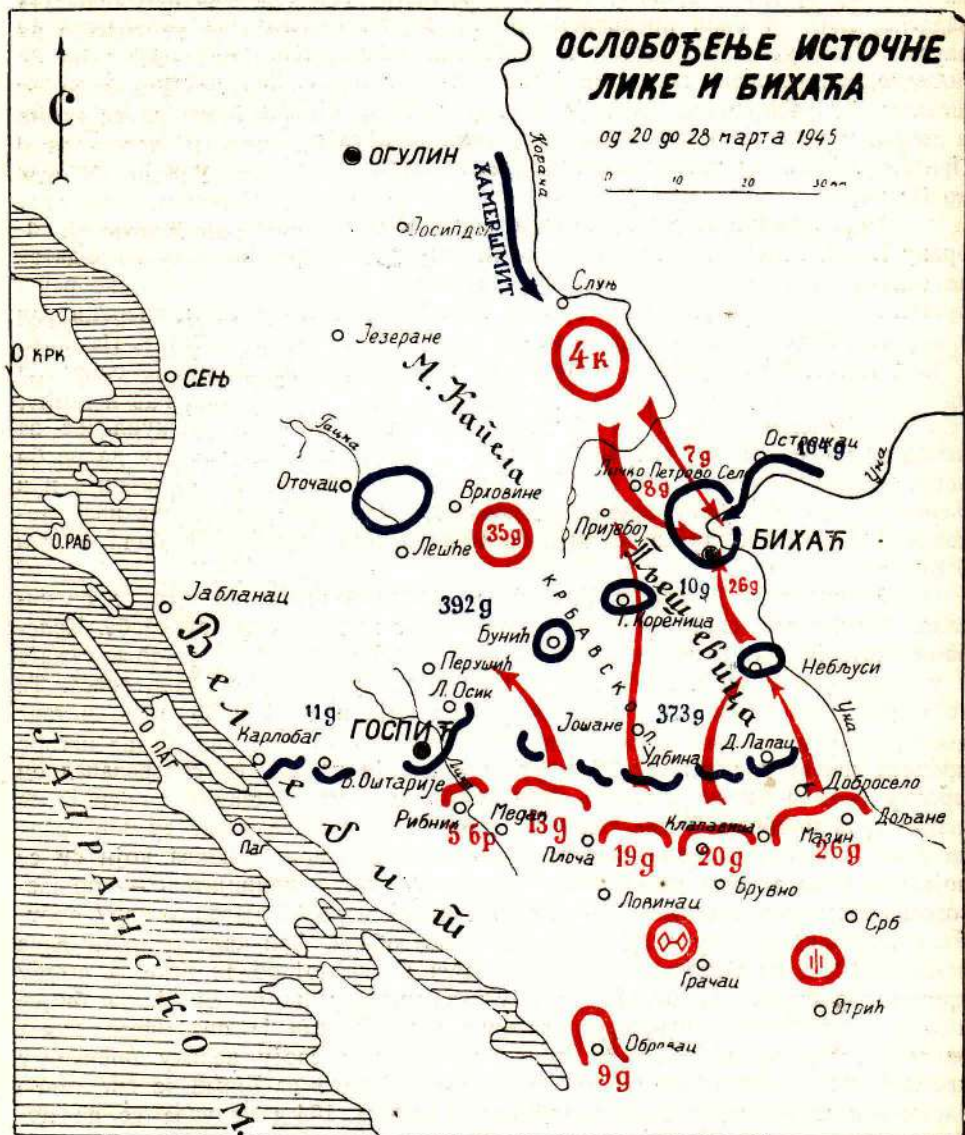
Већ другог дана офанзиве 4 армија је разбила непријатељски фронт; уништила већи број непријатељских снага на линији Д. Лапац, Удбина; избила на положај пред Небљусима; очистила Крбавско Поље и тако извршила све задатке, који су били предвиђени до 26 марта. Идућег дана 26 д је лако заузела Небљусе. Изненађени и разбијени непријатељ није стигао ни да поседне припремљене положаје јужно од овог места. 20 д чистила је Пљешевницу од распршених непријатељских делова, а 19 д заузела Кореницу и дошла у везу са 4 корпусом (8 д) који је заузео Личко Петрово Село и Пријебој. Тако су трећег дана извршени задаци који су били предвиђени до 30 марта.

Пораз непријатеља на линији Лапац, Удбина довео је у питање одбрану Бихаћа. Међутим, Генералштаб није поставио армији директан задатак да ослободи Бихаћ, већ је оставио Команди армије да то питање реши према својој оцени. Команда армије није предвидела у свом оперативском плану ослобођење Бихаћа, да се не би одвојила од главног задатка. Па ипак, у тако повољној ситуацији, ноћу 21-22 марта, Команда армије је одлучила да продужи напад на Бихаћ са 4 корпусом и 26 д — ојачаном, као и догле, једном бригадом 20 д, а са осталим снагама да отпочне прикупљање за напад на Госпић. У тој ситуацији Бихаћ је заиста требало заузети да не би непријатељу послужило као база за дејства на комуникације 4 армије при њеном даљем надирању према северозападу, тим пре што се очекивао долазак 104 немачке дивизије чији су први делови раније већ били стигли у Бихаћ¹⁾.

Непријатељ је дао у Бихаћу знатно већи отпор но што се очекивало. Ангажоване снаге за брзо решење овог задатка биле су слабе. Колебање, које је претходило одлуци за напад на Бихаћ, дошло је до изражаја и у распореду армије. На Бихаћ се пошло тек узгред и са мало снага. Та се уздржљивост осећа и у распореду 26 д која има 22 и 23 марта читаве две бригаде у резерви. Према подацима Немаца — очевитаца, услед наглог продора нашег 4 корпуса, 22 марта настала је паника на северозападном фронту Бихаћа која је могла бити још боље искоришћена. Касније се непријатељ прибрао. После тешких борби 26, 7 и 8 д заузеле су део града на левој обали Уне (благодарећи драгоцену подршку тенкова који су се појавили и на таквом изломљеном земљишту где их непријатељ — по његовом сопственом признању — није очекивао) и до 26 марта у зору окружиле непријатеља и у делу града на десној обали. Али када је истог дана немачка 104 д из Остроуша пробила обруч на десној обали реке, у штабу армије размотрена је могућност обустављања напада на Бихаћ да би се што пре приступило извршењу главног задатка, али је ова мисао одмах одбачена. Армија није заиста смела да отпочне своју велику операцију према Сочи са полууспесима или неуспесима. Напад на Бихаћ је енергично настављен и 28 марта град ослобођен. Немачка 104 д повукла се на по-

¹⁾ Првих дана офанзиве, старци, жене и деца, враћајући се својим кућама са слободне територије где су били избегли, у стопу су пратили трупе, потпуно сигурни у њихов успех. Армији је претходила репутација 8 корпуса коју је стекао у прошлогодишњим борбама у Далмацији и недавно код Мостара. А убедљива је била и њена снага — видно изражена тенковима и моторизованом артиљеријом, које ови крајеви још нису били видели у тако великој количини у нашим рукама.

ложаје западно од Острошца заједно са остацима разбијене 373 и 10 дивизије.

Сл. I

Било је сасвим природно што је Генералштаб оставио питање заузимања Бихаћа слободној оцени Команде армије, која је на лицу места, под непосредним утисцима, могла донети правилнију одлуку. Схватљиво је,

најзад, што је Команда армије у свом почетном оперативском плану оставила Бихаћ по страни и задовољила се одбацивањем непријатеља од Небљуса. Стварно се није могло знати колико ће се времена непријатељ још излагати нашем удару на линији Д. Лапац, Удбина која је неповољна за одбрану, или ће се у задњи час повући на своје раније положаје који су много повољнији за одбрану Бихаћа. У том случају напад на Бихаћ би се усложио, а вероватно и одужио. Али када је једном одлучено да се крене на Бихаћ, онда је овоме требало енергичније приступити са истом оном решеношћу којом је изведен напад на линију Д. Лапац, Удбина. У том случају тежиште напада требало је пренети северно од Пљешевине на правац Л. Петрово Село, Бихаћ, тј. на обилазници али тактички знатно удобнији правац на коме би се наша надмоћност у тенковима могла потпуно да изрази.

За то време 392 немачка и 11 усташка дивизија предузеле су неколико слабих противнапада у правцу Коренице да би олакшале ситуацију код Бихаћа. Нешто јачи притисак испољен је на правцу Карловац, Слуњ, али без битног утицаја на догађаје код Бихаћа. За то време наша 43 д појачала је своју активност на путу Сењ, Огулин, Генералски Стол, а 7 корпус на своме подручју. Још дубље у позадини, у другој половини марта, било је у току јака непријатељска офанзива против нашег 9 корпуса.

У међувремену (27 марта) генерал Лер примио је дужност Врховног заповедника Југоистока од маршала Вајкса. Он се одмах нашао пред великом пролоком између Острошца и Оточца кроз коју су могле покуљати наше снаге у правцу Карловца и Загреба. Лер је заиста веровао да ће 4 армија наставити надирање ка северу, занемарујући при томе остале оперативне и политичке моменте, који су је упућивали према западу. Због тога хитно пребациује штаб ХСГ корпуса из Славоније у Карловац и подређује му тамошње снаге: „Групу Хамершмит” и 13 уст. д. Нешто касније, упућује му као појачање 104 д и неке друге делове, не водећи много рачуна о мање осетљивом приморском правцу који је, истина, водио у туђу надлежност, у „Групу Ц”.

Ослобођење западне Лике и Хрватског Приморја

(4 марта до 15 априла 1945)

Следећи задатак армије био је пробијање фронта између М. Капеле и мора, на коме се истичу три изразита теренска одељка:

а) између М. Капеле и вододелнице Гацке и Лике протеже се појас маневарског и нижег планинског земљишта, који преко Гацког Поља (Оточац) изводи у Бриње, а одавде, између В. и М. Капеле, на северо-исток ка Јосипдолу и Огулину или између В. Капеле и Велебита на запад, ка Приморју;

б) између поменуте вододелнице и била Велебита протеже се широко Личко Поље (Госпић), које је, у почетку, погодно за развој већих маса, али које се касније стешњава и потпуно затвара са запада и северо-запада тешко проходним и пошумљеним оградницама Велебита, који су савим непогодни за даљи развој операције армије;

ц) најзад, уски приморски правац од Карлобага на север са једним добрим путем дуж морске обале.

Непријатељ је био распоређен у три групе без изразитог тежишта: једна група од 9 батаљона и 4 батерије — претежно из 392 д бранила се на правцу према Оточцу; друга група од 7 батаљона и 3 батерије — већином из 11 д на правцу Госпић; и трећа група од 4 батаљона и 1 батерије код Карлобага и на Пагу. Као што се види нешто јаче груписање било је постигнуто само на правцу Оточац где се налазила главнина 392 д. Командант 392 д предлагао је команданту XV пл. корпуса да јаче прикупи своју развучену дивизију, па макар жртвовао нека упоришта, али се командант корпуса није сложио. Тако је и западна група XV пл. корпуса дочекала напад 4 армије у кордонском распореду.

Команда армије је одлучила да изврши главни удар на Госпић да би се што пре ослободиле поморске комуникације. За овај правац постојали су и други разлози. Усташе су сматрале Западну Лику са Госпићем својим најјачим политичким упориштем па су чак крајем марта помишљале¹⁾ да тамо прикупе све своје трупе из Хрватске, док би Немци отступили у Аустрију, али до тога није могло доћи услед наглог продора 4 армије.

У духу донете одлуке за извршење главног удара на Госпић упућена је 19 д правцем Рамљање, Лешће са задатком да спречи интервенцију непријатеља из Гацког у Личко Поље; 13 д, ојачана људством расформиране 35 д, добила је задатак да заузме Перушић; 26 д да изврши напад на Госпић са севера, а 20 д с југа; 9 д имала је да заузме Карлобаг и Паг; 43 д да се јаче ангажује на правцу Јосипдол, Сењ ради везивања снага; а 4 корпус, коме је поверена и заштита десног бока армије према Острошцу и Слуњу, имао је да садејствује расположивим снагама правцем Дрежник Град, Личка Јесеница (сл. 2).

Концентрација армије, према оваквим задацима, извршена је од 23 марта до 3 априла, тако да је 4 априла у зору отпочео напад.

Непријатељски фронт је већ првог дана потпуно разбијен. 19 д заузела је Лешће, 13 д Перушић, 26 и 20 д Госпић, 19 д Карлобаг, а 7 д Дабар. 11 уст. д је била потпуно разбијена, а са њом и све немачке трупе од Перушића до мора. У овој фази наша артиљерија је веома ефикасно дејствовала и помагала напад. Идућег дана 19 д избила је пред Оточац, 9 д довршила ослобођење Пага, а 7 д, заривши се дубоко у непријатељску позадину, заузела Језеране на путу Огулин, Сењ и дошла у везу са 43 д. Отступница 392 д (која се затекла са главнином код Оточца) према Јосипдолу и Карловцу била је пресечена.

Командант XV пл. корпуса упутио је 3 априла 104 д према западу да би олакшао ситуацију 392 и 11 д. Пошто је потиснула слаб застор 4 корпуса, 104 д заузела је Л. Петрово Село 4 априла, а идућег дана и Пријебој. Одавде је ова дивизија, по наређењу команданта „Групе Е”, скренула нагло на север и, уз велике губитке и тешке борбе са деловима 4 корпуса, пробила се до 14 априла северно од Примислја где је ушла у борбени распоред ХСГ корпуса.

¹⁾ Извештај Лера.

Тако је 392 д остављена својој судбини. 6 априла армија је наставила напад на Оточац. Непосредно у акцији је била само 19 дивизија са две бригаде; 13 и 26 д вршиле су обухватни покрет према Брињу, али нису стигле да пресеку пут 392 дивизији која је, под притиском 19 д, нагло отступила источно од Сења. Она се, на тај начин, сретно извукла из клешта, јер је заkasнио и обухватни маневар 19 д са севера. У таквој ситуацији

Сл. 2. — Ослобођење западне Лике и Хрватског Приморја
4. 4. до 15. 4. 1945 год.

командант 392 д намеравао је да настави повлачење према 327 д која је, у то време, избила из Истре на линију Локве, Краљевица, али му командант 15 пл. корпуса категорички наређује да остане где се затекао. Тако је, 9 априла, при одбрани Сења, 392 д скоро потпуно уништена после обухватног маневра 19 и 26 д, јер су само неки њени слаби остаци успели да се повуку према Новом. 9 д успела је да заузме Јабланац 8 априла, а 13 д Јосипдол 10 априла. 43 д груписала се сада према Локвама против 237 д, док се 20 д, као армска резерва, прикупљала на простору Залужница, Врховине.

Оперативни и политички разлози који су налагали да се правац главног удара 4 армије усмери на Госпић, били су заиста крупни и нису се могли занемарити, ма колико да је овај правац био незгодан за даљи развој операција. Али, после пада Госпића (4 априла), када је 11 уст. д била смрвљена, није више ништа стајало на путу да се већ идућег дана 13 дивизија упутују правцем Перушић, Лешће у напад на 392 дивизију која је главнином стајала код Оточца очекујући интервенцију 104 д која је 5 априла избила у Пријебој. У том случају 19 дивизија би могла 6 априла упутити јаче снаге у обухват са севера и доћи у бољу оперативну везу са 7 д која је још 5 априла заузела Језеране, а идућег дана и Бриње. Можда би тада успела да одбаци 392 д на Велебит, а у сваком случају 392 д би се повлачила под много тежим условима.

Пошто је на тај начин XV пл. корпус избачен из борбе, 4 армија је могла да настави надирање према северозападу. У том циљу, 11 априла штаб армије је наредио 13 дивизији да активно дејствује према Генералском Столу; 19 д да настави надирање обалом преко Новог и Црквенице; 26 д да наступа за њом у другој линији с тим да заузме Крк; 9 д да заузме Раб, касније Црес и Лошињ; 43 д да се прикупи према Локвама, а 20 д да се задржи, као армска резерва, тамо где се налазила (Залужница, Врховине).

12 априла 4 армија наставила је операцију према северозападу. До 15 априла 19 д је одбацила 237 д (која је, у међувремену, неким деловима већ избила до Новог) на положајима јужно од Краљевице. 9 д ослободила је Раб 12 априла. 13 д, на десном крилу армије, заузела је Тоуњ 13 априла, одакле је упућена према Локвама да заједно са 43 д нападне делове 237 д у Локвама и Мрзлој Водици. 20 д је са 4 корпусом делом учествовала у борбама против 104 д код Примишља, а потом је примила положаје 13 д према Генералском Столу. 26 д извршила је припреме за искрцавање на Крк.

Овим је завршено ослобођење Западне Лике и Хрватског Приморја. Идућих дана армија ће наићи на организован отпор ХСВН корпуса.

Овде треба нарочито истаћи велику помоћ коју је народ ових крајева пружио армији. Упоредо са наступањем армије аутоматски је ступала у дејство народна власт, коју је Партија организовала и на неослобођеној територији. Народна власт је у позадини армије обављала многе дужности које би наче трошиле време и снагу трупа. Армија није морала одвајати велике снаге за уређење и осигурање своје позадине, шта више, њено се бројно стање стално повећавало приливом нових бораца. Непријатељ је у великој мери рушио комуникације, али се сав народ трудио да их одмах справи уз помоћ врло ефикасних инжењерских јединица армије. На оку-

пираном подручју Хрватског Приморја народни одбори, упоредо са непријатељским припремама за рушење, припремали су материјал за оправку како би се могло приступити раду чим се непријатељ повуче.

Англоамеричко ваздухопловство је помагало операције армије, али све слабије уколико је армија више одмицала према северозападу, тако да у бојевима код Ријеке оно више није ни учествовало. Но и дејство непријатељског ваздухопловства било је веома слабо.

У међувремену наша 2 армија ослободила је Сарајево (6 априла), а 12 априла потпуно је разбијен непријатељски фронт на Драви и Срему комбинованом офанзивом наше 1 и 3 армије. Али, усред ових недаћа, када су немачке трупе између Саве и Драве биле у пуном повлачењу — негде западно од линије Д. Михољац, Ђаково — и без изгледа да ће ускоро стабилизovati фронт, генерал Лер није никако могао да се ослободи бриге за сигурност Карловца и Загреба. Ма да је већ била сасвим јасна тенденција 4 армије за надирање ка северозападу, он је наредио 181 дивизији, која је била тек извучена из Босне, да најхитније одмаршује у Карловац у састав ХС1 корпуса.

Бојеви код Ријеке

(16 до 29 априла 1945)

Подаци којима је 16 априла располагала обавештајна служба армије давали су овакву слику о непријатељу:

Пред фронтом армије — на линији Локве, Краљевица, била је 237 д; северно од Локава, на простору Герово, идентификовани су делови „Српског добровољачког корпуса“ (СДК) са нешто четника који су били оперативно повезани са окупационим трупама у Словенији на линији Кочевје, Жужемберг, Н. Место. Међутим, на целом овом фронту — од Крке до мора — није било неке повезане тактичке линије, већ само низ ослонаца са пространим незаузетим међупросторима. Иза овог застора знало се за јаку 188 д и за мноштво мањих јединица које су све скупа претстављале далеко већу снагу од једне дивизије (сл. 3).

Између Снежника и Чичарије изводио је најкраћи правац за упад у Истру. То је прилично узан појас земљишта, изломљен кршом, са низом zgodних положаја за одбрану. Највећа препрека на томе правцу била је дубоко усечена долина Речине, чија је десна обала била утврђена сталним објектима. Од изворног дела Купе — између Снежника и Пивке с једне и В. Горе с друге стране — протеже се према Постојни и Ракеку широк појас маневарског и нижег планинског земљишта. Од овог правца, између Снежника и Пивке, одваја се један крак преко Машуна за Ил. Бистрицу, пошумљен и доста тежак, али којим се могао обићи положај између Снежника и мора.

Команда армије одлучила је да продре у Истру најкраћим правцем Клана, Ил. Бистрица Трст. За извршење ове одлуке упућен је 11 корпус (13 и 43 д) у напад на Локве и Мрзлу Водицу, а 19 д на отсек Фужине. Краљевица. 26 д добила је задатак до ослободи Крк, а 9 д Црес и Лошињ (чим 26 д заузме Крк). 20 д упућена је на простор Равна Гора за обезбеђење

према Купи, док је 4 корпус преузео заштиту десног бока на линији Бихаћ, Слуњ, Генералски Стол.

Почетком априла, 7 корпус појачао је своју активност у позадини непријатеља — у Сухој Крајини и на комуникацији Н. Место, Жужемберг, али је непријатељ успео да довуче појачања и да га до 15 априла одбаци од комуникација: Жужемберг, Кочевје и Н. Место, Жужемберг. Бројно стање корпуса било је ослабљено, иако је корпус у то време био појачан људством расформиране 5 прекоморске бригаде.

Непријатељ је одбачен на десну обалу Речине, после оштрих борби од 17 до 20 априла нарочито на правцу 19 д, која је била ојачана са 12 бр 26 д. 43 д избила је на стару границу јужно од Чабарске Полице (једна њена бригада пробила се кроз непријатељске линије у Истру), 13 д код Јелења, а 19 д одавде до мора. 26 д заузела је Крк 17 априла, а затим се вратила на копно код Цриквенице; 9 д ослободила је Црес и Лошињ 20 априла, а 20 д избила челом у Презид без значајног отпора.

Од 17 до 20 априла на фронту армије биле су у акцији само три наше дивизије: ојачана 19 д на Приморју, а 13 и 43 д на правцу Локве, Мрзла Водица, Јелење. Те су снаге биле несумњиво довољне да одбаце 237 д. Само да је тежиште било на десном крилу, на правцу Локве, Г. Јелење, успех би био бржи и потпунији, а можда би се на десној обали Речине могао образovati и солидан мостобран. Но, у сваком случају, за дивизијама прве линије требало је да се нађе још једна дивизија спремна да прошири и продужи успех. Ово је могла да буде 26 д да нису одвојене толике снаге за ослобођење острва.

20 априла Генералштаб је ставио армији на расположење 29 д и, обзиром на општу ситуацију, наредио да што брже надире ка Трсту, с тим да одмах упути покретне делове у рејон Трста како би сваког тренутка могли да упадну у сам град. У исто време наређено је да се и 9 корпус оријентише ка Трсту. Овим наређењем потврђена је само основна замисао Команде армије, по којој су 19 и 9 дивизија добиле задатак да окруже и униште непријатеља у Ријеци, а 13, 26 и 20 д да енергично продуже надирање ка Трсту — 13 и 26 д правцем Клана, Ил. Бистрица, а 20 д правцем Презид, Машун. За 29 д је одлучено да се што пре пребаци у рејон Презида ради обезбеђења десног бока.

Док је 237 д у Горском Котару и Хрватском Приморју водила само борбе за добитак у времену, догле су остале непријатељске снаге на десној обали Речине и даље преко Клане и југозападних огранака Снежника до Кнежака организовале главни положај (Ингридштелунг). Борбена група Ријека (Кампфгрупе Фијуме), састављена од разноврсних јединица са врло јаким артиљеријом, била је на десном крилу, 237 д заузимала је положај северније — до извора Речине, 188 д пристизала је код Клане, док су разне немачке јединице, СДК и четници затварали правац Презид, Кнежак.

21 априла отпочеле су борбе на главном положају. 13 д успела је да заузме Клану, али је истог дана одбачена противнападом 188 д. Јужније, 19 д није успела да пробије непријатељску одбрану на Речини. Идућег дана није успео покушај 13 д да преотме Клану, јер су непријатељске снаге, у то време, већ биле врло јаке. Увече истога дана Команда армије је одлучила да ангажује ванредно продорну 26 д према Клани, која је тамо пристизала, да

помери 13 д у десно према Чабарској Полици, да пребаци 43 д са лаким наоружањем у Истру и да 20 и 9 дивизија такође упадну у Истру — 20 д правцем Презид, Ил. Бистрица, а 9 д десантом са Цреса.

До тога времена на фронту армије биле су ангажоване само 19, 13 и 43 д. При томе треба имати у виду да су 13 и 43 д биле бројно далеко слабије од осталих дивизија ранијег 8 корпуса. Сада се баца у борбу и 26 дивизија, која ће кренути у напад 24 априла. Но, у исто време кренула је у напад и немачка 188 д, свежа планинска јединица од око 15.000 људи најмлађих годишта, можда слабијег борбеног искуства, али врло великог елана. 188 д имала је задатак да пробије наш фронт источно од Клане и да затим окрене према југу ради обухвата нашег распореда на Речини. Наша обавештајна служба је дотле идентификовала на томе правцу само неке њене делове, али није била открила покрет ове дивизије у целини. Тако је дошло, 24 априла, на том планинском земљишту, кршевитом и местимично покривеном шикаром, до оштрог судара у сусрету између ових двеју најјачих и најефикаснијих дивизија. Овим почиње критична фаза бојева код Ријеке, али тог дана без одлучног исхода. Фронт је остао у равнотежи. Обе дивизије су упорно настојале да изврше своје задатке. 188 д је нападала пет дана узастопце на истом фронту и са истим циљем све до 28 априла закључно, до краја своје нападне моћи, а 26 д била је још упорнија. Дуго и крваво хрвање у коме је на нашој страни учествовала и 13 д, а на непријатељској још неке друге мање јединице, трајала је све до 30 априла, али без одлучних резултата. За то време 19 д је вршила јак притисак на 237 д и Ријечку групу.

Недостатак јачих резерви у тактичкој дубини иза дивизија прве линије још се јаче осећао од 21 до 23 априла. У том времену, на главном правцу армије за упад у Истру, то јест на правцу Клана, Липа, Ил. Бистрица, нашла се само наша бројно слабија 13 дивизија која се у Клани није могла да одржи пред јаком немачком 188 дивизијом. Чим је штаб армије ово уочио, упутио је према Клани 26 дивизију, која је могла да ступи у борбу тек 24 априла. Она је успела да заустави напад 188 дивизије, али она сама није тада више могла да продре. Да је упућена само два дана раније, она би сигурно спречила формирање непријатељског фронта на линији Клана, Речина и створила много повољније услове за даљи развој операција.

Из развоја догађаја 24 априла Команда армије закључила је да борбе на Ријечком фронту могу потрајати дуже но што то допушта основни задатак, па преноси тежиште операције на правац Презид, Ил. Бистрица, ојачавајући 20 д са 11 бригадом 26 д, тенковима и моторизованом артиљеријом. Иако 24 априла није пала одлука, ипак тај дан, услед преношења тежишта, обележава прекретницу бојева код Ријеке. Ојачана 26 дивизија успела је 27 априла да пробије Ингридову линију на правцу Ил. Бистрица и да заузме Кнежак и Св. Петар на непријатељској отступници. До тог времена је 9 д, која се ноћу 24/25 априла искрцала у Истри код Мошченице и Бршећа, заузела Опатију, док је једна бригада 29 д пребачена камионима из Огулина у Презид.

Док на фронту 7 корпуса за то време није било веће активности (само је Кочевска група са 20 д учествовала у разбијању четника и СДК на простору Кочевска Река, Чабар, Брод), дотле је 9 корпус развио велику ак-

тивност, разбио непријатеља на Бањској Планоти и Трновском Гозду, прешао комуникацију Горица, Ајдовщина и прикупио се до 27 априла у рејону Штањела.

Ситуација је била сазрела за развој бојева крилних дивизија према Трсту, јер источно од Соче и јужно од Саве, према поузданим подацима наше обавештајне службе, непријатељ није располагао никаквим озбиљнијим снагама које би то могле да спрече. Међутим, непријатељ је могао да привуче резерве из своје дубље позадине и да, на наш продор према Трсту, одговори ударом у бок правцем Љубљана, Постојна. Такав закључак могао се донети и на основу његове велике упорности коју је испољавао на старој југословенско-италијанској граници.

У таквој ситуацији Врховни командант друг Тито наређује да главнина 4 армије енергично крене према Трсту и у исто време ставља армији на расположење 8 д на правцу Брод на Купи, Чабар, Лож за обезбеђење њеног десног бока, а два дана касније и 7 дивизију. Према овом наређењу 43, 30 и 31 д требале су одмах да отпочну уводне борбе за сам Трст.

Интервенција Врховног команданта знатно је убрзала догађаје. Врховни командант је својим категоричким наређењем, да се одмах крене према Трсту, јасно указао на главни објект операције, дао трупима нов полет, угушио последње сумње које су се још могле јавити у руководству армије у погледу сигурности те операције, и ослободио Команду армије сталне бриге за десни бок, стављањем 8 и 7 дивизије на њено расположење.

За то време, на европском ратишту, догађаји су се развијали муњевитом брзином. Иако су Немци бацили на исток готово све расположиве снаге, они нису могли зауставити победоносни марш Црвене армије. 12 априла II и III Украјински фронт већ су заузели Беч. У том тренутку готово цела отпорна снага Трећег Рајха била је сасређена код Берлина, где су убачене последње немачке резерве. Трупe I Белоруског и I Украјинског фронта, разбиле су концентричним нападом и овај последњи одбранбени бедем Рајха. 2 маја престао је сваки отпор у Берлину. Англоамериканци су до краја марта, без озбиљног отпора, форсирали Рајну и одавде готово неометано надирали густом мрежом аутострада према истоку. Офанзива у Италији, која је почела 9 априла, завршила се 29 априла потписивањем капитулације од стране опуномоћених претставника „Групе Ц” у Касерти. Конвенција о капитулацији обухватала је све немачке снаге у Италији, Тиролу, Форарлбергу, Салцбургу, Штајерској и Корушкој. Међутим, ови катастрофални догађаји нису никако утицали на држање Немаца у Југославији. Док се 2 окл. армија, под ударцима III украјинског фронта, повлачила из југозападне Мађарске на аустриску границу „Група Е” се упорно држала у Срему и Славонији, тј. више стотина километара источно. Уколико је њен леви сусед даље отступао, она је утолико продужавала своје бочно осигурање према Драви и не помишљајући да својим повлачењем дође с њим у бољу оперативну везу. После слома Сремског фронта генерал Лер, у тежњи да очува земљиште по сваку цену, узалуд је покушавао да стабилизује фронт најпре на линији Врпоље, Баково, Валпово, а затим у висини Плетернице и Ораховице, али је и одавде одбачен на Илову. Под притиском наше 2 армије Немци су упоредо напуштали Босну, а када се наша 20 д пробила преко Кнежака (27 ап-

рила), они су водили тешке борбе са нашом 1, 2, и 3 армијом на линији Илова, Бос. Нови. У таквој ситуацији 181 д, која је 17 априла била упућена из Брода у Карловац, морала се ангажовати у Славоњији. Међутим, генерал Лер није изгубио из вида опасност коју је претстављала 4 армија за његову дубљу позадину. Он због тога упућује 7 СС д и штаб XXXIV корпуса према Љубљани, али је 1 маја био принуђен да 7 СС д скрене из Загребa према Карловцу где је, због операција 2 армије, ситуација ХСI корпуса била посве критична.

Пред фронтом 4 армије Немци су били још упорнији него у Славоњији. Када је ХСVII корпус потчињен „групи Е“ (25 априла) Лер му је дао задатак да безусловно држи Ријеку и да тамо привуче све снаге оккупационог апарата Истре. Када је почела да се оцртава опасност на оба бока, командант ХСVII корпуса је затражио од команданта „Групе Е“ да поново размотри своје наређење о безусловном држању Ријеке. Генерал Лер је ипак остао при свом ранијем наређењу, с тим да корпус, у случају потребе образује „јеж“ и патетички додао: „Ви тиме спасавате животе 200 хиљада ваших другова“. (Свакако мисли на немачке трупе које су ангажоване у Хрватској). Он тада још није мислио да ХСVII корпус остави својој судбини, јер је намеравао да 7 СС д, која је била на путу преко Загребa за Љубљану, употреби вероватно на правцу Постојна, Св. Петар, Ил. Бистрица.

Развијајући свој успех од 27 априла, 20 д је 28 априла заузела Ил. Бистрицу, а 9 д Волоско. На осталим правцима овога дана није било битних промена.

Армиском заповешћу од 29 априла конкретизовано је наређење Врховног команданта од 27 априла. Према овој заповести Десна оперативна група (20 д, 11 бр 26 д, 29 и 43 д, три тенк. батаљона и два моторизована артиљеријска дивизиона) добила је задатак да крене општим правцем Ил. Бистрица, Дивача, Опчине; Средња оперативна група (13, 19, 26 д и 2 бр 9 д) да окружи ХСVII корпус на Ријечком фронту; Лева оперативна група (9 д) да безусловно надире правцем Ловран, Трст, а Кварнерски одред који је прешао у Истру за 9 дивизијом према Пули.

Поједине одредбе ове заповести саопштене су трупама још претходног дана, тако да су се операције према њој развијале почев од 29 априла.

Бојеви код Ријеке настављени су и даље све до потпуног уништења ХСVII корпуса. Но, пошто су се операције, почев од 29 априла, развијале у више праваца, потребно је да се и посебно размотре.

Ослобођење Трста, Истре и Словеначког Приморја

(29 априла до 6 маја 1945)

У области Трста непријатељ је имао око четири батаљона, са врло јаком артиљеријом и бројним морнаричким копненим јединицама и установама, које су дале за борбу више стотина па и хиљада људи. Посаде тврђаве Пуле (Фестер Плац) била је нешто слабија. У унутрашњости су биле слабе посадне и полициске јединице. Јачи гарнизони били су у Пазину, Постојни и Горици. После пробоја фронта код Кнежака, Недићевци, Љоти-

ћевци и четници разних врста нагло су отступили према Сочи уз пратњу немачких полициских јединица.

Ојачана 20 д јурнула је 29 априла из Ил. Бистрице према Трсту и до вечери избила у Дивачу пошто је распршила и уништила снаге непријатељске посаде на томе правцу. У исто време 9 д је стигла до Бузета, 30 д подишла северној периферији Трста, док је 31 д јужно од Ајдовшчине вршила осигурање према Випавској Долини. Идућег дана 20 д, после оштрих борби, пробила је спољну одбрану Трста коју је непријатељ импровизовао на линији Сежана, Базовица, Козина и подишла периферији Трста и Опчинама; 9 д, импровизујући једну моторизовану претходницу (од успут заплењених камиона), избила је преко Декана до источне периферије града; 30 д пресекала је пут Трст, Тржич (Монфалконе) и ноћу између 30 априла и 1 маја с једном мањом колоном јаке ватрене моћи продрла у предграђе Трста — у Ројан; 31 д упућена је на Горицу и Тржич. 43 д оперисала је по бригадама у унутрашњости Истре, без довољно међусобне везе, негде ефикасно, негде мање енергично и не увек у складу са главном операцијом.

Једновремено су ступиле у акцију и снаге антифашистичког отпора у граду. Словеначко-италијански антифашистички извршни одбор (СИАИО) позвао је све Италијане и Словенце из града Трста у борбу против окупатора. Команда града Трста, формирана је још 3 августа 1944 године, организовала је устанак. Од фебруара 1945 године Трст је био подељен на четири сектора са по два до три батаљона. 26 априла секторима су издата упутства за напад, а 29 априла наше јединице у граду Трсту прешле су у општи напад. Њихово садејство је идућих дана знатно олакшало армији ослобођење града.

Врховни командант маршал Тито, својом наредбом од 30 априла, похвалио је 4 армију, 7 и 9 корпус за њихове велике напоре и постигнуте успехе.

1 маја наше јединице (20 и 9 д и 11 бр 26 д) упале су у Трст са свих страна и, местимично, у оштрим борбама чистиле град од Немаца који су се до мрака одржали само у неким објектима и у Опчинама. Трст је тада већ био слободан. 31 д ослободила је овог дана Горицу и Тржич и прешла Сочу. За њом је упућена и 30 д. Друге јединице 9 корпуса ослободиле су Толмин, Кобарид, Бовец, Тарчент, где су већ постојали организовани партизански одреди, војна подручја и народноослободилачки одбори. Благодарети таквој организацији, која је изникла из народа и којој је Партија дала облик, народ је свуда у тим крајевима већ 1 маја узео власт у своје руке па и тамо где нису стигле нити могле стићи наше оперативне јединице. Врховни командант је, другом својом наредбом од 1 маја, похвалио трупе 4 армије, 7 и 9 корпуса за ослобођење Трста, Тржича и Горице.

Англоамериканци су за то време хитали са запада према Сочи. 2 новозеландска дивизија кренула је 1 маја зором са Пијаве и предвече без отпора стигла на Сочу¹).

¹) Још пре тога Новозеланђани су приметили да су зашли у неки други крај. „С оне стране Соче ниска брда затварала су хоризонт. Пут је изгледао пуст, јер сада више није било италијанских застава. Тада смо нагло ушли у оно што су војачи брзо назвали „Титовом земљом“. Ту су сада били партизани са црвеним марамама и капама са црвеном звездом. Одједном стигли смо на Сочу и 20 минута касније

2 маја, када су Новозеланђани стигли у Трст, отпор Немаца био је сведен само на два објекта; њихове су се посаде предале — једна нашим трупам, а друга Новозеланђанима. Посада Опчина од 29 официра и 2.682 војника, после јаког отпора који је трајао неколико дана и покушаја да се преда Англоамериканцима, предала се 3 маја нашој 20 дивизији. 43 д ослободила је Пазин 6 маја, док је Кварнерски одред истога дана принудио гарнизон Пуле на предају.

Тако су наше снаге ослободиле цело ово подручје. Интервенција Англоамериканаца преко Соче само је продужила борбе, јер су се Немци грчевито бранили до последње могућности да би се њима предали²).

Операција за ослобођење Трста одликује се брзином и смелошћу. 9 корпус, 20 и 9 дивизија сручили су се на Трст таквом брзином да се изненађена и запрепаћена одбрана није имала када да среди. Наше јединице биле су пред Трстом када је непријатељ у Трсту замишљао да је пут за Подград и Ријеку слободан. А ризик се осећао у томе што је десни бок главне колоне (20 дивизија) био слабо заштићен са правца Љубљана, Постојна, све док 29 дивизија није заузела Постојну (1 маја). Стварно, баш у оно време када је 20 дивизија кренула из Ил. Бистрице за Трст, 7 СС дивизије се укрцавала у возове негде код Иванић Града да би кренула за Љубљану.

Уништење ХСVII корпуса

(29 априла до 7 маја)

Док су се у Истри и око Трста одвијали поменути догађаји, догле су на старој граници и даље беснеле борбе. ХСVII корпус, прикован Леровом одлуком код Ријеке, образовао је „жеж“ између Речине, Ил. Бистрице, Чичарије и мора.

После одласка 20 д из Ил. Бистрице према Трсту, 13 д продужила је фронт према западу преко Ил. Бистрице до Подграда, док су 26 д (без 11 бр) и 19 д и даље вршиле фронтални притисак. 2 бр 9 д нападала је на правцу Опатија, Кастав. Обруч око ХСVII корпуса био је скоро затворен, остао је слободан само један део на Чичарији, који за Немце није био од већег интереса, али је северни сектор обруча био веома слабо поседнут, јер се бројно слаба 13 д развукла готово од Чабарске Полице до Подграда. Због тога је команда армије 1 маја пребацила 26 д у Ил. Бистрицу, која је одатле кренула у напад и, 2 маја, заједно са 13 д одбацила непријатеља према Липи.

Међутим, 1 маја генерал Лер је наредио да се ХСVII корпус пробије на север, пошто је тада коначно одустао од своје раније намере да му помогне. Он је тога дана, због тешке ситуације ХСI корпуса код Карловца,

били смо на периферији Монфалкона. Партизани су покрај пута постављали Титове портрете и на зидовима исписивали „Живео Тито“ и „Живео Стаљин“, или се кретали у малим колонама са југословенским заставама или са италијанском тробојком са црвеном звездом у средини. Свуда је писало „Тукај је Југославија“. (Geoffrey Cox, *The Road to Trieste*. William Heinemann Ltd. Лондон 1947, стр. 192).

²) Geoffrey Cox, обавештајни официр 2 новозеланђанске дивизије мора да призна у својој књизи „*The Road to Trieste*“ да је Југословенска армија победила немачку армију у Истри и да је за то потребно одати Југословенима пуно признање пред историјом.

морао да скрене према Карловцу 7 СС д, која је возовима стизала у Загреб на путу за Љубљану, јер других резерви није имао. Уосталом ХСВII корпус бранио је Трст на положајима код Ријеке, што је тада већ постало беспредметно.

3 маја ХСВII корпус кренуо је у пробој из окружења. На челу је била 188 д, на зачељу 237 д, а између њих „Група Ријека“ и сва комора. Корпус тога дана изненадно одбацио 26 д на Ил. Бистрицу, коју је крајњим напором заузео 5 маја, али није успео да пробије обруч. Командант 4 армије, генерал Драпшин, који је руководио операцијама из Св. Петра, убацио је у борбу 4 маја 8 д, а 6 маја 7 д (по мери како су пристизале на бојиште). 7 д сменила је преморену 26 д која је била у непрекидним борбама од 24 априла. Даљи покушаји пробоја непријатеља у правцу севера сломили су се о снажан отпор јединица. За то време 19 и 13 д, и 2 бр 9 д потисле су с југа готово до Ил. Бистрице, непријатељске групе које су већ биле физички и морално исцрпљене. Немачки војници су захтевали од својих старешина да се предају. Тако је 7 маја у 6.00 ч непријатељ био принуђен да потпише капитулацију у с. Загорју. Предало се 16.000 војника и официра, међу њима и неколико генерала са целокупним оружјем и опремом.

Покушај пробоја ХСВII корпуса затекао нас је прилично неспремне, ма да су претходног дана код Ријеке уочени јасни знакови који су указивали на такву намеру непријатеља. Уосталом и без тога морало се претпоставити да непријатељ неће положити оружје без таквог једног покушаја. Но у то време, када су се операције одвијале брзим темпом у више дивергентних правца, наша обавештајна служба није више била у тако тесном додиру са догађајима да је могла предвиђати и давати командовању — такође растргнутог на више правца — потребне основе за доношење одлука.

Ослобођење Крањске и Словеначке Корушке

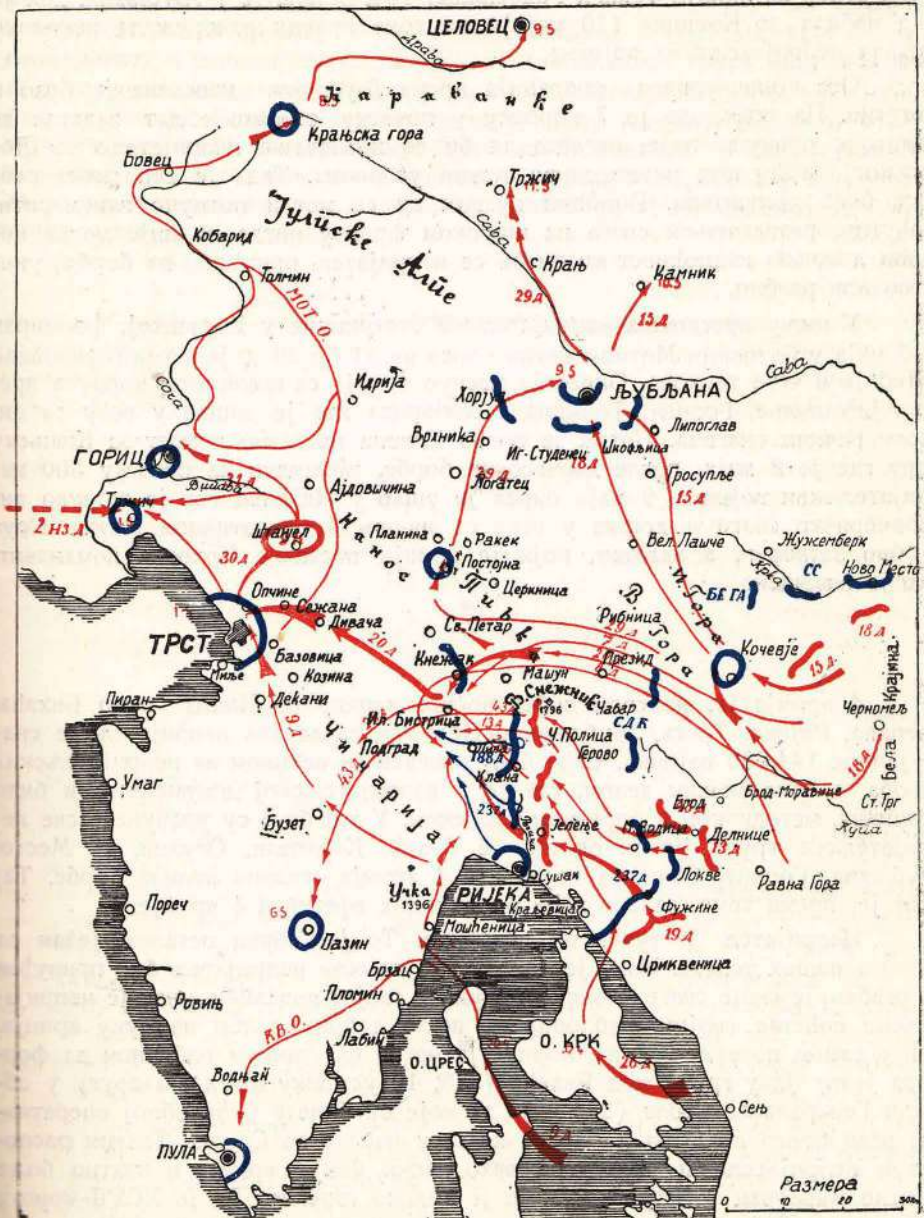
(29 априла до 22 маја 1945)

У Крањској је непријатељ располагао претежно СС јединицама и полицијским јединицама и Белом гардом. На Деленском и Нотрањском било је свега око 17.000 људи са нешто артиљерије и тенкова, а на Горењском око 6.000 људи и неколико тенкова. Од Куле до Крке није било повезаног непријатељског фронта, али су непријатељска упоришта, иако раздвојена већим непосредним међупросторима, ипак образовала фронт на линији Кочевска Река, Кочевје, Жужемберк, Н.Место.

28 априла командант армије је наредио 7 корпусу, који је дотле дејствовао на широком фронту и штитио десни бок армије, да дејствује општим правцем Ст. Трг (на Купи), Кочевје, Рибница, Љубљана. Сада се 7 корпус могао прикупити на најважнијем правцу и ступити у тешњу оперативну везу са 4 армијом. У исто време, по наређењу команданта армије, упућена је 29 д (без 10 бр) правцем Св. Петар, Љубљана, тако да је са 7 корпусом вршила концентрични покрет ка главном граду Словеније (сл. 3).

1 маја, после оштрог напада, 29 д заузела је Постојну, идућег дана овладала превојем између Хрушице и Јаворника, а 3 маја заузела Ракек и Планину. Тога дана 7 корпус је без успеха нападао врло широким фронтом на Кочевје, али је непријатељ ноћу 3/4 маја отступио правцем Рибница,

Љубљана. По ослобођењу Кочевја корпус је енергично кренуо у гоњење, тако да је 5 маја био у Рибници, 6 маја у Гросупљу, а ноћу 7/8 маја отпочео борбу за Љубљану на фронту Липоглав, Шкофљница, Иг, Студенец, док

Сл. 3. — Ријечка битка, ослобођење Трста, Истре, Крањске и Словеначке Корушке 29. 4. до 11. 5. 1945 године

је 29 д нападала правцем Врхника, Хорјул. Под јаким притиском наших снага непријатељ је отступио из Љубљане ноћу 8/9 маја. Идућег дана 29 д је продужила надирање према северу и 11 маја сломила последњи непријатељски отпор на линији Тржич, Радовљица. 18 д остала је у Љубљани, док је 15 д избила до Камника (10 маја) и на томе правцу разоружала неколико хиљада непријатељских војника.

Ова концентрична операција према Љубљани изведена је брзо и одлучно. Па ипак, да је 7 корпусу у почетку операције дат задатак да дејствује прикупљеније, изгледа да би се повлачење непријатеља из Доленског извело под неупоредиво тежим условима. Тада је већ свака смелост била допуштена. Помоћни правци су се могли потпуно занемарити. Међутим, развлачењем снага на широком фронту нигде се није могла постићи довољна надмоћност којом би се непријатељ принудио на борбу, уништио или разбио,

У циљу пресецања непријатељске отступнице у Корушкој, формиран је 3 маја у Базовици Моторизовани одред из 11 бр 29 д, једне моторизоване батерије и чете тенкова. Одред је кренуо 4 маја са комесаром корпуса преко Ајдовшине, Горице, Толмина и Кобарида где је дошао у везу са англоамеричким снагама. Потом је преко Бовеца наставио покрет за Крањску Гору где је 8 маја, после двочасовне борбе, принудио на предају 500 непријатељских војника. 9 маја одред је ушао у Целовец где је затекао англоамеричке снаге и дошао у везу са нашом 4 оперативном зоном. Круг је био затворен, а задатак, који је армији поставио Врховни командант, био је извршен.

*
* *
*

4 армија је, на свом победоносном маршу од Книна преко Бихаћа, Госпића, Ријеке, Трста, Љубљане и Целовца, савладала непријатељске снаге јачине 144.000 војника. Овај број изведен је већином из непријатељских извора, а само мањим делом, где је у непријатељској документацији било празнина, методичком и опрезном проценом. У тај број су урачунате све непријатељске трупе јужно од линије Бихаћ, Карловац, Огулин, Н. Место, Љубљана, Горица, Соча, са којима је 4 армија стварно водила борбе. Тај број је, према томе, далеко већи од укупних ефектива 4 армије.

Непријатељ је тучен по деловима. То је, поред осталих, један од разлога наших успеха. Иако је народним устанком непријатељ био принуђен да разбацује своје снаге, такорећи свуда у својој позадини, ипак је непријатељско вођство својим шаблонизмом ишло добрим делом на руку армији. Већ у самом почетку XV пл. корпус је могао еластичном одбраном да формира једну јаку групу код Бихаћа (373, 10 усташку и 4 д), а другу у области Генералског Стола (392 и 11 д) које би биле у међусобној оперативној вези преко снага из Карловца које су избиле до Слуња. Таквим распоредом непријатељ би јако угрожавао десни бок 4 армије и знатно боље штитио Карловац и Загреб за које је толико streпио. Да је ХСVII корпус отступио из Ријеке према Постојни, када се почела оцртавати опасност обухвата преко Презида, боље би заштитио Љубљану и Трст.

Насупрот безидејној немачкој стратегији, занетој слепом тежном држања земљишта по сваку цену, истиче се стваралачка оперативна снажљивост нашег командовања. У оквиру велике основне замисли обухвата немачких снага на Југословенском војишту, коју не губи из вида ни једног тренутка, Команда 4 армије, — налазећи се стално у току догађаја на целом свом фронту и ослањајући се на сјајан борбени полет трупа који није попустио све до Целовца, — доносила је на време целисходне одлуке које је наметала ситуација. Команда армије имала је пуну слободу акције и у пуној мери је користила. Интервенција Врховног команданта и одлучујућим моментима, у облику директива моралног потспрека и појачања у трупима, када је то захтевао интерес целине, одржавала је темпо операција и полет трупа све до краја.

КОМАНДНА И ГЕНЕРАЛШТАБНА ШКОЛА СУВОЗЕМНИХ СНАГА САД (Kommand and General Staff College)

Амерички војни часопис »Military review« у бројевима од септембра 1948 и марта 1949 године (у чланцима »Reorganisation of the Kommand and General Staff College« и »The Department of Intelligence of the Kommand and General Staff College«) у основним цртама даје слику организације, рада и задатака командне и генералштабне школе у Forth Leavenworth-у, Kansas.

Према писању »Military review« ова школа има задатак:

да припрема официре за дужности команданата дивизија, корпуса и армија и за дужности истих положаја у Зони комуникација¹⁾;

да припрема официре за било коју генералштабну²⁾ дужност у штабу дивизије, корпуса и армије;

да припрема официре за основне генералштабне дужности у једној специјализованој грани (персоналној, обавештајној, оперативно-наставној и позадинској) у штабовима вишим од армије.

После рата школа је два пута реорганизована (крајем 1946 и маја 1948 године) ради постизања што већег успеха у настави.

Настава у школи у потпуности се заснива на искуствима из Другог светског рата. Теоретска настава сведена је на минимум; све што је могуће даје се слушаоцима у

¹⁾ Зона комуникација је онај део војишта који се наставља на бојиште (иза позадинске границе армија) и укључује комуникације, постројења за снабдевање и евакуацију и друге установе које су потребне за непосредну подршку и одржавање борбених снага на војишту.

²⁾ Под генералштабом Американци подразумевају део штаба у који углавном улазе следећа одељења-отсеци, почев од дивизије до Министарства рата: Г-1 персонална, Г-2 обавештајна, Г-3 оперативно-наставна, Г-4 позадинско (снабдевање и транспорт).

штампаној форми ради савлађивања у слободном времену. Остало време користи се за семинаре, за рад дебатних група, за примењено и експериментално учење.

Обука сваке класе слушалаца траје 10 месеци и обухвата заједничку наставу (која траје 30 седмица — 840 радних часова) и наставу по специјалностима (која траје 10 седмица — 300 радних часова).

Заједничка настава. Једна класа слушалаца у школи броји око 500 официра. Слушаоци су подељени у 12 разреда (одељења), тако да у сваком разреду има око 40 официра—слушалаца. Обуком слушалаца руководи управник „Факултета за команданте и генералштабне официре“ преко пет наставничких група.

На факултету се предају следећи основни предмети:

дужности, одговорности и рад команданта и начелника штаба, персонална питања, обавештајна служба, оперативно-наставна питања, позадинске службе.

Начелник сваке наставничке групе мора бити стручњак бар за један од ових предмета. Свака наставничка група има поред начелника и 12 наставника. Наставници по групама распоређују се тако да свака група има стручњаке за разне родове војске и службе и за питања персоналне, обавештајне, оперативно-наставне и позадинске гране.

Програм „Факултета за команданте и генералштабне официре“ тако је планиран, да слушаоцима даје јединствену слику функционисања једног комплетног штаба и узајамне сарадње команданта са својим штабом.

Овај факултет уствари решава основни задатак командне и генералштабне школе, јер руководи заједничким делом обуке и припрема официре за дужности команданата и генералштабних официра дивизија, корпуса и армија и за одговарајуће дужности у Зони комуникација.

Настава по специјалностима. Настава по специјалностима изводи се у четири специјална факултета (персонални, обавештајни, оперативно-наставни и позадински) у које слушаоци ступају по завршетку заједничке обуке. У сваки факултет долази приближно по једна четвртина целе класе. По факултетима слушаоци су подељени на разреде од 40—60 официра, зависно од броја слушалаца на сваком факултету.

Сваки специјални факултет има по 14 наставника-стручњака који припремају и предају предмете своје специјалне генералштабне гране. Ови факултети уствари решавају други задатак командне и генералштабне школе, јер припремају официре за специјалне дужности у генералштабним одељењима штабова бојишта (Theater of Operations), Зоне унутрашњости³⁾ и Генералштаба Министарства рата.

Управници ових факултета су — сваки по својој грани — саветници команданта школе и свих наставника у школи. Као чланови „Бироа за програм“ они обезбеђују учешће и усклађивање својих специјалних грана у програму заједничке наставе.

Обавештајни факултет⁴⁾ има задатак да оспособи слушаоце за обавештајне официре у штабовима од дивизије па до штаба војишта и у одговарајућим штабовима Зоне комуникација и Зоне унутрашњости; да упозна слушаоце са основним начелима, поступцима и применом обавештајне службе у стратеским размерама, како би добили квалификације за службу у Обавештајној управи Генералштаба Министарства рата и да упозна све будуће

³⁾ Зона унутрашњости је део територије ратујуће стране или територије под њеном контролом, која није обухваћена у војишту.

⁴⁾ У наведеним чланцима детаљније се говори само о Обавештајном факултету.

команданте и штабне официре са важношћу и деловањем обавештајне службе (преко наставника на „Факултету“ за команданте и генералштабне официре и учешћем у изради програма за овај факултет).

Пошто обука слушалаца у току заједничке наставе у „Факултету“ за команданте и генералштабне официре обухвата и 75 часова за изучавање организације, дужности и рада обавештајних отсека — одељења у здруженим јединицама од дивизије до армије и одговарајућим штабовима у Зони комуникација, програм специјалне обуке на Обавештајном факултету има задатак да прошири стечено знање слушалаца за дужности у вишим штабовима и да им да добру основу за рад, нарочито у стратеским размерама.

Програм рада израђен је на основу искустава из Другог светског рата, која су стекли обавештајни отсеци — одељења у штабовима од дивизије па до војишта и Обавештајна управа Генералштаба Министарства рата. Знатан део програма посвећен је примењеним вежбама на бази замишљених војних операција (ратне игре). Настава обухвата 54 часа о раду обавештајне службе у оквиру дивизије, корпуса и армије (Combat Intelligence), 56 часова о раду обавештајне службе у оквиру војишта (Theater Intelligence), и 190 часова у раду обавештајне службе у стратеским размерама.

Програм предвиђа и групни примењени рад у решавању задатака обавештајног планирања или других дужности обавештајних отсека-одељења. То је, према писању часописа, неколико интересовања слушалаца и дало повећало корисних идеја за рад обавештајне службе, од којих ће неке бити и службено прихваћене. Слушаоци једне класе су, на пример, саставили један приручник за обавештајну службу који ће постати званични уџбеник у школи.

ДЕТЕКТОРИ РАДИАКТИВНОГ ЗРАЧЕЊА¹⁾

Човек не може својим чулима да осети или открије постојање радиоактивних зракова све дотле док се, као последица њи-

ховог дејства, не појаве неизлечиве повреде ткива у његовом организму.

¹⁾ Према подацима »Military review« за мај 1949 године, из чланка „Радиолошка одбрана“ потпуковника Melvin F. Egerman, наставника у командној и генералштабној школи.

За откривање радиоактивних зракова, као и за утврђивање интензитета упијања зракова у тело које је изложено њиховом утицају, употребљавају се разни инструменти. Скоро сви ти инструменти откривају радиоактивне зраке преко електричних промена које изазива јонизација гасовитих

Настава по специјалностима. Настава по специјалностима изводи се у четири специјална факултета (персонални, обавештајни, оперативно-наставни и позадински) у које слушаоци ступају по завршетку заједничке групе. У сваки факултет долази приближно по једна четвртина целе класе. По факултетима слушаоци су подељени на разреде од 40—60 официра, зависно од броја слушалаца на сваком факултету.

Сваки специјални факултет има по 14 наставника-стручњака који припремају и предају предмете своје специјалне генералштабне гране. Ови факултети уствари решавају други задатак командне и генералштабне школе, јер припремају официре за специјалне дужности у генералштабним одељењима штабова бојишта (Theater of Operations), Зоне унутрашњости³⁾ и Генералштаба Министарства рата.

Управници ових факултета су — сваки по својој грани — саветници команданта школе и свих наставника у школи. Као чланови „Бироа за програм“ они обезбеђују учешће и усклађивање својих специјалних грана у програму заједничке наставе.

Обавештајни факултет⁴⁾ има задатак да оспособи слушаоце за обавештајне официре у штабовима од дивизије па до штаба војишта и у одговарајућим штабовима Зоне комуникација и Зоне унутрашњости; да упозна слушаоце са основним начелима, поступцима и применом обавештајне службе у стратеским размерама, како би добили квалификације за службу у Обавештајној управи Генералштаба Министарства рата и да упозна све будуће

³⁾ Зона унутрашњости је део територије ратујуће стране или територије под њеном контролом, која није обухваћена у војишту.

⁴⁾ У наведеним чланцима детаљније се говори само о Обавештајном факултету.

команданте и штабне официре са важношћу и деловањем обавештајне службе (преко наставника на „Факултету“ за команданте и генералштабне официре и учешћем у изradi програма за овај факултет).

Пошто обука слушалаца у току заједничке наставе у „Факултету“ за команданте и генералштабне официре обухвата и 75 часова за изучавање организације, дужности и рада обавештајних отсека — одељења у здруженим јединицама од дивизије до армије и одговарајућим штабовима у Зони комуникација, програм специјалне обуке на Обавештајном факултету има задатак да прошири стечено знање слушалаца за дужности у вишим штабовима и да им да добру основу за рад, нарочито у стратеским размерама.

Програм рада израђен је на основу искустава из Другог светског рата, која су стекли обавештајни отсеци — одељења у штабовима од дивизије па до војишта и Обавештајна управа Генералштаба Министарства рата. Знатан део програма посвећен је примењеним вежбама на бази замишљених војних операција (ратне игре). Настава обухвата 54 часа о раду обавештајне службе у оквиру дивизије, корпуса и армије (Combat Intelligence), 56 часова о раду обавештајне службе у оквиру војишта (Theater Intelligence), и 190 часова у раду обавештајне службе у стратеским размерама.

Програм предвиђа и групни примењени рад у решавању задатака обавештајног планирања или других дужности обавештајних отсека-одељења. То је, према писању часописа, повећало интересовање слушалаца и дало неколико корисних идеја за рад обавештајне службе, од којих ће неке бити и службено прихваћене. Слушаоци једне класе су, на пример, саставили један приручник за обавештајну службу који ће постати званични уџбеник у школи.

ДЕТЕКТОРИ РАДИАКТИВНОГ ЗРАЧЕЊА¹⁾

Човек не може својим чулима да осети или открије постојање радиоактивних зракова све дотле док се, као последица њи-

ховог дејства, не појаве неизлечиве повреде ткива у његовом организму.

¹⁾ Према подацима »Military review« за мај 1949 године, из чланка „Радиолошка одбрана“ потпуковника Melting F. Egertana, наставника у командној и генералштабној школи.

За откривање радиоактивних зракова, као и за утврђивање интензитета упијања зракова у тело које је изложено њиховом утицају, употребљавају се разни инструменти. Скоро сви ти инструменти откривају радиоактивне зраке преко електричних промена које изазива јонизација гасовитих

тела која су у тим инструментима изложена радиоактивном зрачењу.

Хемиска служба у САД већ врши опите са неким новоизрађеним инструментима-детекторима. „Цепни дозиметар“ је мали инструмент, величине наливпера, који се држи прикопчан у цепоу. Када се овај дозиметар изложи радиоактивном зрачењу, он губи један део претходно набијеног електричног пуњења због јонизације коју изазива радиоактивно зрачење. Према количини губитка електричног пуњења може се установити интензитет дејства радиоактивних зракова којима су били изложени инструмент и онај који га је имао при себи. „Цепни дозиметар“ има ту добру особину што може да региструје узастопна дејства радиоактивног зрачења, па према томе и укупну количину упијених радиоактивних зракова.

„Филмска значка“ је инструмент који открива радиоактивне зраке и њихово дејство преко реагирања фотографске емулзије која је изложена радиоактивном зрачењу. После развијања филма могу се на њему видети слике које су постале дејством радиоактивних зракова. Те се слике појављују у виду црног талога сребрног праха. Величина црне мрље зависи од количине упијених радиоактивних зракова и

може се мерити помоћу густомера. Добивени подаци упоређују се са подацима који су добивени на филмовима који су били изложени познатим интензитетима радиоактивних зракова. „Филмска значка“ пакује се у специјалном папиру и смешта у малу кутију која се може прикачити за одело. На тај начин она може да да податке о томе колико је изложен дејству радиоактивних зракова онај који је носи.

„Цепни дозиметар“ и „филмска значка“ служе као лични детектори. За откривање радиоактивног зрачења на некој површини Американци су израдили два мерача. Оба ова инструмента региструју јонску струју која се ствара у њиховим калемовима када су изложени радиоактивном зрачењу. Јачина струје показује интензитет радиоактивних зракова. Ови инструменти се користе за откривање постојања и интензитета радиоактивних зракова на пространим површинама.

Захваљујући овим детекторима могу се предузети потребне заштитне мере против дејства радиоактивних зракова, обавештавање о опасности, обилажење затрованих просторија, повлачење појединих лица из сфере затрованих просторија итд. пре но што жива сила буде изложена опасној количини радиоактивних зракова.